

T.C.
RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA TUĞYAN KAVRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Süleyman GÜR

OCAK -2009
RİZE

RİZE ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA TUĞYAN KAVRAMI

Süleyman GÜR

Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Tefsir)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 09.01.2009

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 27. 02.2009

Tezin Danışmanı : Doç. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ömer Faruk YAVUZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ali AKDOĞAN

Enstitü Müdürü : Doç. Dr. Kemal YILDIZ

ŞUBAT - 2009

RİZE

RİZE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

..... / ..... / 200.

İmzası

.....

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

.....

ÖNSÖZ

Kur'ân, insanlığı her yönüyle kuşatan, evrensel ilâhi mesajlar içeren, insanı mutluluğa götüren aydınlık yolları ortaya koyan, dalâletten hidâyete, karanlıktan aydınlığa çıkaran, insanın Rabbiyle, ailesiyle, toplumuyla ve bütün insanlıkla ilişkilerini düzenleyen, toplumları isyana, inkâra ve kaosa götüren her türlü taşkınlık ve sınır tanımazlıktan alıkoyan yegâne hidâyet rehberidir.

Bütün dünyada fitne ve fesadın yaygınlaştığı, zulmün çoğaldığı, gaflet ve dalâletin hâkim olduğu bir dönemde indirilen Kur'ân, bu özellikleriyle insanları her türlü sapma ve yanlıştan kurtarmış, kötülüğün yerine iyiliği, zulmün yerine adaleti, kin ve nefretin yerine sevgiyi, kavganın yerine barışı, düşmanlığın yerine kardeşliği tesis etmiştir

Kur'ân, Yüce Allah'ın en güzel biçimde yarattığı, yaratıkların en şerefli kıldığı, üstün meziyetlerle donattığı insana, ebedi ve değişmeyen ilâhi prensipleriyle her türlü kötülükten, haksızlıktan, aşırılıktan uzak durmasını, iyi bir insan olmasını öğütlemektedir.

Kur'ân, insanı geçici ve yok olmaya mahkûm birtakım nesnelere tapmaması hususunda uyarmakta, tâğûta kulluktan sakındırmakta, tâğûtun hükmüne başvurmayı yasaklamakta, tâğûtla dostluk anlamına gelebilecek her türlü ilişkiden kaçındırmaktadır.

Kur'ân'a göre dünyada iki farklı hayat tarzı vardır. Birincisinde, insan bu dünyada yaşadığı sürece, ne yaparsa yapsın, bir gün Allah'ın (c.c.) huzuruna çıkacağını ve O'na karşı davranışlarından dolayı hesap vereceğini düşünür. İkincisinde ise insan, Allah'a isyan ederek bütün ümitlerini bu dünyaya bağlar ve bu dünyadaki zevkleri tadabilmek için iyi-kötü ne varsa yapar. Kur'ân, bu eşsiz çağrısına uyup birinci hayat tarzını benimseyenlerin kurtuluşa ereceklerini haber verirken, çağrısına uymayıp ikinci hayat tarzını tercih edenlerin akıbetinin ise felâket olacağını beyan etmektedir.

İnsanların bir kısmı Kur'ân'ın beyan ettiği bu hakikatler doğrultusunda hareket edip hidâyeti seçerken, diğerleri Kur'ân'ı bırakıp başka kılavuzlar aramakta, Allah'a kulluğu terk edip geçici bir takım varlıklara tapmakta, şeytanın

adımlarını takip etmekte, nefsin bitmek tükenmek bilmeyen kötü emellerinin esiri olmakta, dünyaya tamah etmekte, azgınlık ve taşkınlık göstererek ölçüsüz bir yaşam sürmektedirler. İnsan cinsinin bu şekilde iyi ya da kötü olmak üzere, birbirine zıt iki farklı yaşam tarzı ortaya koyabilmesi, diğer varlıklardan farklı olarak seçme hürriyetine sahip olmasının sonucudur.

Aslında her insanın iyiliğe ve kötülüğe eğilimi vardır. İnsan bir taraftan Allah'a boyun eğmenin, ölçülü yaşamanın, iyiye ve güzele taraftar olmanın gerekli olduğuna dair fitri bir ilhamın etkisinde kalırken, diğer taraftan hiçbir ölçü ve sınır tanımamak, dürtülerine göre yaşamayı arzulamak gibi bazı duyguların tesiri altında kalır. Bu durum insanın kendi içinde çok ciddi ve zor bir mücadele ile karşı karşıya olduğunu gösterir. Ancak mücadele ne kadar zor olursa olsun insana bu mücadeleyi kazanma kabiliyeti de verilmiştir. Zira insana dürtülerinden etkilenme yeteneği veren Allah, aynı zamanda ona dürtülerinin dizginini elinde tutma yeteneğini de vermiştir. Bunun yolu da Kur'ân'a sınıksız sarılmaktan geçer. İnsan eğer ilâhi vahyi kendisine rehber edinir, en değerli sermayesi olan hayatını Allah'a (c.c.) kulluğa adarsa iyi bir insan olur. İyi insanlardan müteşekkil toplumlarda erdemli davranışlar sergilenir. Hak ve adalet ölçülerinin işlediği sistemler ortaya çıkar. Ancak akli, iradesi ve üstün yeteneklerine rağmen insan, sınırsız ihtiyaçları, nefsanî arzuları ve hayat mücadelesi yüzünden zaaf gösterir, şeytanın yoluna uyar, tâğûta tapar, ömrünü isyan ve inkârla tüketirse kötü bir insan olur. Böyle insanlardan müteşekkil toplumlarda daima kötü davranışlar sergilenir. Karmaşa ve kaos ortamı oluşur. Zulüm ve haksızlığa dayalı düzenler ortaya çıkar. Kur'ân'da bunun örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. İnsanların Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirmemeleri, isyan ve inkârda aşırıya kaçmaları, Allah'ın belirlemiş olduğu dinî ve ahlâki sınırları ölçüsüzce aşarak azgılaşmaları Kur'ân'da tuğyan kavramıyla ifade edilir. İşte biz buradan hareketle Kur'ân'da üzerinde çokça durulan bir kavram olan "tuğyan" kavramını incelemeyi, tuğyanın birey ve toplulukları sürükleyeceği felâketleri ortaya koymayı uygun gördük.

Çalışmamız bir giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde konumuzun temelini oluşturan kavramlar üzerinde durduk. Tuğyan kavramının sözlük ve terim anlamlarını, mahiyetini, Kur'ân'daki kullanımlarını

incelemeye çalıştık. Tuğyan kavramıyla anlam yakınlığı olan kavramlar arasındaki ilişkiyi, tuğyanı oluşturan sebepleri izah etmeye gayret ettik. Tuğyanın tezahürlerini dini, iktisâdi-ahlâki ve siyasî açıdan ele alıp incelemeye çalıştık.

İkinci bölümde Kur'ân'ın ortaya koymuş olduğu tuğyan örneklerini, tuğyan-tâğût ilişkisini, tâğût-küfür ilişkisini, tâğûta imanın ne anlama geldiğini inceledik. Tuğyana sapan birey ve topluluklardan örnekler verdik.

Üçüncü bölümde tuğyan edenlere karşı takınılması gereken tavrın nasıl olması gerektiği üzerinde durduk. Onlarla mücadelenin şeklini ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca tuğyan edenlerin dünya ve âhiretteki sonlarını âyetlerden örneklerle anlatmaya gayret gösterdik.

Yoğun gündemine ve zamanının darlığına rağmen, tez konusunun tespiti başta olmak üzere bana her konuda yardımcı olan, yeri geldikçe değerli ikaz ve görüşleri, ilmi ve fikri ilâveleriyle ufkumu açan muhterem hocam, tez danışmanım Doç. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI Bey'e minnet ve teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam sırasında değerli düşüncelerinden istifade ettiğim, Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin değerli hocaları başta olmak üzere tüm hocalarıma, arkadaşlarıma ve eserlerinden yararlandığım müelliflere en içten şükranlarımı sunmayı bir görev telakki ediyorum. Ayrıca üzerimde emeği olan, kendilerinden ilim ve irfan aldığım bütün kıymetli hocalarımı burada yâd etmeyi kendime bir vazife sayıyorum. Tezimi hazırlamada istifade ettiğim Rize Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı Darıca Eğitim Merkezi Kütüphanesi'ne maddi ve manevi katkı sağlayan herkese, ayrıca sıcak alâkalarından dolayı kütüphane çalışanlarına ve her türlü yardımlarından dolayı Arş. Gör. İlyas YILDIRM'a teşekkür ediyorum.

09/01/2009 ERZURUM

SÜLEYMAN GÜR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
İÇİNDEKİLER	4
KISALTMALAR LİSTESİ	6
GİRİŞ	7
BİRİNCİ BÖLÜM	10
1. TUĞYAN KAVRAMI	10
10. Tuğyan Kavramının Anlam ve Mahiyeti	10
100. Sözlük Anlamı	10
101. Terim Anlamı.....	11
11. Tuğyan Kavramı ve Türevlerinin Kur'ân'daki Kullanımları	14
12. Tuğyan Kavramıyla Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar	20
120. Küfr	20
121. Zulm.....	23
122. İsrâf	25
123. Bağy	28
124. Ğayy.....	30
125. Ğulüvv	31
126. 'Ulüvv	32
127. 'Utüvv	33
128. İ'tidâ.....	34
13. Tuğyanı Oluşturan Sebepler	35
130. İstiğna.....	36
131. İstikbâr	37
132. İnat	39
133. Maddi Güç (Bolluk ve Refah)	40
134. Heva ve Heves	42
14. Tuğyanın Ortaya Çıktığı Alanlar	44
140. Dini Alan.....	44
1400. İnkâr	44
1401. Peygamberleri Yalanlama.....	51
1402. Mü'minlerle Alay	54
141. İktisadi-Ahlâki Alan	57
1410. Ölçü ve Tartıda Adaletsizlik	57
1411. Aşırı Tüketim.....	60
142. Siyasi Alan.....	62
İKİNCİ BÖLÜM.....	65
2. KUR'ÂN'DA TUĞYANIN MÜŞAHHAS TEZAHÜRLERİ.....	65
20. Tâğût	65
200. Tâğût Kelimesinin Kökeni.....	65
201. Tarihi Süreçte Tâğût Sözcüğünün Anlamı.....	67
202. İman-İnkâr Bağlamında Tâğût.....	71
2020. İmanın Ön Şartı Olarak Tâğütü İnkâr	71

2021. Tâğûtun Hakemliğine Başvurmak	73
2022. Tâğûta İman	76
2023. Tâğût Uğrunda Savaş	79
203. Kulluk Bağlamında Tâğût.....	80
2030. İlâhi Buyruklara Muhalefetin Tâğûta Kulluk Kabul Edilmesi	80
2031. Peygamberlerin Tâğûta Kulluktan Sakındırmaları	83
2032. Tâğûta Kulluktan Kaçınanların Müjdelenmesi.....	84
204. Dostluk Bağlamında Tâğût	86
21. Kur'ân'da Tuğyana Sapan Birey ve Topluluklar.....	88
210. Firavun	88
211. Nûh Kavmi.....	93
212. Âd Kavmi.....	98
213. Semûd Kavmi	102
214. Bahçe Sahipleri	107
215. Yahudiler	111
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	117
3. TUĞYANLA MÜCADELE VE TUĞYANIN SONUCU	117
30. Tuğyan Edenlerle Mücadele	117
300. Tuğyan Edenlere Tebliğ.....	117
3000. Dua.....	117
3001. Hikmetle Dâvet	118
3002. Güzel Ögüt.....	119
3003. En Güzel Şekilde Mücadele.....	121
3004. Tehdit ve Korkutma	123
301. Tuğyan Edenlerden Uzaklaşma	125
31. Tuğyan Edenlerin Akıbeti.....	127
310. Dünyadaki Akıbetleri.....	128
3100. Mühlet Verilmesi	128
3101. Nimetlerin Geri Alınması	131
3102. Tabiat Olayları İle Helâk Edilmeleri	133
311. Âhiretteki Akıbetleri	139
3110. Birbirleriyle Çekişmeleri	139
3111. Tuğyan Edenlerle Alay Edilmesi	144
3112. Ebedi Azaba Maruz Bırakılmaları	146
4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	150
YARARLANILAN KAYNAKLAR	154
a. Kitaplar.....	154
b. Makaleler	160
ÖZET	162
SUMMARY	163
ÖZGEÇMİŞ	164

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
b.	:Bin, ibn
bk.	:Bakınız
a.s.	:Aleyhisselâm
a.y.	:Aynı yer
c.	:Cilt
c.c.	:Celle celâlühû
Dan.	:Danışman
<i>DİA</i>	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	:Hicrî
haz.	:Hazırlayan
H.z.	:Hazreti
m.	:Milâdî
nr.	:Numara
ö.	:Ölüm / Ölüm Tarihi
r.a.	:Radiyallahü anhü
s.	:Sayfa
sy.	:Sayı
thk.	:Tahkik eden
trc.	:Tercüme eden
ts.	:Tarihsiz
v.dğr.	:Ve diğerleri
ys.	:Basım yeri yok

GİRİŞ

a. Konunun Önemi

Allah Teâlâ insanı kendisine kulluk yapsın diye akletme, düşünme ve inanma kabiliyeti ile mücehhez olarak yaratmış, uyması gereken bir takım kural ve kaideler koymuş, bunların dışına çıkmasını yasaklamıştır. Bununla birlikte insana sorumluluklarını hatırlatmak, kulluğu nasıl yapacağını öğretmek üzere peygamberler göndermiştir.

Ne var ki bir takım insanlar kendilerini hiçbir şeye muhtaç görmemekte, Allah'ın kendilerine verdiği nimetlere nankörlük etmekte, Allah'a ve peygamberlere karşı gelerek kendileri için tayin edilmiş olan ilâhi sınırları aşarak tuğyan etmektedirler. Bu durum Alâk sûresinde şöyle ifade edilir. “*Hayır, insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka tuğyan (azgınlık) eder.*”¹

Tuğyan, bazen insanın servetine, şöhretine, makamına vb. güvenip kendini kendine yeterli görmesinden kaynaklanırken, bazen de bir takım çevresel faktörlerin etkisiyle hakikatlere karşı kör ve sağır kalarak ilâhi sınırları aşmasından kaynaklanabilmektedir. Nedeni ne olursa olsun tuğyan, toplumda fitne ve fesadın yaygınlaşmasına, işkence, baskı, dayatma ve zulmün artmasına, ahlâkın bozulmasına, sınıf farklarının ortaya çıkmasına, insanların köleleştirilmesine, kısaca toplumda huzurun bozulmasına neden olur. Toplumların çöküşünün temelinde de tuğyan vardır. Tuğyan edenler açısından ise sonuç daha vahimdir. Zira onlar hem dünya hem de âhîret saadetlerini kaybederler. Hem birey hem de toplum için böylesine önemli sonuçlar doğuran bir durumu ifade etmesi tuğyan kavramının önemini ortaya koymaktadır. Kur'ân'ı Kerim'de tuğyan kavramı ve türevlerinin otuz dokuz² ayrı yerde zikredilmesi de bu kavramın önemini göstermektedir. Küfür, zulüm ve bağy gibi önemli bazı kavramlarla sıkı bir anlam ilişkisi içerisinde olması dolayısıyla bu kavramların anlaşılmasına sağlayacağı katkıdan ötürü ayrıca önem kazanmaktadır. Diğer taraftan, Kur'ân terminolojisinde önemli bir yeri olan ve ne olduğu hususu sürekli tartışma konusu

---

¹ Alâk, 96/6-7.

² Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1414/1994, s.541.

olan tâğût kavramı türev ve anlam yönüyle tuğyanla alâkalı olduğu için bu kavramın anlaşılması da tuğyan kavramının bilinmesine bağlıdır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, tarihte yaşamış olan çok sayıda birey ve topluluğun gurur, kibir, şımarıklık, zenginlik ve benzeri sebeplerden ötürü isyan ve inkârda ileri giderek tuğyan etmeleri neticesinde yersel ve göksel afetlerle helâk edildiklerini haber vererek tuğyan felâketine dikkatlerimizi çekmektedir.

Günümüzde de bazı insanların isyan ve küfürde aşırı gittikleri, Allah'ın dışında birtakım somut veya soyut varlıklara taptıkları, zayıf karakterli kimseleri etkileyerek Hak'tan saptırdıkları, tâğûta kulluğa çağırdıkları bir gerçektir. Bu noktada bilerek haddi aşanları bekleyen tehlikeleri onlara haber vermek, farkında olmadan tuğyana sapanları uyarmak gerekir. Bütün bu sebepler bize tuğyan kavramının incelenmesinin faydalı olacağı izlenimi vermiştir. Biz de buradan hareketle Kur'ân'ın ışığında bu kavramı araştırmaya çalıştık.

b. Araştırmada Takip Edilen Metot

Bu kısımda konuyu hazırlarken takip ettiğimiz metot hakkında kısaca bilgi vermeye çalışacağız. Tez konumuzu belirledikten sonra öncelikle tuğyan kelimesi ve türevlerinin Kur'ân'da geçtiği yerleri tespit ettik. Bu kelimenin ve türevlerinin geçtiği âyetleri, siyak ve sibaklarını da dikkate alarak başta klasik tefsirler olmak üzere çağdaş tefsirlerden de inceleyerek tezimizin iskeletini oluşturduk. Tefsirlerin yanında sözlüklerden ve günümüzde yapılan kavram çalışmalarından da faydalandık. Elde ettiğimiz materyalleri konulara göre tasnif ettik. Ardından eldeki malzemeleri, incelediğimiz bölüm içerisinde daha ziyade kronolojik bir sıra takip ederek işledik. Ancak anlamın ve akıcılığın bozulacağını düşündüğümüz yerlerde bu sırayı gözetmedik. Gereksiz tekrarlardan kaçınmaya azami ölçüde gayret gösterdik. Fakat birden fazla konuyla alâkası olan âyetleri ilgili yerlerde kullandık. Şunu da belirtmek isteriz ki yaptığımız değerlendirmelerde iddiadan ziyade bir bakış açısı sunmayı gaye edindik.

Alıntı yaptığımız kaynaklar ilk olarak geçtikleri yerlerde yazar ve eser hakkında gerekli bilgilerle gösterilmiştir. Daha sonraları, önceden geçen kaynaklar kısaltılarak verilmiştir. Ayrıca çok meşhur olan yazarların adları, meşhur oldukları ad ile verilmiştir. Taberî, Zemaşerî, Râzî gibi.

c. Araştırmanın Kaynakları

Tezimizin konusu, Kur'ân'da tuğyan kavramı olması dolayısıyla araştırmamızın asıl kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. Konuyu araştırırken bütün gayretimiz âyetleri Kur'ân'ın temel hedefleri ve onun çizmiş olduğu genel anlayış çerçevesinde değerlendirmek, tahlil etmek olmuştur. Bu yüzden müfessirlerin yorum ve değerlendirmeleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda birçok klâsik ve çağdaş tefsire müracaat edilmekle birlikte, Taberî (ö. 310/922), Zemaşerî (ö. 538/1143), Râzî (ö. 606/1209), Beydâvî (ö. 685/1288), Kurtubî (ö. 671/1273), İbn Kesir (ö. 774/1372), Elmalılı (ö. 1942), gibi müfessirlerin yorum ve tercihlerine daha fazla yer verilmiştir.

Öte yandan konuyla ilgili kavramları izah ederken de genellikle Ragıb'ın (ö. 426/1034) *el-Müfredât*, İbn Manzur'un (ö. 711/1311) *Lisânü'l-Arab*, adlı eserlerinden istifade edilmiştir.

Âyetlerin Kur'ân'da geçtiği yerleri tespit etmek için Muhammed Fuad Abdülbakî'nin *el-Mu'cemü'l-Müfehres* adlı eserinden faydalanılmıştır. Âyet mealleri Halil Altuntaş ve Muzaffer şahin tarafından hazırlanan, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan *Kur'ân-ı Kerim Meâli*' başta olmak üzere değişik meallerden alınmıştır.

Bu temel kaynakların dışında günümüzde yapılmış olan kavram çalışmalarından da istifade edilmiştir. Bu bağlamda Ali Ünal'ın *Kur'ân'da Temel Kavramlar* adlı eseri ile Vecdi Akyüz'ün *Kur'ân'da Siyasî Kavramlar* adlı eserinden faydalanılmıştır. Kerim Buladı'nın *Kur'ân'da Nankörlük Kavramı* ve Ahmet Vefa Temel'in *Kur'ân-ı Kerim Açısından Taassubun Boyutları* adlı eserlerine sıkça başvurulmuştur. Ayrıca Hayati Aydın'ın *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, Ejder Okumuş'un *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş* adlı eseri ve diğer bazı eserlerden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TUĞYAN KAVRAMI

İnsanın yapısında her türlü iyiliğe ve kötülüğe eğilim vardır. Ancak, iradi ve akıl sahibi bir varlık olan insan, bilgi, eğitim ve ahlâk yoluyla kötülüğe yönelik eğilimlerini dizginleyip kontrol ederek denetim altına alabilir; benlik, kibir, gösteriş, azgınlık, taşkınlık gibi kötü huy ve karakterlerden kurtulabilir. Bu sayede kötü huylar güzel huylara, kötü ahlâk da güzel ahlâka dönüşebilir.

Müspet ve menfi her türlü zihinsel ve duygusal yapıya sahip olan insan, zihnini ve duygularını kötü huylardan gıdalandırıp, nefsinin geçici ve aldatıcı arzularıyla mücadele etmez, içte bir takım psikolojik çatışmalar yaşar, dışta da elverişsiz çevre koşullarına sahip olur, zatını herkesten ve her şeyden müstağni sayar, kendisini frenlemeyerek hiçbir ölçü ve sınır tanımaz, beşeri ve ilâhi hiçbir telkine aldırılmazsa kötü ahlâk sahibi olur. Bu inanç ve ahlâk zaafiyeti, insanı psikolojik ve sosyolojik bir hastalık olan tuğyan girdabının içine düşürür. Böylesi bir durumdan kurtulması zor hatta imkânsız hale gelir.

Kur’ân semantiğinde önemli bir yeri olan tuğyan kavramıyla ilgili olarak vermiş olduğumuz kısa malumattan sonra bu kavramın etimolojik açıdan incelenmesi, çerçevesinin belirlenmesi bu çalışmaya giriş açısından gereklidir.

10. Tuğyan Kavramının Anlam ve Mahiyeti

100. Sözlük Anlamı

“Tuğyan” (طغیان) kelimesi üçüncü babdan “tağā-yetğā” (طغى-يطغى) , birinci babdan “tağā-yetğū” (طغى-يطغو-طغوا-طغوان) ve dördüncü babdan “tağīye-yetğā” (طغى-يطغى) nakıs fiilinin masdarı olup hangi babdan kullanılırsa kullanılsın aynı anlamı ifade etmektedir. Tuğvan ve tağva (طغوان-طغوى) kelimeleri de tıpkı tuğyan kelimesi gibi t-ğ-v, t-ğ-y (طغو-طغى) kökünden masdar olup tuğyanla aynı anlamda kullanılmaktadır.³

³ Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisānu'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts, XV; Mecdüddin Muhammed b.Ya'kub Firûzâbâdi, *Kâmûsü'l-Muhit*, Dâr'u İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1412/1991, IV, 516.

Tuğyan sözcüğünün asıl anlamı “herhangi bir şekilde haddi aşmak”tır. Bu temel anlamına bağlı olarak “suyun veya selin her zamanki olağan seviyesinin çok üzerinde yükselip bendinden taşması, denizin dalgalarının aşırı derecede kabarıp coşması” tuğyan kelimesiyle ifade edilir. Sözcük bu temel anlamıyla ayrıca “hak, hukuk ve sınır tanımayan insanlar”ın halini anlatmak üzere de kullanılır.⁴

Tuğyan sözcüğü bu temel anlamının yanı sıra “isyanda ve karşı çıkışta ileri gitmek, azmak, ölçsüz şekilde hareket etmek,⁵ inkârda ve zulümde aşırı gitmek, zorbalık yapmak, birini zalim ya da asi yapmak, isyana ve azgınlığa zorlamak, azgınlık, taşkınlık, haddini bilmezlik, kibir, suyun dalgalanması ve yükselmesi gibi anlamlara gelmektedir.⁶

Arapça’da tuğyan, denizin dalgalarının kabarıklığını ifade etmek üzere kullanıldığında “dalga tuğyan etti” (طغى الموج) denir. İsyanda aşırı giden kimse için kullanıldığında “falanca tuğyan etti” ifadesi kullanılır. Ayrıca zulümde aşırı giden, zorbalık yapan kimse için de “tuğyan etti” tabiri kullanılır. Malı ve saltanatı sebebiyle kendi gücünü ve konumunu aşırı biçimde benimseyerek Hakkı kabul etmeyecek derecede kendini kibre kaptıran, başkalarına haksızlık yaparak azan kimse için de “malı ve saltanatı onu tuğyan ettirdi” denir.⁷ Tuğyan edene Arap dilinde “tâğî” (طاغى) denilir. Çoğulu “tuğat” (طغاة) şeklinde gelir. “Tâğî” sözlükte; “ahmak, kibirli, zorba⁸ azgın, zalim, âsi, serkeş, bâğî, had ve vazifesine tecavüz eden, itaat etmeyen, boyun eğmeyen” anlamlarında kullanılır.⁹

101. Terim Anlamı

Zemahşerî (ö. 538/1143) tuğyanı; “küfürde aşırı gitmek ve azgınlıkta sınırı aşmak” şeklinde tarif eder.¹⁰ Fahreddin Râzî (ö. 606/1209)’ye göre tuğyan “alışlagelmiş, mutad olmuş olan ölçü ve miktarı aşmak, tecavüz etmektir.”¹¹

⁴ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, XV, 8-9.

⁵ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Ragıb el-İsfehâni, *Müfredât'u Elfazı'l-Kur'ân*, (thk. Safvan Adnan Dâvûdi), Dâru'ş-Şamiye, Beyrut, 1418/1997, s. 520.

⁶ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts, XV, 8-9; Firuzâbâdi, a.y.

⁷ İbn Manzur, *Lisânu 'l-Arab*, XV, 8-9; Ayrıca bk. İbrahim Mustafa v.dğr., *Mu'cemu'l-Vasit*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1392/1972, s. 558.

⁸ Firuzâbâdi, a.g.e., IV, 516.

⁹ Şemseddin Sami, *Kamus'i-Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts. s., 865.

¹⁰ Cârullah Mahmud b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidit-Tenzil*, (thk. Muhammed Abdüsselâm Şahin), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1995, I, 76.

¹¹ Fahrüddin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-Kebîr*, Dâr'u lhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1420/1999, II, 178.

Beydâvî (ö. 685/1288) tuğyanın, küfürde ifradın yanı sıra insanın Hakk'ı kabul etmeyecek derecede kendini kibre kaptırması, Allah'ın (c.c.) elçisine ve mü'minlere karşı husumet beslemesi anlamına da geldiğini ifade eder.¹² İbn Kesir (ö. 774/1372) tuğyan, “her hususta haddi aşmak, aşırı gitmektir”¹³ derken Tahir b. Âşûr (ö. 1973) “şerde ve büyülenmede aşırı gitmeye” tuğyan der.¹⁴ Ebu Hilâl el-Askeri'ye göre tuğyan “güç ve şiddet kullanarak istenilmeyen bir şeyde haddi aşmaktır.”¹⁵ Vehbe Zuhayli ise tuğyanı şöyle tarif eder; “tuğyan, ifrat (aşırı gitmek) ve tefrit (tamamen ihmal etmek) suretiyle haddi aşmaktır.”¹⁶ Tuğyan ayrıca “İnsan ilişkilerini bozan taşkınlık,”¹⁷ “Allah'ın koyduğu dini ve ahlâki sınırları fütursuzca ve küstahlaşarak aşmak”¹⁸ şeklinde de tarif edilmiştir.

Ayrıca, mü'min olsun kâfir olsun maddî gücü ve siyasî iktidarı elinde bulunduran kişilerin kendi iktidalarını devam ettirebilme ve rakiplerini etkisiz kılma uğruna çevrelerindeki kötü kişilerin de telkin ve tahriklerine kapılarak zulme sapmaları da tuğyan olarak ifade edilir.¹⁹

Kurtubi (ö. 671/1273) ise tuğyanı şöyle tarif eder: “Tuğyan; zulümde haddi aşmak ve bu konuda ileriye gitmek demektir. Çünkü, zulmün kimisi büyük, kimisi küçüktür. Her kim, küçük zulmün sınırını aşacak olursa, artık tuğyan etmiş olur.”²⁰

Tarihte, azmış, yoldan çıkmış, isyanda, küfürde, zulümde ve cehalette çok aşırı gitmiş birçok azgın kişi ve topluluk hakkında kullanılan ve barbarlık zihniyetinin bir tezahürü olarak görülen tuğyan; inançta, sözde ve eylemde

¹² Nâsirü'd-din Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, (thk. Abdülkadir İrfan), Dâru'l Fikr, Beyrut, 1416/1996, IV, 163.

¹³ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, (thk. es-Seyyid Muhammed Seyyid-Vecih Muhammed Ahmed), Dâru'l-Hadis, Kahire, 1423/2002, I, 140.

¹⁴ Muhammed Tahir b. Âşûr, *Tefsiru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâr'u Sehnun, Tunus, 1997, III, 28.

¹⁵ Ebu Hilâl el-'Askeri, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, Dâru'l-Âfâkı'l-Cedîde, Beyrut, 1400/1980.

¹⁶ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsiru'l-Münir*, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1418/1988, c. VI, cz. XI, s. 165.

¹⁷ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, I, 223.

¹⁸ Vecdi Akyüz, *Kur'ân'da Siyasî Kavramlar*, Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 299.

¹⁹ Halit Ünal, “Tuğyan”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, İstanbul, 2000, VIII, 100.

²⁰ Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed el-Kurtubi, *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâr'u İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1405/1985, I, 209.

doğruluk ve adalet sınırlarını aşmayı, cahilce ve ahmakça hareket etmeyi de ifade eder.²¹

Allah'tan korkan, O'na boyun eğen, itaat eden, hilm ve tevazu sahibi kişinin zıddına olarak, dünya hayatına sınıksız sarılıp, engel ve sınır tanımaksızın, ahlâki, dini esasları ve bunlara bağlı olarak sosyal esasları dikkate almadan yoluna devam eden, kendisini hiçbir şeyin durdurmasına ve yönlendirmesine razı olmayan, istediği gibi davranabileceğine inanan ve bu haliyle kendi güç ve yeteneklerine sonsuz güven duyan kişilerin hali de tuğyanla ifade edilir.²²

Tuğyanın kök anlamında dengenin aşırılık veya azlık yönünde bozulması yer alır. İhmalkârlık, vurdumduymazlık ve dini yarım yamalak yaşamak da tıpkı taşkınlık ve aşırılık gibi telakki edilmiştir. Ancak tuğyan daha çok, belirlenen sınırları ve ölçüleri aşırılık yönünde ihlâl etmeyi, sınır tanımazlığı, zorbalığı, cebir ve şiddet kullanmayı anlatır.²³

İnsan belli nimetlere kavuşup kendi gücünü ve konumunu aşırı bir biçimde önemseyip, kendini başkalarından müstağni zannettiği, kendisinde istediğini yapabilecek bir güç, bilgi ve yetenek vehmettiği an kibir ve gaflete kapılarak Allah'ı da unuttur, gerçek kudret, ilim ve dilediğini dileme ve yapabilme güç ve iradesine sahip olanın yalnızca Allah olduğunu aklından çıkarır. Bu durum insan için tuğyana açılan bir kapıdır, artık dilediğini yapar, hak, hukuk, hiçbir engel ve sınır tanımaz. Allah'a ortak koşmaya, nefsinin O'nun yerine geçirip heva ve heveslerinin peşinden gitmeğe girişir, nefsinin tâbi olur. İşte bu hal tuğyan halidir ve bu tür insanlar da Kur'ân'ın diliyle tâğîdir.²⁴

Tuğyan kavramıyla ilgili olarak yukarıda yer verdiğimiz çeşitli tanım ve açıklamalardan hareketle Kur'ân semantiğinde önemli bir yeri olan tuğyan kavramını şu şekilde tanımlamak mümkündür: Allah'a isyan, inkâr, başkaldırma, büyülenme ve insanlara zulmü kapsayan bütün aşırı eylemlere tuğyan denir. Allah, insan için birtakım sınırlar koymuştur ve insanın bu sınırları aşmasını yasaklamıştır. İşte kısaca tuğyan, insanın isyan ve gûnahta ölçü tanımayacak

²¹ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, V, 152.

²² Celâleddin Vatandaş, *Tevhid ve Değişim*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1999, s. 98-99.

²³ Vecdi Akyüz, *a.g.e.*, s. 297.

²⁴ Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1998, s. 319.

şekilde ileri giderek kendisi için konulmuş olan ve ötesine geçmesi yasaklanan bu sınırları aşmasıdır.

Tuğyan kavramının içeriğini oluşturan temel unsurlar; küfür, isyan, büyükleme ve aşırı zulümdür. Dolayısıyla Kur'ân'ın anlam alanları içinde bir eylem küfrü, isyanı, büyükleme ve aşırı zulmü içermedikçe tuğyan olmaz.

İlâhi sınırları aşarak tuğyan eden insan, zalim ve baskıcı bir mantığa sahiptir. Bu mantık ona dünyevi lezzetleri, nefsanî arzuları, en değersiz ve çirkin şeyleri yapmasını emreder. İnsanı aşırılığa, azgınlığa doğru çeker. Böylesi bir mantığın tutsağı haline gelen insan tüm şerleri bünyesinde barındırır ve her türlü kötülüğün odağı haline gelir. Zulüm, karmaşa ve kaos ortamını sever. Baştan çıkarak inatçı bir zorba haline gelir. İtaatsiz, başıboş ve başkaldırıdır.

Tuğyan kavramı Kur'ân-ı Kerim'de, diğer bazı Kur'ân kavramları gibi zengin bir anlam mozayikine sahip değildir. Bu kavram daha çok kök anlamının paralelinde kullanılır. Şimdi de bu kavramın ve türevlerinin Kur'ân'daki kullanımları üzerinde duracağız.

11. Tuğyan Kavramı ve Türevlerinin Kur'ân'daki

Kullanımları

Tuğyan kavramı masdar olarak Kur'ân'da dokuz yerde geçer. Ayrıca haddi aşırılığa azgınlık yapan kişi ve topluluklar anlamında (tâğî) altı yerde; insanları azdıran, saptıran somut ve soyut varlıklar manasında (tâğût) sekiz yerde geçer.²⁵ Değişik fiil kalıplarıyla on dört yerde geçen bu kelime, diğer türevleriyle birlikte Kur'ân'da toplam otuz dokuz yerde zikredilir.²⁶ Mukatil b. Süleyman (ö. 150 h.)'in kaydettiğine göre tuğyan kavramı Kur'ân'da dalâlet²⁷, isyan²⁸, yükseklik²⁹ ve zulüm³⁰ olmak üzere dört mana da tefsir edilmiştir.³¹

²⁵ İbn Manzûr, *Lisan*, XV, 7-8.

²⁶ Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 541.

²⁷ Bakara, 2/15; Yûnus, 10/11; Sâffât, 37/30; Sâd, 38/55; Kaf, 50/27.

²⁸ Ta-Ha, 20/24,81.

²⁹ Hâkka, 69/11.

³⁰ Necm, 53/17; Rahmân, 55/8.

³¹ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, (thk. Abdullah Mahmut Şehhate), (trc. M. Beşir Eryarsoy), İşaret Yayınları, İstanbul, 2004, s. 282.

Tuğyan kavramı Kur'ân'da ilk olarak fiili muzari kalıbıyla, ilk inen âyetlerin devamında insan psikolojisiyle alakalı olarak karşımıza çıkmaktadır. “Hayır! İnsan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık (tuğyan) eder.”³² Burada tuğyan kelimesi terim anlamıyla kullanılmıştır. İnsan birtakım nimetlere kavuşunca isyana, inkâra ve zulme sapabilmektedir. Buna göre tuğyan insanın tabiatında vardır. Vahye kulağını tıkayıp, aklını yegâne rehber kabul ederek kendini beğenen “bencil” insan bir de çok mal sahibi olup kendini ihtiyaçtan uzak görmeğe başladı mı tuğyan içine düşmüş olur.³³ İnsanın bu isyankâr tutumu Kur'ân tarafından, hem de vahyin daha ilk döneminde, tuğyan olarak anılmıştır. Bu durum Kur'ân semantiğinde tuğyan kavramının ne denli önemli bir kavram olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Tuğyan, insanın azgınlığı anlamında Kur'ân'da daha çok egemen güçlerin hak ve adaletin sınırlarını aşarak halka zulmetmeleri, halkın üzerinde mutlak otorite sağlayarak kendilerini onlara âdeta ilâh olarak kabul ettirmeleri anlamındadır. “Firavuna git. Çünkü o çok azdı.”³⁴ Bu âyette tuğyan sözcüğü haddi aşmak manasındaki temel anlamıyla kullanılmıştır. Zira Kurtubî âyeti “Firavun ileri sürdüğü iddiasında çok aşırıya gitmiştir”³⁵ şeklinde izah etmektedir. Çünkü Firavun: “Ben sizin en yüce rabbinizim”³⁶ demişti.

Mükemmel manada kulluk, hem Halik'a hem de halka karşı doğru davranmakta yattığı gibi, tuğyanın doruk noktası da insanın kendini ilâh yerine koyup, her şeyin, herkesin üstünde görerek hem Halik'a hem de halka karşı kötü muameleyi birlikte yapmasında yatmaktadır.³⁷

Kur'ân'a göre bu doruk noktanın tipik örneği Firavun'dur. Zira Firavun İsrailoğulları'nı aldatıp onları köleleştirmek suretiyle yaratılana zulmetmiş, ilâhlık taslayarak da yaratana isyan etmiş³⁸ böylece tuğyanın sembolü haline gelmiştir.

Tuğyana dalıp sapıtanların Allah Teâlâ kalplerini mühürleyip damgalamış ve gözlerini hidâyete kapayıp kör etmiştir. Bu sebeple doğru yolu göremez ve

³² Alâk, 96/6-7. كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّاظٍ

³³ Halit Ünal, a.g.m., VIII, 100.

³⁴ Tâ-Hâ, 20/24. اذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى

³⁵ Kurtubi, *el-Cami'*, I, 209.

³⁶ Nâzi'ât, 79/24.

³⁷ Râzî, *et-Tefsirü'l-Kebir*, XI, 38.

³⁸ Ebu'l-A'lâ Mevdûdi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, (trc. Kurul), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, VII, 27.

hiçbir yol bulamaz olmuşlardır.³⁹ Onlara yöneltilen dengeleyici ve uyarıcı sözler istenilenin tam tersine onların tuğyanını artırmaktan başka bir işe yaramaz.⁴⁰ “... *Rabbinden sana indirilen, onlardan birçoğunun tuğyanını ve inkârcılığını kuşkusuz arttıracaktır. Kâfirler topluluğu yüzünden üzülme.*”⁴¹ Tuğyan çıkmazına giren böyle kimseler önceleri sadece zulmeden, isyan eden, inkâr edenken tuğyanlarını artırarak iyice azar, hak, hukuk, hiçbir engel ve sınır tanımayarak ilâhlık taslar, kendilerini ilâhlığa ortak görür ya da en büyük ilâh olduklarını iddia ederler.

Kur’ân’da bireyin tuğyanından bahsedildiği gibi toplumların tuğyanından da bahsedilir. Kur’ân’da, geçmiş kavimlerle Hz. Muhammed’in kavmi, kendilerine gelen peygamberlere karşı takındıkları tutum açısından karşılaştırılır. Geçmiş kavimler de ne zaman ki kendilerine bir peygamber geldiyse hemen ona büyücü ya da deli demişlerdi. Hz. Muhammed’in kavmi de aynı şeyi söyledi. Bütün bu kavimler âdeta vasiyetleşmişçesine kendilerine gönderilen peygamberlere büyücü veya deli demek suretiyle tuğyan etmişlerdir. “*Allah ile beraber başka bir ilâh edinmeyin. Gerçekten ben, size, Allah tarafından gönderilmiş açık bir uyarıcıyım. İşte böyle! Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştii ki, “O bir büyücüdür” yahut “Bir delidir” demiş olmasınlar. Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler (ki hep aynı şeyleri söylüyorlar)? Hayır, onlar azgın bir topluluktur.*”⁴²

Bahçe sahiplerinin Allah’ı zikretmeyi terk edip yoksulları dışlamak ve istisna yapmamak (bir şey yapacağı zaman Allah dilerse dememek) gibi günahları da Kur’ân’a göre tuğyandır. “*Yazıklar olsun bize, dediler, gerçekten biz azgın kişilermişiz!*”⁴³

İfrat veya tefrite sapıp, Allah’ın tayin etmiş olduğu sınırların dışına çıkarak istikametten sapmak da tuğyan olarak nitelendirilmiştir.⁴⁴ “*Sen, emrolunduğun*

³⁹ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I, 140.

⁴⁰ Vecdi Akyüz, a.g.e., s. 298

⁴¹ Mâide, 5/68. *وليزيدن كثيرا منهم ما أنزل إليك من ربك طغيانا وكفرا فلا تأس على القوم الكافرين*. Ayrıca bk. Mâide 5/64.

⁴² Zâriyât, 51/51-53. *بل هم قوم طاغون*. Ayrıca bk. Tur, 52/32-33.

⁴³ Kalem, 68/31. *قالوا ياويلنا إنا كنا طاغين*.

⁴⁴ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, (Sadeleştirilenler, İsmail Karaçam v.dğr.), Azim Dağıtım, İstanbul, ts. V, 18.

üzere dosdoğru ol. Seninle birlikte tevbe edenler de(dosdoğru olsunlar). Haddi aşmayın. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızı çok iyi görendir.”⁴⁵

Mü'minlerle alay etmek,⁴⁶ peygamberleri yalanlayıp mucizeleri alaya almak,⁴⁷ hak ve adaletin sınırlarını aşıp fesadı yaymak⁴⁸ da Kur'ân'da tuğyan kapsamına alınmıştır.

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerin tamamında tuğyan sözcüğü “haddi aşmak” manasındaki temel anlamıyla, vahiy tarihi boyunca tuğyana sapan birey ve toplulukların halini anlatmak üzere kullanılmıştır. Alimler bu ve benzeri âyetlerdeki kullanımlarından hareketle tuğyan sözcüğünü kavramlaştırmışlardır. Çeşitli türevleriyle Kur'ân-ı Kerim'in toplam otuz dokuz yerinde geçen tuğyan sözcüğü -tespit edebildiğimiz kadarıyla- beş yerde⁴⁹ çeşitli sözlük anlamlarıyla kullanılırken geriye kalan yerlerde temel sözlük anlamı paralelinde kavram anlamıyla kullanılmıştır.

Büyük bir zulüm şöyle dursun, ölçü ve tartıda hile yapmak bile adalet ve denge üzerine kurulu bu âlemin nizamını bozacağından tuğyan olarak nitelendirilmiştir. “Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu. Ölçüde haddi aşmayın. Tartıyı adaletle yapın, teraziye eksik tutmayın.”⁵⁰

Allah'ın insanlara bahşetmiş olduğu helâl rızıklar varken onları bırakıp haram yemek, yemek hususunda aşırıya kaçmak da tuğyan kelimesiyle anlatılmıştır. “...Size rızık olarak verdiklerimizden temiz olanlarından yiye, bu hususta ölçüyü aşmayın.”⁵¹ Bu iki âyette tuğyan sözcüğü ölçüyü aşmak anlamında kullanılmıştır.

Tuğyanın türediği kök olan tağa fiili, suyun veya selin çoğalıp kabararak her zamanki olağan seviyesinin çok üstüne çıkıp bentleri aşmasını da ifade eder.⁵² Kur'ân'da insanın tuğyanından bahsedildiği gibi tabiat kuvvetlerinin normal sınırları aşarak aktif hale gelmeleri de tuğyanla ifade edilmektedir. Tuğyanın aslı

⁴⁵ Hûd, 11/112. فَاسْتَقَمَّ كَمَا أَمَرْتُمْ وَمَنْ تَابَ مَعَكُمْ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

⁴⁶ Bakara, 2/15.

⁴⁷ İsrâ, 17/60; Şems 91/ 11-12.

⁴⁸ Fecr, 89/11-12.

⁴⁹ Tâ-Hâ, 20/81; Necm, 53/17; Rahmân, 55/8; Hakka, 69/5, 11.

⁵⁰ Rahmân, 55/7-9. وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ وَأَقْبَمُوا الْوِزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ

⁵¹ Tâ-Hâ, 20/81. كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ

⁵² İbn Manzûr, *Lisan*, XV, 7.

haddi aşmaktır. “Sular kabarıp taşığında sizi akıp giden gemide biz taşıdık”⁵³ buyruğunda da bu asıl anlamıyla kullanılmıştır.

Müfessirler, Nûh Tufanı’nda gerçekleşen suyun taşması olayını “su sınır tanımayıp, haddini aşıp, her şeyin üstüne çıkıp hükümran olduğunda” şeklinde izah etmektedirler. Râzî ise, bu hadiseden önce ve sonra, gökten inen her damlanın bir ölçü ve takdir çerçevesinde olduğunu ve olacağını söyleyerek “tağa’l-mau” (طغالماء) ibaresini “ su, kendisini bekleyen bekçilerini dinlemeyip de onlar böylece ne kadar su çıktığını bilmedikleri zaman” şeklinde tefsir etmiştir.⁵⁴ Yani, Nûh Tufanı olduğu gün bir istisna olarak suya meleğin kontrolü dışında inme izni verilmiştir. Bu sebeple sular taşıp dağları aşmıştır. “Tuğyanda suyun taşması ne ise, insanın azgınlaşıp Allah Teâlâ’nın koyduğu sınırları çiğneyip aşması da odur.”⁵⁵

Aynı şekilde Kur’ân’da Semûd Kavmi’nin helâk edilişi anlatılırken “tağa” fiilinin türevlerinden biri olan ve bir tabiat kuvvetini ifade eden “tâğiye” (طاغية) kalıbı kullanılmaktadır. “Semûd’a gelince onlar tâğiye ile helâk edildiler.”⁵⁶ Tâğiyenin Kur’ân’daki manası hakkında farklı görüşler vardır. Zeccac, “tâğiye”nin ‘akibe (عاقبة) ve ‘afiye (عافية) gibi tuğyan anlamında bir isim olduğunu söylerken, Katade ise “şiddetli bir ses” ve “çığlık” olduğu görüşündedir.⁵⁷ İbn Abbas “tâğiye”yi “yıldırım” olarak tefsir eder.⁵⁸ Razi, “şiddet ve kuvvet bakımından sınır tanımayan, haddi aşan” demektir, der.⁵⁹ İbn Kesir, “çığlık ve şiddetli sarsıntı” olduğunu söyleyerek Mücahid ile Rebi b. Enes’in kelimeye “günahlar” anlamını verdiğini, Süddî’nin ise deve böğürmesi gibi “sınırı aşan azgın bir ses” manasını verdiğini nakleder.⁶⁰ Verilen manaların hepsi de mümkün ve muhtemel olup şöyle bir tarif yapılabilir. Tâğiye burada Semûd Kavmi’ni

⁵³ Hakka, 69/11. انا لما طغى الماء حملناكم في الجارية

⁵⁴ Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, X, 623.

⁵⁵ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, V, 232.

⁵⁶ Hakka, 69/5. فاما ثمود فاهلكوا بالطاغية

⁵⁷ İbn Manzur, a.g.e., XV, 8.

⁵⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî't-Tenzîl*, IV, 587.

⁵⁹ Râzî, a.g.e., X, 621; Ayrıca bk. Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî*, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî, Mısır, 1373/1953, c. XV, cz. XXIX, s. 50.

⁶⁰ İbn Kesir, a.g.e., VIII, 183.

günahları sebebiyle helâk eden, içinde her türlü korkunçluk bulunan, soğuk fırtınayla birlikte gelen zelzeledir.⁶¹

Tuğyan kelimesinden türeyip “sihirbaz, kâhin, cinlerin âsi olanları, hayır yolundan döndürenler, Allah’ın dışında tapınılan her şey”⁶² gibi anlamlara gelen “tâğût” (طاغوت) kalıbı önemine binaen ayrı bir başlık altında incelenecektir.

Ayrıca hadiste malın tuğyanı olduğu gibi ilmin de tuğyanı olduğundan bahsedilir. İlim, sahibini, şüpheli hususlarda ruhsat kullanması durumunda helâl olmayan yollara sevk eder, ilmi dolayısıyla kendisinden aşağıda olan kimselere büyüklük taslar ve mal sahibinin yaptığı gibi ilmiyle amel etmeyerek ilminin hakkını veremezse işte bu da ilmin tuğyanı olur.⁶³

Kur’ân’a göre tuğyan eden facirler güruhunun, bir başka ifade ile tâğîlerin en bariz vasıfları azgınlık ve taşkınlık yapmak, şiddete başvurmak, güçsüzlere karşı baskı ve hâkimiyet kurmak, şımarıp böbürlenmek, hoşgörüsüzlük, nankörlük, zalimlik, despotluk, zorbalık, hukuksuzluk, sınır tanımazlık, inat vb. vasıflardır. Bu vasıflarla muttasıf olup, kendilerini ilâhi kaynaktan gelen mesaja kapatan ve tuğyan ederek dünya hayatını âhiret hayatına tercih eden kimselerin varacağı yer cehennemdir. Nefsinin kötü arzularına tabi olmayıp Rabbine boyun eğen mütevâzî kimselerin varacağı yer ise cennettir. “*Kim tuğyan eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun barınağıdır. Kim de, Rabbinin makamından korkar ve nefsinin arzularından alıkoyarsa, şüphesiz cennet onun barınağıdır.*”⁶⁴

Netice itibariyle şunu söyleyebiliriz: Tuğyan kavramı Kur’ân terminolojisinde önemli bir yere sahiptir ve hangi hususta olursa olsun, ilâhi otorite tarafından belirlenmiş olan sınırları herhangi bir şekilde ihlâl etmeyi ifade eder. Sınır ihlâli Allah’a karşı yapıldığında isyan, inkâr hattâ ilâhlık iddiası şeklinde olabilirken, insana karşı yapıldığında kelimenin tam anlamıyla zulüm olarak kendini gösterir. Tuğyan kavramı, Kur’ân semantiğinde üzerinde çokça

⁶¹ Ali Ünâl, *Kur’ân’da Temel Kavramlar*, s. 319

⁶² Ragıb, *Müfredât*, s. 521.

⁶³ Ebu's-Se'âdât el-Mubarek bin Muhammed İbnu'l-Esîr, *en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis*, (thk. Ebu Abdirrahman Salah b. Muhammed), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1998, III, 117; İbn Manzur, a.g.e., XV, 7.

⁶⁴ Nâzi'ât, 79/37-41.

durulan önemli bir kavram olmasına rağmen incelediğimiz eserlerde bu kavramın cahiliye dönemine ait kullanımlarına rastlayamadık. Elbette bu durum tuğyan sözcüğünün cahiliye toplumunca kullanılmadığı anlamına gelmez. Şüphesiz bu sözcük o dönemin insanlarınca çeşitli sözlük anlamlarıyla kullanılmaktaydı. Ancak biz bu kelimenin kullanımının Kur'ân'ın nüzülünden önce yaygın olmadığı kanaatindeyiz. Kur'ân-ı Kerîm'in bu sözcüğü çeşitli sözlük anlamlarının yanı sıra çoğunlukla inkârda, zulümde ve isyanda aşırı giden kimselerle ilgili olarak kullanması üzerine tuğyan sözcüğünün anlamının genişlediği ve kullanımının yaygınlaştığı düşüncesindeyiz.

12. Tuğyan Kavramıyla Anlam Yakınlığı Olan Kavramlar

120. Küfr

Küfr kelimesi, “ke-fe-ra” (كفر) fiil kökünden masdar olup birinci babdan gelmektedir. Sözlükte bir şeyi örtmek, gizlemek, saklamak anlamındadır. Gece, şahısları sakladığı, çiftçi de tohumu toprakta gizlediği için ‘kâfir’ olarak nitelendirildiği gibi meyveyi sakladığı için meyve tomurcuğuna da ‘kâfur’ denilir. Bazı ibadetler ve tevbe de bir takım günahları örttüğü için bunlara da ‘keffare’ denilmiştir.⁶⁵ Ayrıca, Allah'ın nimetlerini ve hakkı örten kişiye de ‘kâfir’ denilmiştir. Küfr, inkâr anlamında kullanıldığında imanın tam zıddıdır. Nankörlük anlamında kullanıldığında ise şükürün tam zıddıdır.⁶⁶ Kur'ân'da Allah'ı inkâr etmek, delilleri reddetmek, nankörlük, beri olmak gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁶⁷

Terim olarak küfür, inanılması emredilen hususları yalanlamak ve inkâr etmek, zorlama ve engel bulunmadığı halde ikrarı terk etmektir. Küfür kalben olduğu gibi söz ve davranışla da olabilir. Herhangi bir zorunluluk olmadığı halde diliyle insanı küfre götürecek bir söz söylemek, inanılması gereken şeyleri küçümseyerek onlarla alay etmek yahut imanla bağdaşmayan işleri yapmak da küfürdür.⁶⁸ Kısaca küfrü, “Allah'ı hakkıyla tanımamak, O'nun verdiği nimetlerin

⁶⁵ Ragıp, *Müfredât*, s. 714-717.

⁶⁶ İbn Manzur, *Lisan*, V, 144.

⁶⁷ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve 'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 116.

⁶⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, I, 191.

O'ndan olduğu gerçeğini sözle, davranışla ve kalben örtmek, gizlemek” şeklinde tanımlamak mümkündür.⁶⁹

Arap dilinde “küfr” kelimesinin asıl manası nimete karşı nankörlüktür. Bu kelimeyi ister Müslüman Araplar kullansın, ister Müslüman olmayan Araplar kullansın, bu nankörlük anlamı değişmez. Fakat kelime, İslâm teolojisi sınırı içinde kalınca çok özel bir anlam kazanır. Kur'ân çağında ilâhi vahiy tarafından kullanılan bu kelime, İslâm öncesi dilden alınarak Allah'a iman merkezi etrafında dizilen çok önemli bir düşünce alanına getirilmiştir. Artık bu kelime, inanç ve imanın karşıtıdır, basit bir nankörlük hareketi değildir. Evet nankörlüktür, ama Allah'a karşı, daha doğrusu Allah'ın yaptığı iyiliğe, O'nun verdiği nimetlere karşı nankörlüktür.⁷⁰

Küfr kavramı Kur'ân'da yer alan en önemli anahtar kavramlardan biridir. Zira küfr kavramı ve türevlerinin Kur'ân'da beş yüz kırk iki yerde geçmesi⁷¹ bile bu kavramın Kur'ân semantiğinde ne kadar önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu kadar geniş bir anlam yelpazesine sahip olan küfr kavramını burada ayrıntılarıyla ele almamız söz konusu değil. Ancak konumuz gereği küfrün tuğyanla alakalı olarak kullanıldığı yerleri incelemeye çalışacağız.

Küfr kelimesi Kur'ân'da üç yerde ‘tuğyanen ve küfren’ şeklinde tuğyanla yan yana zikredilir. Kur'ân, Yahudiler'in “Allah'ın eli bağlıdır” demek vb. kâfirliklerini⁷² ve hem Yahudiler'in hem de Hıristiyanlar'ın kendi kitaplarındaki hükümleri hakkıyla uygulamadıklarını⁷³ hatırlattıktan sonra, onların bu azgınlıklarını “tuğyan” ve “küfür” olarak nitelendirir. Yukarıdaki iki âyette, bahsettiğimiz meselelerden sonra şöyle denilmektedir. “...Andolsun ki sana Rabbinden indirilen bu Kur'ân onlardan çoğunun tuğyanını ve küfrünü artıracaktır.” Yine, Kur'ân'da Hızır ve Mûsa kıssasındaki çocuktan bahsedilirken şöyle denilmektedir. “Çocuğa gelince, anası babası mü'min insanlardı. Onları azgınlığa (tuğyana) ve küfre sürüklemesinden korktuk.”⁷⁴ Bu âyetlerdeki

⁶⁹ Ali Ünâl, a.g.e., s. 341.

⁷⁰ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, (trc. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, ts., s. 28.

⁷¹ Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 769-778.

⁷² Mâide, 5/64.

⁷³ Mâide, 5/68.

⁷⁴ Kehf, 18/80.

kullanımlara ve bu kavramların içerdiği anlamlara baktığımız zaman aralarında ciddi bir anlam ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Hattâ İzutsu bu iki kelimenin sık sık bileşim halinde kullanılmalarının hemen hemen anlamdaş olduklarını gösterdiğini söyler.⁷⁵

Yine Kur'ân'a baktığımız zaman, küfr ve türevi olan kâfir kavramının, tuğyanın en önemli türevi olan ve tuğyanın en uç noktasında bulunanlar için kullanılan tâğût kavramıyla çok sıkı bir anlam ilişkisi olduğunu görmekteyiz. Tâğûtu inkâr edip Allah'a inananların kopması olmayan sağlam bir kulpa yapışmış olacakları Kur'ân'da haber verilmiş⁷⁶, Allah'ın mü'minlerin dostu, tâğûtun ise kâfirlerin dostu olduğu ifade edilmiştir.⁷⁷ Kâfirlerin tâğûtun yolunda savaşmalarını Kur'ân şu şekilde anlatır. “*İman edenler Allah yolunda savaşırlar. İnkâr edenler ise tâğût yolunda savaşırlar. O halde siz şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır.*”⁷⁸

Ayrıca Zemahşeri'nin küfürde ileri gitmeyi tuğyan⁷⁹ olarak ifade etmesi, İbn Abbas ve Süddi'nin “... Onları tuğyanları içinde kör ve şaşkın bırakırız.”⁸⁰ âyetindeki tuğyan kelimesini küfür ile tefsir etmesi⁸¹ de bu kavramların birbirleriyle anlam ilişkisi içerisinde olduklarını ve bazen birbirlerinin yerine kullanıldıklarını göstermektedir. Ancak küfür kavramı ve türevlerinin hem Kur'ân'daki hem de İslâm literatüründeki kullanımları tuğyan ve türevlerine göre daha yaygındır. Ayrıca bu kavramlar arasında neden sonuç ilişkisinden de bahsedilebilir. Zira tuğyanın nedeni inkârdır, inkârın sonucu da tuğyandır. Tuğyan küfrün bir adım ötesidir.

⁷⁵ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, (trc. Selahattin Ayaz), Pınar Yayınları, İstanbul, ts., s. 202.

⁷⁶ Bakara, 2/256.

⁷⁷ Bakara, 2/257.

⁷⁸ Nisâ, 4/76; Ayrıca Nisâ sûresinin 51 ve 60. âyetlerinde de tâğût ve küfr kavramının birlikte zikredildiğini görmekteyiz.

⁷⁹ Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 76.

⁸⁰ En'âm, 6/110.

⁸¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 356.

121. Zulm

Arapça bir kelime olan “zulm”, “za-le-me” (ظلم) fiilinin masdarı olup aynı kökten türemiş bir isim olarak da kullanılır.⁸² Türkçede zulüm şeklinde kullanımı yaygındır. Zulm kelimesi, kök anlamı bakımından ışığın zıddı karanlığı ifade etmekte olup çoğulu zulümat şeklinde gelir. Herhangi bir şeyi kendi yerinden başka bir yere koymak, eksilterek veya artırarak, vaktini veya yerini gözetmeden yapmak demektir. Hakka tecavüze de zulüm denir, tecavüzün az ya da çok olmasına bakılmaz.⁸³ Zulüm ayrıca, haddi aşmak, noksan yapmak, doğru yoldan sapmak, küfür, şirk, işkence, haksızlık, anlamlarına da gelir.⁸⁴

Cürcani (ö. 816/1413) zulmün terim olarak, hakkı bırakıp batıla geçme, başkasının mülkünde tasarrufta bulunma, kişinin haddini aşması gibi anlamlara geldiğini ifade eder.⁸⁵ el-Askeri ise zulmü, “sultan, hakim veya başka herhangi bir kimse tarafından bir kimsenin hak etmediği halde zarara uğratılması” şeklinde tarif eder.⁸⁶ Zulüm kavramı, Kur’ân öncesi Arap toplumunda insani ilişkilerde her türlü olumsuz söz, fiil ve davranışları ifade etmekte kullanılmıştır. Kur’ân’da bu kavram insanlar arasındaki olumsuz ilişkiyi ifade etmekle birlikte çoğunlukla Allah’a karşı görevlerde inkâr ve isyan olan söz, fiil ve davranışları ifade etmektedir.⁸⁷

Zulmün yukarıda zikrettiğimiz anlamlarından hareketle şöyle bir tanım yapılabilir: Zulüm, eldeki güç ve servetle haddi aşarak Allah'a (c.c.) karşı isyan etmek, insanlara baskı ve şiddet uygulamak, işkence etmek, onların kaklarına ve hürrüyetlerine tecavüz etmek, başkalarının mülkünde tasarrufta bulunmaktır.

Genel olarak kişinin kendi sınırlarını aşması ve yapmaya hiç hakkı olmayı yapması anlamında kullanıldığı söylenebilir. Bu durumda insanın gerek Allah’a gerek başkalarına ve gerekse kendine karşı haksız, yanlış, yersiz, eksik ve fazla her türlü hareketini anlatan bütün kavramların manalarını tek başına ifade

⁸² İbn Manzur, *Lisan*, XII, 373.

⁸³ Ragıp, a.g.e., s. 537.

⁸⁴ İbn Manzur, a.g.e., XII, 373.

⁸⁵ Seyyid Şerif Cürcani, *et-Ta’rifât*, (thk. Abdül Mü’ni el-Hufna), Dârür-Reşad, Kahire, 1991, s. 164.

⁸⁶ el-Askeri, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, s.226.

⁸⁷ Fikret Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006, s. 719.

eden zulüm kavramı, Kur'ân'ın en kapsamlı menfi değer ifade eden kelimelerinden biridir.⁸⁸ Bu kavramın, Kur'ân'ın elli sekiz sûresinin iki yüz altmış altı âyetinde iki yüz seksen dokuz defa geçmesi de bunun göstergelerindedir.⁸⁹ Görüldüğü gibi Kur'ân'da çok geniş bir kullanım alanına sahip olan zulüm kavramını, alimler üç kısım halinde incelemişlerdir. İnsanın Allah'a karşı işlediği zulüm. İnsanın insana karşı zulmü ve insanın nefesine karşı zulmü.⁹⁰

Bazı müfessirler “tuğyan” kelimesinin geçtiği kimi yerlerde bu kelimeyi “zulüm” kelimesiyle tefsir etmişlerdir.⁹¹ Bütün bu tespitler tuğyanla zulüm arasında çok yönlü bir benzerlik olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Her iki durumda da kişi Allah'ın belirlemiş olduğu sınırları aşıyor, hak-hukuk tanımayıp insanlara baskı yapıyor. Aralarındaki benzerliğe rağmen Râzî, kelimelerin kök manalarından hareketle şöyle bir farkı da dile getirmektedir: “Zâlim, ilgili şeyi, olması gerektiği yerden başka bir yere koyan, tâğî ise aşırı giden, haddi aşan demektir. Şu halde "tâğî", zulüm itibarıyla daha ileri olandır.”⁹² Tuğyanla zulüm arasında sebep sonuç ilişkisi kurmak da mümkündür. Şöyle ki, tuğyanı iman ve uygulama bakımından ikiye ayıranlar, iman açısından tuğyan içinde olanların uygulama bakımından da zalim olması tabiidir derler. Buna göre uygulama açısından tuğyan zulüm ve haksızlıktır. Özellikle yetki sahibi bir kimsenin, kendisini haklı gösterecek bazı gerekçelerle adaletten ayrılması ve emri altındakilere zulmetmesidir.⁹³

Görüldüğü gibi bu iki kavram arasında önemli bir anlam yakınlığı vardır. İki kavram da her türlü olumsuz fiil ve davranış için kullanılmakta, şiddet ve aşırılık içermektedir. Ayrıca aralarında sebep sonuç ilişkisinden de bahsedilebilir. Çünkü, inanç açısından tuğyan içinde olanlar uygulama bakımından zalim olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tuğyanın sonucu zulümdür. Ancak biz zulümde aşırı gitmenin tuğyan olduğunu görmüştük. Dolayısıyla tuğyan zulümden

⁸⁸ Ahmet Vefa Temel, *Kur'ân-ı Kerim Açısından Taassubun Boyutları*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 107.

⁸⁹ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, a.y.

⁹⁰ Nureddin Turgay, “Zulüm”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 385-386.

⁹¹ Bk. Ebu'l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşir, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, (thk. Ahmed Ferid), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003, III, 290.

⁹² Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, X, 283.

⁹³ Halit Ünal, “Tuğyan”, *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 100.

daha ileridir. Zira her tuğyan hareketi aynı zamanda bir zulüm iken, her zulüm tuğyan olarak değerlendirilmez.

122. İsrâf

İsrâf, “se-ri-fe” (سرف) fiilinden “esrefe, yüsri-fü, israfen” şeklinde “if’al” (افعال) babında masdardır. Sözlükte maksadı aşmak, harcamada, sözde, öldürmede ileriye gitmek⁹⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Cürcani’nin kaydettiğine göre, kötü işlere çok mal harcamaya ve harcamada sınırı aşmaya israf denilmiştir. Ayrıca bir kimsenin kendisine helâl olmayan bir şeyi yemesi yahut normalden ve ihtiyacından fazla yemesi de israftır. Yine, herhangi bir şeyi harcanması caiz olan yere gereğinden fazla harcamak da israf kapsamında değerlendirilmektedir. Bu haliyle israf tebzirden ayrılır. Çünkü tebzir herhangi bir şeyi harcanması caiz olmayan bir yerde harcamaktır.⁹⁵

Kur’ân-ı Kerim’de yer alan çok anlamlı kelimelerden biri olan israf, diğer türevleriyle birlikte yirmi üç yerde geçmektedir.⁹⁶ İsrâfın infak hususunda kullanımı her ne kadar yaygın olsa da, israf; insanın fiillerinin tümünde haddi aşmasıdır. Kur’ân’da şöyle buyurulmaktadır: “*Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik edenlerdir. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır.*”⁹⁷ İsrâf bazen nitelikte, bazen de nicelikte olur. “... *O malları israf ederek ve aceleyle getirerek yemeyin.*”⁹⁸ Allah’a itaatın dışında harcanan her şey, - az da olsa- israf kapsamına girer. Kur’ân, harcamalarda dengeli olmayı tavsiye ederken, harcamalarda dengeyi aşırılık ya da azlık yönünde bozulmasından sakındırmakta, müsriflerin işlerindeki aşırılıkları yüzünden sonlarının cehennem olduğundan bahsetmektedir.⁹⁹

Kur’ân’da israf, bazen harcamada ölçsüz davranmak anlamına gelse de çoğunlukla Allah’ı inkâr ederek normal ölçünün dışına çıkmak, Allah’ın dinine karşı gelerek meydan okumayı sürdürmek manasında kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Firavun

⁹⁴ İbn Manzur, a.g.e., IX, 148.

⁹⁵ Cürcani. *Ta’rifât*, s. 32-33.

⁹⁶ Abdülbâkî, *Mu’cemü’l-Müfehres*, s. 444.

⁹⁷ Furkan, 25/67.

⁹⁸ Nisâ, 4/6.

⁹⁹ Ragıp, *Müfredat*, s. 407-408.

¹⁰⁰ Kerim Buladı, *Kur’ân’da Nankörlük Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001, s. 151.

ve kavminden bahseden şu iki âyeti israfın inkâr ve aşırılık anlamında kullanılmasına örnek olarak verebiliriz. “*Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Mûsâ’ya iman etmedi. Çünkü Firavun o yerde zorba bir kişi idi. O gerçekten müsriflerdendi.*”¹⁰¹ “*Andolsun, daha önce Yûsuf da size apaçık deliller getirmişti de, onun size getirdikleri hakkında şüphe edip durmuştunuz. Daha sonra o ölünce de, “Allah ondan sonra asla peygamber göndermez” demiştiniz. İşte Allah aşırı giden (müsrif) şüpheli kimseleri böyle saptırır.*”¹⁰² Ayrıca Sa’lebi (ö. 427/1036) Kur’ân’da Firavun için kullanılan (tâğâ= tuğyan etti) ifadesini “esrefe” fiiliyle açıklar.¹⁰³

İsraf eden kimseye müsrif denir. Yukarıdaki âyetlerde de görüldüğü gibi müsrif Kur’ân’da Allah’ın koyduğu kanunları hiçe sayarak her türlü sınırı aşan, peygamberleri hafife alan, insanlar üzerinde baskı kurup onlara her türlü zulmü yapan, yeryüzünde büyüklenip Allah’ın yolundan gitmek isteyenleri bu yoldan alıkoyan Firavun vb. zorbalara sıfatlarından biri olarak kullanılmaktadır.

Nitekim Râzî, “Âdi gayeleri için çokça mal harcayana müsrif dendiğine göre Allah Teâlâ’nın insana bahşetmiş olduğu beş duyu organını, akli, fikri, güç ve kuvveti mutlulukların en güzeli olan uhrevi mutlulukları elde etmek için harcamayıp, bu en kıymetli vasıtaları, değersiz maddî mutluluklar için harcayan kimseye de tabii olarak müsrif denmeli” diyerek önemli bir hususa işaret etmektedir.¹⁰⁴

Her türlü aşırılığı ifade etmeleri bakımından birbirlerinin anlam alanlarına giren tuğyan ve israf kavramlarının, Kur’ân’da birbirlerinin yerine kullanıldığını görüyoruz. Mesela Tâ-Hâ sûresinde Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır. “*Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Bu konuda aşırıya gitmeyin(tuğyan etmeyin), yoksa üzerinize gazabım iner. Gazabım da kimin üzerine inerse o muhakkak helâk olmuş demektir.*”¹⁰⁵ Bu âyette geçen tuğyan

¹⁰¹ Yûnus, 10/83.

¹⁰² Mü’min, 40/34.

¹⁰³ Ebu İshâk Ahmed es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyân (Tefsir’u Sa’lebi)*, (thk. Ebu Muhammed b. Âşûr), Dâr’u İhyâi’t-Türâsi’l-Arabi, Beyrut, 1422/2002, I, 158.

¹⁰⁴ Râzî, *Tefsiru’l-Kebîr*, VI, 222.

¹⁰⁵ Tâ-Hâ, 20/81.

kelimesi değişik şekillerde yorumlanmıştır. Bu yorumlardan birinde burada israf anlamında kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁰⁶

Yine Yûnus Sûresinde bu kavramların birbirlerinin yerine kullanıldığını görmekteyiz. “Eğer Allah insanlara, onların hemen hayra kavuşmayı istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onların ecellerine hükmolunurdu. İşte biz, bize kavuşmayı ummayanları, kendi tuğyanları içinde bocalar halde bırakırız. İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her halinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider. İşte o israf edenlere, yapmakta oldukları şeyler, böylece süslenmiş (hoş gösterilmiş)tir.”¹⁰⁷ Muhammed Esed, bu âyetleri izah ederken on ikinci âyette geçen israf teriminin önceki âyette geçen tuğyan terimi ile hemen hemen eş anlamda olduğunu ve bunun aynı tip insana yakışan bir davranış tarzına işaret ettiğini belirtmektedir.¹⁰⁸

Bütün bu tespitler iki kavram arasında önemli bir anlam yakınlığı olduğunu göstermektedir. Ayrıca tâğîlerin vasıfları ile müsriflerin vasıfları arasındaki benzerlikler de dikkat çekmektedir. Zira tıpkı tâğîler gibi müsrifler de insanların ahlâk yapılarına dikkat etmeyen, kriteri olmayan, ölçüye sığmayan, keyiflerine göre hoyratça davranışları sergileyen ve bu ruh halleriyle de buldukları toplumu kaosa sürükleyen kimseler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁹ Bu kavramlar bazen birbirlerinin yerine kullanılsa da sürekli olarak aynı anlamı ifade etmezler. Ayrıca israf kavramı tuğyana göre çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Her tuğyan hareketi aynı zamanda bir israftır. Ancak israf olarak değerlendirilen her şeye aynı zamanda tuğyan demek mümkün değildir.

¹⁰⁶ Kurtubi, *el-Cami'*, XI, 230.

¹⁰⁷ Yûnus, 10/11-12.

¹⁰⁸ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (trc, Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, I, 393.

¹⁰⁹ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s. 214.

123. Bağy

“Bağy” sözcüğü, “beğa” (بغى) fiilinin masdarıdır ve isim olarak kullanılır. “Bağy” sözcüğü, istemede ileriye gitmek suretiyle bazen nitelikte, bazen de nicelikte orta yolu aşma anlamına gelir. “Bağy”ın iki çeşidi vardır: Adaleti aşıp ihsan noktasına ulaşmak, farzları yapıp nafilere yönelmek gibi övülen bağy ve hakkın sınırlarını aşıp batıla yönelmek veya hakkın sınırlarını aşıp şüphelilere uzanmak gibi yerilen bağy. Bağy, her ne kadar övülen ve yerilen durumlar için söz konusu olsa da çoğunlukla yerilen durumlar için kullanılır.¹¹⁰

Bağy sözcüğü, sözlükte “haktan ayrılmak, zulmetmek, haddi aşmak, hased etmek, bozgunculuk yapmak gibi anlamlara gelir.¹¹¹ Ayrıca "bağy", kendi hakkıyla yetinmeyerek başkasının canına, malına veya ırzına saldırma manasında da kullanılır. Bazan da bu kelime ile idareciye isyan etme manası kastedilir.¹¹² Buna örnek olarak şu âyeti verebiliriz. “*De ki: Rabbim ancak, açık ve gizli çirkin işleri, günahı, haklı olmayan isyan ve saldırıyı, hakkında hiçbir delil indirmediği herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.*”¹¹³

Kurtubi, bağyin gerçek mahiyetinin sınırı aşmak demek olduğunu beyan ederek bu sözcüğün kibirli olmak, kin beslemek ve haddi aşarak haksızlık yapmak anlamlarında kullanıldığını zikretmektedir.¹¹⁴ Genel ahlâk kurallarını aşan ve Yaratıcının veya yaratılmışların haklarını çiğneyen her tür kötü davranış da bağy kavramı ile ifade edilmektedir.¹¹⁵ Ayrıca bağy sözcüğü, aşırılık, azgınlık, taşkınlık, ezme, horlama, hased, büyülenme, aşırı fesatçılık, ölçsüzlük anlamlarında da kullanılır.¹¹⁶ Bağy kavramı bir fıkıh terimi olarak kullanıldığı gibi “Allah'a karşı gelme, dinin çizdiği sınırları aşma” manasında dini-ahlâkî bir terim olarak da kullanılmaktadır. Dini ve hukuki anlamda isyan eden kimseye bâğî veya âsi denir.¹¹⁷

¹¹⁰ Ragıp, *Müfredat*, s. 136.

¹¹¹ İbn Manzur, *Lisan*, XIV, 78.

¹¹² Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, V, 233.

¹¹³ A'râf, 7/33.

¹¹⁴ Kurtubi, *el-Cami'*, X, 165.

¹¹⁵ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, III, 53.

¹¹⁶ Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, s. 261.

¹¹⁷ Ali Şafak, “Bağy”, *DİA*, IV, 451.

Arapça'daki aslı “bir şeyi ısrarla istemek” olan bağı kavramı terim olarak “Üstünlük kurarak, güç ve şiddet kullanarak hak etmediği bir şeyi zorla istemek” şeklinde tarif edilebilir.¹¹⁸

Beğa fiili çeşitli türevleriyle birlikte Kur’ân’da pek çok yerde geçmekte olup bağı mastarı on bir yerde zikredilmektedir.¹¹⁹ Mukatil b. Süleyman’ın belirttiğine göre bu kavram zulüm, isyan, kıskançlık ve zina olmak üzere Kur’ân’da geçtiği yerlerde dört manada tefsir edilmiştir.¹²⁰

Bağyin Kur’ân’daki kullanımlarına baktığımız zaman, çoğunlukla dinin belirlemiş olduğu sınırların ötesine geçip Allah’a karşı gelme, kullara karşı haksız ve hukuk dışı davranışlarda bulunma anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz. “Şüphesiz Kârûn, Mûsâ’nın kavmindendi. Onlara karşı azgınlık gösterdi (beğa). Biz ona, anahtarlarını (bile taşımak) güçlü bir topluluğa ağır gelecek hazineler verdik. Hani, kavmi kendisine şöyle demişti: ‘Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez.’”¹²¹

Dolayısıyla bu kavramın, Allah’ın koyduğu sınırları aşarak azgınlık ve taşkınlık yapmak gibi yerilen durumlar için kullanılan tuğyan kavramı ile anlam yakınlığı olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki kavramın sözlük anlamlarına baktığımız zaman da bunu rahatlıkla görebiliriz. Zira “tuğyan” sözlükte, haddi aşmak, zulüm, isyan anlamlarına geldiği gibi, yukarıda açıklandığı üzere “bağı” de bu anlamlara gelmektedir. Ancak aralarında şöyle bir fark da var. Bağ çoğunlukla yerilen durumlar için kullanılsa da övülen durumlar için de kullanılabilir. Oysa ki tuğyan denince mutlak manada yerilen durumlar kastedilir. Kavram anlamlarıyla kullanıldıklarında ise her ikisi de mutlak manada inançta, sözde ve eylemde aşırılığı ifade etmeleri bakımından anlam alanları kesişmektedir. Ancak tuğyan kavramının kullanımı daha yaygındır ve kapsam alanı bağı kavramına göre daha geniştir.

¹¹⁸ el-Askeri, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, s.227.

¹¹⁹ Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 168.

¹²⁰ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 422.

¹²¹ Kasas, 28/76.

124. Ğayy

“Ğava” (غوى) fiilinin masdarı olan “ğayy” (غى) diğer türevleriyle birlikte Kur’ân’da toplam yirmi iki kez zikredilmektedir.¹²² Sözlükte aslı itibariyle fesad, bozulma ve sapma¹²³ anlamlarına gelen “ğayy”, daha çok yanlış inançtan meydana gelen bir cehaleti ifade eder.¹²⁴ Çeşitli türevleriyle “ğayy”, sözlükte ayrıca şu anlamlara da gelir. Aşırı gitmek, zulmetmek, şerde birleşmek, sınırı aşmak, haktan uzaklaşmak.¹²⁵ Bir kimsenin itikadında ve görüşlerinde bozulma olduğu zaman “ğava’r-raculu” denir.¹²⁶

Bu kavram Kur’ân’da da sözlük anlamına paralel olarak azmak/azdırmak, yoldan çıkmak/çıkarmak gibi anlamlarda kullanılmıştır. “*Haklarında azap hükmü gerçekleşenler, ‘Ey Rabbimiz! İşte şunlar bizim azdırdıklarımızdır. Kendimiz azdığımız gibi onları da azdırdık. Şimdi de onlardan uzaklaşıp sana döndük. Zaten (gerçekte) onlar bize tapmıyorlardı’ diyecekler.*”¹²⁷ Yine Kur’ân’da inat, kibir ve gafletlerinden dolayı yeryüzünde büyüklük taslayanların, Allah’ın bütün âyetlerini görseler bile, doğru yola hiçbir şekilde yanaşmazken sapıklık yolunu görünce hemen onu yol edinmeleri anlatılırken bu kavram kullanılmaktadır.¹²⁸ İblis’e kıyamete kadar mühlet verilmesi üzerine: “*Senin şerefine andolsun ki, içlerinden ihlaslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracam*”¹²⁹ şeklinde mukabelede bulunmasında da bu kavram kullanılır.

Ğayy kavramı hadis literatüründe de sapma, saptırma ve batıla iyice dalma anlamlarında kullanılır. Nitekim “Kim Allah’a (c.c.) ve Rasül’üne (a.s.) itaat ederse hidâyete erer, kim de Onlara isyan ederse sapar.” “Gelecekte birtakım imamlar olacaktır, eğer onlara uyarsanız saparsınız.” hadisi şeriflerinde bu anlamlarıyla kullanılmıştır.¹³⁰

¹²² Abdülbâkî, *Mu’cemü’l-Müfehres*, s. 643.

¹²³ İbn Manzur, *Lisan*, XV, 140.

¹²⁴ Ragıp, *Müfredat*, s. 620.

¹²⁵ Mustafa b. Şemsüddin Ahteri Karahisarî, *Ahteri Kebir*, Meral Yayınevi, ts., s. 328.

¹²⁶ Ebu Hayyan Yusuf b. Ali el-Endülüsî, *Bahru’l-Muhît (et-Tefsîru’l-Kebir)*, Matbaatu’n-Nasr, Riyad, ts. II, 282.

¹²⁷ Kasas, 28/63.

¹²⁸ Araf, 7/146.

¹²⁹ Sâd, 38/82-83.

¹³⁰ İbnu’l-Esîr, *en-Nihaye*, III, 357.

Ğayy kavramı çeşitli sözlük anlamlarını içermesine rağmen literatürde sadece din için kullanılır.¹³¹ Kavramın Kur'ân'ı Kerîm'deki kullanımları dikkate alınarak şöyle bir tarif yapılabilir: Ğayy, inat, kibir ve gafletten dolayı haddi aşarak azgınlık ve taşkınlık göstermek, hak yolda olanları doğru yoldan saptırmaya çalışmaktır.

Tuğyan edenlere “tâğî” dendiği gibi haktan sapanlara da “ğavi” denmektedir. Tuğyan edenlerin (tâğîlerin) sonu cehennem¹³² olduğu gibi haktan sapanların (ğavilerin) sonu da cehennemdir.¹³³ Kur'ân'da azgınlığı ifade eden ortak kavramlar olarak “ğava” ve “tağa”nın kullanılmasının bu kavramlar arasında önemli bir anlam yakınlığı olduğuna işaret ettiği kanaatindeyiz. Zira aynı eylem iki farklı kavramla ifade edilmektedir. Ayrıca “ğava” kelimesinin sözlükte asıl anlamının yanında aşırı gitmek, sınırı aşmak, azmak gibi anlamlara gelmesi de tuğyan kavramıyla sözlük anlamlarının kesiştiğini göstermektedir. Ancak ğayy kavramının kullanımı tuğyan kavramı kadar yaygın değildir. Ayrıca tuğyan kavramının kapsam alanı ğayy kavramına göre daha geniştir. İçerdiği anlamlar itibariyle ğayy kavramını kapsamaktadır.

125. Ğulüvv

“Ğulüvv” (غلو) sözlükte haddi aşmak, maksattan dışarı çıkmak, her türlü davranış ve anlayışta itidal çizgisinin ötesine geçmek demektir. Alışverişte fiyatın aşırı olması durumunda “ğala-yeğlu”dan “ğala” (غلاء) masdarı kullanılır. Aşırılık dinde, sözde ve davranışlarda olursa o takdirde “ğala-yeğlu” dan “ğulüvv” (غلو) masdarı kullanılır.¹³⁴

Terim olarak “ğulüvv”, Kur'ân ve sünnete göre belirlenen İslami anlayışın sınırlarını aşan inanç ve davranışlar olarak tanımlanabilir.¹³⁵

Bu kavram, fiili muzari kalıbı ile Kur'ân'da iki yerde geçmektedir. Kur'ân, Ehl-i Kitab'ı aşırı gitmemeleri hususunda uyarırken iki ayrı yerde bu kavramı kullanır. “*De ki: Ey Kitap ehli! Hakkın dışına çıkararak dininizde aşırı gitmeyin.*

¹³¹ el-Askeri, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, s.208.

¹³² Sad, 38/55; Nebe', 78/22.

¹³³ Şu'arâ, 26/91-94.

¹³⁴ İbn Manzur, a.g.e., XV, 132.

¹³⁵ Fikret Karaman v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 206.

Daha önce sapmış, bir çoklarını da saptırmış ve dümdüz yoldan da şaşmış bir milletin arzu ve keyiflerine uymayın.”¹³⁶ “Ey Ehl-i Kitap! Dininizde aşırı gitmeyin ve Allah hakkında gerçekten başkasını söylemeyin...”¹³⁷ Hadis literatüründe de, dinde ve sosyal hayatta görülen aşırılıklar ğulüv kalıbı ile ifade edilmektedir.¹³⁸ Örnek olarak “dinde aşırı gitmekten sakınınız” hadisini verebiliriz. Bu hadisi şerifte ğulüvv kelimesi haddi aşmak, aşırı gitmek anlamlarında kullanılmıştır.¹³⁹

Kur’ân’da ğulüvv kavramının kullanımı tuğyan kavramı kadar yaygın değildir. Ancak bu kavramların aralarında önemli bir anlam yakınlığı olduğu hem sözlük hem de terim anlamlarından anlaşılmaktadır. Şu kadar var ki tuğyan kavramının kapsamı daha geniştir. Çoğu eserde tuğyan kavramı tarif edilirken ğulüvv kelimesi bu kavramın açıklayıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Zemahşerî bir yerde tuğyanı “küfürde aşırı gitmektir” (el-ğulüvvü fi’l-küfri) şeklinde tarif eder.¹⁴⁰

126. ‘Ulüvv

Kur’ân’da dört yerde geçen “‘ulüvv” (علو) sözcüğü, değişik türevleriyle birlikte Kur’ân’ın toplam yetmiş yerinde zikredilmektedir.¹⁴¹ “‘Ulüvv” sözcüğü “alâ-ye’lü” (علا-يعلو) fiilinden masdardır. İsmi faili “‘âlin” (عال) şeklinde gelir. Hem övülen hem de yerilen durumlar için kullanılır. Aynı kökten gelen ‘aliye-ye’lâ-‘alâen ve ‘aliyyun kalıbı ise sadece övülen durumlar için kullanılır.¹⁴² Kurtubi, çoğunlukla yerilen durumlar için kullanılan ‘ulüvv sözcüğünün, büyüklük taslamak, azmak, haddi aşmak, zorbalık yapmak, haksızlık yapmak, ileri gitmek, yükselmek gibi anlamlara geldiğini ifade etmektedir.¹⁴³

Kur’ân’da İblis, Firavun ve kavminin Allah’a karşı tekebbürleri de ‘ulüvv kavramı ile ifade edilir. Allah, “Ey İblis! Ellerimle yarattığıma saygı ile eğilmekten seni ne alıkoydu? Büyüklük mü tasladın, yoksa üstünlerden mi oldun?”

¹³⁶ Mâide, 5/77.

¹³⁷ Nisâ 4/171.

¹³⁸ İbn Manzur, a.y.

¹³⁹ İbnu'l-Esîr, *en-Nihaye*, III, 343.

¹⁴⁰ Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 76.

¹⁴¹ Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 611-612.

¹⁴² Ragıp, *Müfredat*, s. 582.

¹⁴³ Kurtubi, *el-Cami'*, X, 214.

dedi.”¹⁴⁴ “Firavun ve ileri gelenlerinin kötülük yapmaları korkusu ile kavminin küçük bir bölümünden başkası Mûsâ’ya iman etmedi. Çünkü Firavun o yerde zorba bir kişi idi. O gerçekten aşırı gidenlerdendi.”¹⁴⁵ “Sonra Mûsâ ve kardeşi Hârûn’u mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun ve ileri gelenlerine peygamber olarak gönderdik de (onlar) büyüklük tasladılar ve kendilerini büyük görüp böbürlenmiş bir topluluk oldular.”¹⁴⁶

Arap dilinde, büyüklenip zorbalık taslayan kimse için “‘alâ fûlanun” ifadesi kullanılır.¹⁴⁷ Nitekim Firavun’un yeryüzündeki azgınlığından bahseden Kasas sûresi dördüncü âyette yer alan “inne firavne ‘alâ ” ifadesini Râzî “Firavun tekebbür etti, zorba oldu, büyüklük tasladı ve azdı (tuğyan etti)” şeklinde açıklar.¹⁴⁸ Zemahşerî de bu âyetteki ‘alâ ifadesini tuğyanın türediği kök olan tağa kelimesi ile tefsir etmiştir.¹⁴⁹ Gerek kök anlamlarına gerekse yukarıda verilen örneklere bakarak ‘ulüvv kavramının tuğyan kavramıyla anlam yakınlığı olduğunu söyleyebiliriz.

127. ‘Utüvv

“‘Utüvv” (عتو), birinci babdan “‘atâ-ye’tü” (عتايعتو) fiilinin masdarıdır. Sözlükte büyüklenmek, haddi aşmak, boyun eğmemek, isyan etmek, karşı koymak, zorbalık yapmak, öğüt kabul etmeyecek derecede fesatta ileri gitmek anlamlarına gelir. Büyüklük taslayıp zorbalık yapan küstah kimseye “‘âtin” (عات) denilir. Çoğulu “‘utatün” (عتاة) şeklinde gelir.¹⁵⁰

Bu sözcük, Kur’ân’da diğer türevleriyle birlikte on yerde zikredilmektedir.¹⁵¹ Kur’ân’da, azgınlıkları sebebiyle, Allah’ın ve O’nun gönderdiği peygamberlerin emirlerine karşı gelen nice kavimlerin helâk edilişleri anlatılırken bu kavram kullanılır. “Nice kentlerin halkı Rablerinin ve O’nun

¹⁴⁴ Sâd, 38/75.

¹⁴⁵ Yûnus, 10/83.

¹⁴⁶ Mü’minûn, 23/45-46.

¹⁴⁷ İbrahim Mustafa v.dğr., *Mu’cemül Vasit*, I, 625.

¹⁴⁸ Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, VIII, 578.

¹⁴⁹ Zemahşerî, *Keşşaf*, III, 378.

¹⁵⁰ İbn Manzur, *Lisan*, XV, 27.

¹⁵¹ Abdülbâkî, *Mu’cemü’l-Müfêhres*, s. 566.

elçilerinin emrinden uzaklaşıp azdılar. Bu yüzden kendilerini çetin bir hesaba çektik ve görülmedik bir azaba çarptırdık.”¹⁵² âyetinde olduğu gibi.

Allah’a kavuşacaklarını ummayıp Hz. Peygamberden sürekli birtakım isteklerde bulunup büyüklenen kimseler de Kur’ân’da utüvv sıfatı ile nitelendirilmiştir. “Bize kavuşacaklarını ummayanlar, ‘Bize melekler indirilseydi, yahut Rabbimizi görseydik ya!’ dediler. Andolsun, onlar kendi benliklerinde büyüklük tasladılar ve büyük bir taşkınlık gösterdiler”¹⁵³

Vahidi (ö. 468/1076), buradaki ‘utüvv sözcüğünü tuğyanla anlam yakınlığı olan ğulüvv ile aynı anlamda kullanmıştır. Ayrıca bu sözleri sarf edenlerin sadece bu sözleri söylemekle kalmayıp küfürde taşkınlığın en ileri boyutuna vardıklarını ifade etmiştir.¹⁵⁴ Bizde, ‘utüvv sözcüğünün tıpkı ğulüvv sözcüğü gibi tuğyanla aynı anlam örgüsü içerisinde olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaatimizi, Zemahşeri’nin tuğyanı, “utüvvde sınırı aşmaktır”¹⁵⁵ şeklinde tarif etmesi ve bazı müfessirlerin ‘utuvv kelimesini tuğyanla anlamdaş kabul etmeleri desteklemektedir.¹⁵⁶ Ayrıca *Lisanu’l-Arab*’da yer alan bir hadiste de tağa ve ‘atâ kelimelerinin yan yana zikredildiğini görmekteyiz.¹⁵⁷

el-Askeri, ‘utuvv kelimesinin kibirde, küfürde ve fesadda aşırı giden herkesi vasfetmek üzere kullanıldığını kaydeder ve tuğyan kavramıyla kuvvetli bir anlam yakınlığı olmasına rağmen ‘utuvv kavramının tuğyan kavramının altında olduğuna yani tuğyanın daha ileri seviyede bulunduğuna dikkat çeker.¹⁵⁸

128. İ’tidâ

İ’tidâ (اعتداء), “adâ” (عدا) fiilinden “ifti’al” (افتعال) babında masdardır. Sözlükte hakka tecavüz etmek, zulmetmek, haddi aşmak anlamlarına gelir.¹⁵⁹

İ’tidâ kavramı ile tuğyan kavramı arasında tıpkı tuğyanla zulüm ve bağı kavramları arasında olduğu gibi çok önemli bir anlam yakınlığı vardır. Zira

¹⁵² Talak, 65/8; Ayrıca bk. A’râf, 7/77,166; Zâriyât, 51/44.

¹⁵³ Furkan, 25/21.

¹⁵⁴ Ebu’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vahidi, *el-Veciz fi-Tefsiri’l-Kitabi’l Aziz*, (thk. Safvan Adnan Davudi), Dâru’ş-Şamiyye, Beyrut, 1415/1995, II, 777.

¹⁵⁵ Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 76.

¹⁵⁶ Ali Arslan, *Büyük Kur’ân Tefsiri*, Arslan Yayınları, ts., XV, 201.

¹⁵⁷ İbn Manzur, a.g.e., XV, 28. (Hadis metni, بنس العبد عبد عتا و طغى)

¹⁵⁸ el-Askeri, *el-Furûku’l-Luğaviyye*, s.224.

¹⁵⁹ Ragıp, *Müfredat*, s. 554.

“tuğyan”da, Allah’ın koyduğu sınırları aşır başkalarının haklarına tecavüz anlamı olduğu gibi “i’tida”da da kesin olarak bir başkasının haklarına husumet, saldırganlık ya da tecavüz anlamı vardır.¹⁶⁰ Bu bakımdan, iki terimin anlam alanları kesişmektedir.

Bu kavramın Kur’ân’da da Allah’ın çizmiş olduğu sınırları aşmak suretiyle çok ileri gitmek, çeşitli nedenlerle bir başkasına saldırmak ve haksızlık yapmak anlamlarında kullanıldığını görmekteyiz.¹⁶¹

Allah Teâlâ, insanın aşmaması gereken sınırları belirlemiştir. Bu sınırlara “hududullah” denir. Hududullahı çiğnemek suretiyle aşırı gidenler hakkında Yüce Allah, şu cezayı vereceğini beyan etmiştir. *“Kim Allah’a ve Resûlüne isyan eder ve O’nun koyduğu sınırları aşarsa, (i’tida ederse) Allah onu ebedi kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.”*¹⁶²

Tuğyan, çoğu kez “küfr”, “zulm”, “bağy” gibi yukarıda zikrettiğimiz kavramlarla ilişkili olarak, birbirlerini açıklayacak şekilde kullanılır. Bu kavramlar ile tanımlanan düşünce ve davranışlar öylesine birbirinin içine girmiştir ki birbirini etkiler, tamamlar, birbirlerinin neden ve sonuçları olur. Birbirlerinin yerine kullanılırlar. Aynı konuyu farklı açılardan tasvir ederler.

13. Tuğyanı Oluşturan Sebepler

Her insanın ruhunda iyiliğe ve kötülüğe eğilim vardır. İnsanın bütün davranışlarında bu iki eğilimin etkisi görülür. Eğer insan Allah’ın (c.c.) kendisine verdiği yetenek sayesinde iradesini kontrol etmesini bilir, güzel ahlaklı olursa onun ortaya koyacağı davranışlar iyi olur. Ancak, insan eğer içsel ve dışsal birtakım olumsuz faktörlerin etkisinde kalırsa kötü bir ahlâka sahip olur ve böyle bir insanın ortaya koyacağı davranışlar da kötü olur. Bu olumsuz faktörlerin tesirinde kalan kimse hiçbir engel, kural ve sınır tanımaz hale gelir. Adaletten ayrılarak azgınlık ve taşkınlık gösterir, zayıf ve güçsüz gördüğü kimseleri ezer. Allah’a (c.c.) ve peygamberlerine karşı büyülenerek başkaldırır. Hatta kendisini her şeyin sahibi görmeğe başlayarak tuğyan çıkmazına saplanır. İşte biz burada

¹⁶⁰ Kerim Buladı, *Kur’ân’da Nankörlük Kavramı*, s. 150.

¹⁶¹ Bakara, 2/65-178-190-194.

¹⁶² Nisâ, 4/14.

insanın küstahlaşarak tuğyan etmesine sebep olan bu iç ve dış olumsuz faktörleri ele alıp incelemeye çalışacağız.

130. İstiğna

İnsanoğlunun azmasına ve kötü sonuçlara sürüklenmesine sebep olan zaaflarının başında, temelinde bencillik duygusu bulunan “istiğna” gelmektedir. Sözlükte “zengin veya servet sahibi olmak, bir şeye muhtaç olmamak” anlamlarına gelen “istiğna” (استغناء) sözcüğü, “ğe-ni-ye” (غني) kökünden türemiş “istif’al” babında masdardır.¹⁶³

“İstiğna” sözcüğü Kur’ân’da dört âyette geçmektedir. Bu âyetlerden birinde Allah hakkında, diğerlerinde ise insanlar hakkında kullanılmaktadır. Allah’ın istiğnası; mutlak manada bağımsız, kendine yeterli olması, insanların iman ve ibadetlerine ihtiyacının olmamasıdır¹⁶⁴ İnsanın istiğnası ise kendini yeterli görmesi, kendi gücüne sınırsız güvenmesi, büyüklenmesi, Allah’ın kulu ve yaratığı olduğunu unutması, bu yüzden iman ve ibadette Allah’a tenezzül etmemesidir.¹⁶⁵

Oysaki gerçekte insan her açıdan aciz, zayıf ve muhtaç bir varlıktır. Hayatını devam ettirebilmesi için öncelikle Allah’a ve üyesi bulunduğu toplumun diğer fertlerine ihtiyacı vardır. İnsanların ellerinde bulunan bütün imkânların gerçek sahibi ise kendileri değil, onu yaratan ve istediği anda ellerinden alma gücüne sahip olan Allah Teâlâ’dır. Hâl böyle iken bazı insanlar servetlerinden ve nüfuzlu otoritelerinden dolayı gurura kapılıp kendilerini kendilerine yeterli görerek nimetlerin gerçek sahibinin Allah olduğunu unutarak tuğyan etmiş olur.¹⁶⁶

İnsanın kendisini yeterli, ihtiyaçsız görmesi onu tuğyana sevk eder.¹⁶⁷ Bu durum Kur’ân’da şöyle ifade edilir. “*Hayır! İnsan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık (tuğyan) eder.*”¹⁶⁸ İnsan servet sahibi olunca veya nefsinde bir

¹⁶³ Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 327.

¹⁶⁴ Teğabun, 64/6.

¹⁶⁵ İsmail Karagöz v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 333.

¹⁶⁶ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu*, V, 653-654.

¹⁶⁷ Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 501; Ayrıca bk. Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1403/1983, V, 468.

¹⁶⁸ Alâk, 96/6-7.

zenginlik görünce övünmeyle, büyüklenmeyle azar. Çünkü zenginlik övünmeye, tekebbüre ve tuğyana götürür.¹⁶⁹

İşte insanın tuğyanının temel nedeni bu istiğna halidir. Yani, kişinin her alanda kendisini yeterli, muhtaç olmayan ve zengin görmesidir. Bu da kendini bilmezlik ve tekebbürden başka bir şey değildir, çünkü Allah'ın yaratıcı olduğunun inkârını içermektedir.¹⁷⁰ Yaratıcısını hiçe sayarak son derece olumsuz bir tavrın içerisine giren müstağni kimse sahip olduğu gücü ayakta tutabilmek, servetini korumak ve çoğaltmak gibi birtakım maksatlarla tuğyana sapabilmektedir.

131. İstikbâr

İnsanın tuğyan etmesinin sebeplerinden birisi de kendisini başkalarından daha büyük görmesi, başkalarına tepeden bakması ve onları küçük görmesidir. Bu durum “istikbar” (استكبار) sözcüğü ile ifade edilir. Kur'ân'da şeytanın ve kâfirin önemli bir özelliği olarak anlatılan “istikbar”, kendi kendine büyüklenme, gururlanma, demek olup “k-b-r” (ك-ب-ر) kök harflerinden türetilmiş “istif'al” babında masdardır. İstikbarın en büyüğü Allah Teâlâ'ya boyun eğmemek, O'na ibadet etmemek ve hakkı kabule yanaşmamaktır.¹⁷¹

İstikbâr kelimesi Kur'ân'da, kendisine verilen emre karşı gelen, büyülenen, küfürde ileri giden kimseler için kullanılır.¹⁷² Kibir, tekebbür ve istikbar birbirlerine yakın manalar ifade ederler. Kibir, kişinin kendisini yaratılmışların en faziletlisi görmesi, hakkın başkalarında değil sadece kendisinde olduğunu sanmasıdır. Halbuki herhangi birisi için olmayan fazilet ve kudret yalnız Allah içindir. Şüphesiz sadece O mütekebbir olma hakkına sahiptir. Bu sıfat bütün kullar için yerilen bir sıfat iken, Allah hakkında ise övülen bir sıfattır. Yani Allah hakkında hak, diğerleri hakkında batıldır.¹⁷³

¹⁶⁹ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Maturidi, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, (thk. Fatma Yusuf el-Haymi), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1425/2004, V, 491.

¹⁷⁰ İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, s. 204.

¹⁷¹ Ragıp, *Müfredât*, s. 697.

¹⁷² Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 434.

¹⁷³ Kerim Buladı, *Kur'ân'da Nankörlük Kavramı*, s.126.

Ancak varlık sahibi olmak, çevrenin tesiri, insanların kişiyi övmesi, yeni bir mevki makam elde etmek, şöhrete kapılmak¹⁷⁴ gibi durumlar karşısında zayıf karakterli birtakım kimseler istikbara kalkışır, yeryüzünde fesad çıkarmaya çalışır hatta başkaları üzerinde tahakkümde bulunmaya kadar işi ileri götürmek suretiyle tuğyan ederler.¹⁷⁵

İstikbar, önce kişinin inanç dünyasını etkileyerek, hakikati bulmasına ve doğruya inanmasına engel olur. Allah'ın birliğine, peygamberlere, âhiret gününe ve âyetlere inanmayanlar, inançsızlığa kibir yüzünden sürüklenirler.¹⁷⁶ İstikbar aynı zamanda, din duygusunu yok eden, kişiliği öldüren, şahsiyeti bozan ruhsal bir hastalıktır.¹⁷⁷

İstikbar psikolojisinde aşırı önyargınlık, tarafgirlik, bencillik, bağınazlık, yeni görüşlere açık olmamak gibi özellikler vardır. Dolayısıyla müstekbir insanın en belirgin özelliklerinden biri, onun objektif olamamasıdır. Bunun nedeni de gurur ve kibirdir. Bu psikolojiyle inanmadıkları içindir ki Kur'an, kâfirleri müstekbir olarak adlandırmakta¹⁷⁸ ve küfrün kaynağının istikbar olduğunu belirtmektedir. İşte bu şekilde büyüklükten kendilerini yücelten, hem Allah'a, hem de küçük gördükleri insanlara karşı kibirlenerek kendilerini öne çıkaran kişi ve toplumlar, haktan sapmak, şımarmak, zulüm, baskı ve işkence etmek, toplumsal birliği bozmak, ekonomik gücü tekelleştirmek suretiyle tuğyan etmiş, kendilerini bunlardan vazgeçirmek için gelen peygamberleri ve Allah'tan getirdikleri âyetleri alaya alıp küçümsemişler ve sünnetullah gereği bu olumsuz davranışları yüzünden ortadan kaldırılmışlardır.¹⁷⁹

Bu da göstermektedir ki istiğna ve istikbar gibi yalnızca yaratıcıya ait olması gereken sıfatlara yaratıklar sahip olmaya teşebbüs ettiğinde kaçınılmaz olarak tuğyana sürüklenmektedirler. Bu durum bu kavramlar arasında sebep sonuç ilişkisi olduğunu göstermektedir. Tuğyan kelimesi ile istiğna ve istikbar kelimeleri

---

¹⁷⁴ Kerim Buladı, a.g.e., s.125.

¹⁷⁵ Ali Ünâl, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, s. 374.

¹⁷⁶ Vecdi Akyüz, *Kur'an'da Siyasi Kavramlar*, s. 279.

¹⁷⁷ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, s. 245.

¹⁷⁸ Nahl, 16/22-24.

¹⁷⁹ Ejder Okumuş, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 125.

Kur'ân'da anlamdaş olarak da kullanılmaktadırlar.¹⁸⁰ Ayrıca istiğna ve istikbarın aynı zamanda tuğyanın sebepleri olduğunu da söyleyebiliriz.

132. İnat

İnsanları tuğyana sevk eden önemli olumsuz faktörlerden biri de, inat duygusudur. Zira inatta haddi aşmaya da tuğyan denilmiştir.¹⁸¹ Bu da göstermektedir ki tuğyan inadın bir adım ötesidir. Dolayısıyla tuğyanın sebepleri arasında inat da sayılabilir.

“İnat” kelimesi, Kur'ân'da “anîd” (عنيد) şeklinde failin mübalağa kipiyle dört yerde geçmektedir.¹⁸² ‘Anîd, yanında bulunan şeylerle övünen ve kendisini beğenen kimseye denir. Anîd, mutlak olarak inat eden ve muhalif davranan kimseye de denir.¹⁸³ “Anede, ya'nidü, ‘unûden” şeklinde ikinci babdan gelen “anid” ayrıca haktan yüz çeviren ve bildiği halde hakkı inkâr eden kimseye de denir.¹⁸⁴

İnatçılık, büyük oranda menfaatçılık ve kibirden kaynaklanmaktadır ve hakkı inkâr etmenin en önde gelen sebeplerindendir. Kur'ân, bu kelimeyi, âyetlerin hak olduğunu bildiği halde onları bile bile inkâr eden Velid b. Muğire hakkında özellikle kullanır. Çünkü Velid, Hz. Peygamber'den (a.s.) dinlediği Kur'ân'dan son derece etkilenmiş ve bu kelâmın Allah kelâmı olduğunu fark etmiş, fakat gurur ve inadı iman etmesine engel olmuştur.¹⁸⁵

Allah Teâlâ, Mâide sûresinin 64. âyetinin ilgili bölümünde Resûlüllah'a, Yahudilerin, Rablerinin emirlerine karşı inatçı ve isyankâr insanlar olduklarını ve hakka boyun eğmediklerini; Resûlüllah'ın hak Peygamber olduğunu bildikleri halde sırf inatçılıklarından dolayı bunu kabul etmediklerini bildirmekte ve böylece Resûlüllah'ı (a.s.), Yahudilerin çirkin davranışları karşısında teselli etmektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁰ Hayati Aydın, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, s. 245.

¹⁸¹ Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, V, 249.

¹⁸² Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfrehes*, s. 621.

¹⁸³ Ragıp, *Müfredât*, s. 590.

¹⁸⁴ Kerim Buladı, *Kur'ân'da Nankörlük Kavramı*, s. 124.

¹⁸⁵ Hayati Aydın, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, s. 165-166.

¹⁸⁶ Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Camîu'l-Beyan fi Te'vili'l Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412/1992, IV, 642.

Yine Kur'ân'da Yahudilerin, tâğûta tapanları mü'minlere tercih etmesinden bahsedilmektedir.¹⁸⁷ Halbuki Yahudiler tâğûta tapmanın batıl olduğunu kesinlikle biliyorlardı. Ancak onları böyle bir şeye sevk eden sırf inat ve taassuplarıydı.¹⁸⁸

Kalbi inat, kin vb. kötü duygularla dolu olan kimselerin nefislerinde bu duygular azgınlık ve taşkınlık meydana getirir ve böylece fikri yapıları bozulur, zihinler işgal altına girer. Zamanla süreklilik kazanan bu duygular fertlerin ayrılmaz birer karakteri haline gelir. Bu durum, insan ruhundaki pek çok faziletin, iyilik ve güzellikle ilgili düşüncelerin yok olmasına sebep olur.¹⁸⁹ Böyle kimseler belli mevki ve makamları elde ettiklerinde etraflarındaki zayıf kimselere baskı ve şiddet uygulamak suretiyle tuğyana düşmüş olur.

133. Maddî Güç (Bolluk ve Refah)

İnsanların tuğyan etmelerine, Allah'ı inkâr etmelerine sebep olan etkenlerin başında, dünyaya aşırı bağlılık, mal ve mülk edinme hırsı gelmektedir. Mal ve mülk sevgisi, dünyalık edinme arzusu, refah düzeyini yükseltme gayreti, konfor ve lükse düşkünlük çoğu zaman insanları aşırılığa, şımarıklığa ve azgınlığa sevk etmiş, onları Allah'a itaat ve kulluktan alıkoyarak, maddenin tutsağı haline getirmiştir.¹⁹⁰

Nitekim “*Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Bu konuda tuğyan etmeyin...*”¹⁹¹ anlamındaki âyeti Kurtubi: “İçinde bulunduğunuz bolluk ve afiyet sizi tuğyana sevk etmesin” şeklinde izah etmiştir.¹⁹² Hz. Peygamber de bir hadisi şeriflerinde “Tuğyan ettiren zenginlikten, unutturan fakirlikten Allah'a sığınırım”¹⁹³ buyurarak zenginliğin azgınlığa sebep olabileceğine dikkatlerimizi çekmiştir. Bu da göstermektedir ki maddî güç, bolluk ve refah, insanı tuğyana sevk eden faktörlerdendir.

¹⁸⁷ Nisâ, 4/51.

¹⁸⁸ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 100.

¹⁸⁹ Ahmet Vefa Temel, *Kur'ân-ı Kerim Açısından Taassubun Boyutları*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 195.

¹⁹⁰ Ahmet Vefa Temel, a.g.e., s. 228.

¹⁹¹ Tâ-Hâ, 20/81.

¹⁹² Kurtubi, *el-Cami'*, XI, 230.

¹⁹³ Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan*, X, 246.

Allah Teâlâ, insanların bol rızık ve aşırı zenginlik karşısında azıp taşkınlık etme tabiatında olduğunu Kur'ân'da bildirmiş, insanların azıp sapmamaları için de her şeyi bir ölçü ile yaratmış, rızıkı da belli bir ölçü ile insanlara vermiştir. “Eğer Allah kullarının tamamına rızıkı bol bol verseydi yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Ama O, dilediğini bir ölçüyle indirir.”¹⁹⁴

Tâgîler, çoğu zaman toplumda ekonomik gücü elinde bulunduran mal-mülk sahipleri arasından çıkmaktadır. Bunlar ellerinde bulunan maddî imkânlar sayesinde siyasî otoriteleri de etkilemekte veya baskı altında tutmaktadırlar. Aşırı zenginlik, bolluk ve refahın şımartıp azgınlıktırdığı bu kimseler için Kur'ân'da mütref kavramı kullanılmaktadır.¹⁹⁵

Nitekim Zâriyât sûresinde de bunun örneğini görmekteyiz. Ne zaman bir peygamber gelmişse mütrefler – birbirlerini tanımadıkları halde- âdetâ sözbirliği etmişçesine onlara büyücü yahut deli demişlerdir.¹⁹⁶ Râzî bunun nedenini şöyle ifade eder: Onların hepsine bolca nimet verilmiş, dolayısıyla hepsi de zengin olmuşlar, Allah'ı unutmuşlar, tuğyan etmişlerdir. Böylece de peygamberleri yalanlamışlardır.¹⁹⁷

Varlık içinde yaşıyor olmak, mütreflerin Allah'tan uzaklaşmalarına, kendilerine verilen nimetleri kendi kişisel çabaları neticesinde elde ettikleri kuruntusuna kapılmalarına, mülkün gerçek sahibiymiş gibi davranmalarına, dünyada devamlı kalacakmış gibi hareket etmelerine neden olur. Allah'a ait olan mutlak tasarruf ve hüküm yetkisini kendilerinde görürler.¹⁹⁸ Bu kişiler, mal ve servet biriktirerek aşırı oranda nimete boğulurlar, ekonomiyi tekellerine alırlar, istedikleri gibi zevk ve sefa sürerler, aşırı derecede nankördürler, hiçbir engel, güç, kuvvet ve sınır tanımazlar, hem Allah'a karşı hem de insanlara karşı tuğyan ederler.

Bu bağlamda diyebiliriz ki, bir toplum içinde bu tip kimselerin çoğalması, adaletin yerini zulmün, düzenin yerini düzensizliğin, aydınlığın yerini karanlığın alması anlamına gelir. Bu kimseler, hayata tek yönlü ve dar bir pencereden

¹⁹⁴ Şûrâ, 42/27

¹⁹⁵ İsrâ, 17/16; Zuhuf, 43/23.

¹⁹⁶ Zâriyât, 51/52-53.

¹⁹⁷ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 191.

¹⁹⁸ Ahmet Vefa Temel, *Kur'ân-ı Kerim Açısından Taassubun Boyutları*, s. 228.

baktıkları için hakikatleri göremezler ya da görmek istemezler. Kısaca bunlar konumlarını sarsacak her şeye -iyi ve güzel olsalar bile- karşı çıkan azgın kimselerdir.¹⁹⁹

Kur'ân'dan öğrendiğimize göre maddî güç ve refaktan dolayı şımarıp tuğyan eden ve kendilerini herkesin üzerinde gören mütef kimseler, hem kendilerini, hem de içinde yaşadıkları toplumu çöküşe götürürler.²⁰⁰

Bütün bu izahlardan sonra şunu söylemek mümkündür. Maddî güç, bolluk ve refah, insanı tuğyana sürükleyen en önemli etkenlerdendir. Bolluk ve refahın neticesinde şımarıp azan ve nimetin asıl sahibini unutarak şükürden yüz çeviren herkesin, tuğyanın etki alanına girmesi kaçınılmazdır.

134. Heva ve Heves

İnsanı tuğyana sevk eden önemli faktörlerden biri de heva ve hevestir. Heva sözlükte, “meyletmek, sevmek, aşık olmak manasına geldiği gibi bir şeyi istemek veya temenni etmek” manalarına da gelir.²⁰¹ Terim olarak ise heva ile ilgili olarak, “nefsin kötü arzulara meyletmesi,”²⁰² “doğruluk, hak ve faziletten saparak haz ve menfaatlere yönelen nefis”²⁰³ gibi tarifler yapılmıştır.

Bu kelimenin, tek başına kullanıldığında, olumsuz bir mana ifade ettiği, buna karşılık iyi anlamdaki bir kelimeyle sıfatlanması durumunda olumlu bir anlam ifade ettiği söylenmiştir.²⁰⁴ Ancak heva kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği her yerde olumsuz anlamda kullanılmıştır. Hadislerde de aynı manada sıkça kullanılmış, hadis mecmualarında bu konuyla ilgili özel bablar açılmıştır. Bazı hadis ve haberlerde ise heva kelimesi olumlu veya olumsuz bir değer ifade etmeksizin “arzu, istek, niyet” anlamında yer almaktadır.²⁰⁵

Kibir, ucb, hased, makam sevgisi, gıybet, nemime gibi her türlü kötülüğün kaynağı olan heva, bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık, nefsin tabiatında olan

¹⁹⁹ Ahmet Vefa Temel, a.g.e., s. 231.

²⁰⁰ Bk. Enbiya, 21/11-13; Mü'minün, 23/33-38; Kasas, 28/58; vb.

²⁰¹ İbn Manzur, *Lisan*, XV, 372.

²⁰² Ragıp, *Müfredât*, s. 844.

²⁰³ Muhammed Ali b. Ali et-Tahanevi, *Keşşafu Istilahati'l-Funun*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1404/1984, II, 1543.

²⁰⁴ İbn Manzur, a.y.

²⁰⁵ Mustafa Çağrıncı, "Hevâ", *DİA*, XVII, 275.

hislerinin icabına göre hareket ederek yükseklerden yüz çevirip, süfli tarafa temayül göstermesidir.²⁰⁶ Canının her istediğini yapan, onu elde etmede hiçbir sınır tanımayan ve arzu ve heveslerini putlaştıran insanın psikolojik halini karakterize eden²⁰⁷ heva; insan nefsinin şehvetlerinden ve hayvani iştihadan doğan eğilimi olmakla beraber, aynı zamanda insanı her türlü isyana ve azgınlığa götüren zaafin itici gücüdür; her türlü belanın, rezilliğin, kötülüğün kaynağıdır. İnsanı yaşamı boyunca sıkıntıdan sıkıntıya uğratan bu duygudur.²⁰⁸

Heva kelimesi Kur'an-ı Kerim inmeden önce Arap dilinde çok değişik bir anlama gelmekteydi. Kur'an-ı Kerim'in inmesiyle birlikte insanın dalâlete düşmesinin temel sebebini isimlendirmek üzere kullanılmış ve böylece yeni ve farklı bir anlama kavuşmuştur. Daha sonra bu kelime, bu yeni anlamı ile yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir.²⁰⁹

İslami düşüncenin anahtar terimlerinden biri olan heva kavramı, Kur'ân'da genellikle insanı doğru yoldan saptıran şer bir eğilim anlamında kullanılmaktadır.²¹⁰ Konuyla ilgili olarak Kur'ân'da şöyle buyrulur: "*Hevasını kendisine ilâh edineni gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?*"²¹¹ Bu âyette geçen "*hevasını kendisine ilâh edinen*" ifadesi, canının istediğinden başkasını ilâh tanımayan demektir. Böyle kimselerde hakka yönelme düşüncesi bulunmayıp, sadece bencillik duygusu vardır. Bunlar arzu ve istekleri doğrultusunda hareket etme sevdasındadırlar. Hak, hukuk, hiçbir sınır ve engel tanımaz, kendi zevk ve arzularına âdeta taparlar. Zevklerinin kendilerini bir felâkete sürükleyeceğini kesin olarak bilseler bile hakkı zevklerine feda ederler. Dini, insanın soyut duygularından, zevk ve keyiflerinden ibaret sayarlar. Gönülleri neyi arzu ederse ona taparlar, Hakk'a yönelme, Hakk'ı tanıma, Hakk'ın rızasını elde etme düşüncesi taşımazlar. Fitne fesat çıkarmayı severler, yalan dolanla, haksızlık ve zulümle dünyayı karıştırırlar.²¹²

²⁰⁶ Hayati Aydın, *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, s. 203.

²⁰⁷ Ahmet Vefa Temel, a.g.e., s.131.

²⁰⁸ Hayati Aydın, a.g.e., s. 204.

²⁰⁹ Mustafa Çağrı, "Hevâ", *DİA*, XVII, 275.

²¹⁰ İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, s. 191.

²¹¹ Furkan, 25/43.

²¹² Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 70.

Her ne kadar kişi arzularına ve batıl inançlarına bilfiil tapmasa da, kendisini kayıtsız şartsız arzu ve batıl inançlarına teslim etmesi bunları ilâh edindiğinin bir kanıtıdır. Böyle kimselere, Allah'a ve O'nun emirlerine itaat etmek güç gelir ve hidâyete ulaşmaları zorlaşır. Çünkü onlar, hiçbir ölçü tanımaz, hiçbir kuralı, hiçbir gerçeği kabul etmez, hakkı ve hakikati de çok kolay inkâr ederler.²¹³ Hangi meselede olursa olsun hevasına uyan kimsenin doğru yoldan sapacağı kesin olmakla birlikte, hevasına uyan kişi ya da kişileri izleyenlerin de kaçınılmaz olarak Allah yolundan uzaklara sürüklenecekleri muhakkaktır.²¹⁴

Heva ve heves azgınlığın her çeşidinin, isyanın, inkârın, zalimliğin, her tür haddi aşmanın ve her çeşit günahın itici gücüdür. Bütün kötülüklerin kaynağıdır. Dolayısıyla heva ve hevesi kontrol altında tutabilmek çok zorlu bir mücadeleyi gerektirmektedir. Bu mücadeleye girişmeyen veya mücadeleyi kaybeden kimse heva ve hevesine tâbi olup tuğyana sapabilmektedir. Tuğyan ise insanın her iki dünyadaki felaketine sebep olur.

14. Tuğyanın Ortaya Çıktığı Alanlar

Bu başlık altında, tuğyan hareketinin tevhid ilkesini yerleştirme sürecindeki yansımalarını, tuğyanın ortaya çıktığı alanları, tuğyan kabul edilen bazı davranışları, tuğyan edenlerin Allah'a (c.c.), peygamberlere ve inananlara karşı tutumlarını dini, iktisadi-ahlâki ve siyasi açıdan pek çok âyet-i kerîme etrafında yapılan değerlendirmelerle ele alıp incelemeye çalışacağız.

140. Dini Alan

1400. İnkâr

Tuğyan değişik şekillerde ortaya çıkabilir. İnançsızlık bunlardan biridir. İnkâr psikolojisiyle hareket edenler birtakım şartlar öne sürerek o şartlar gerçekleşince iman edeceklerini iddia ederler. Ancak durumun böyle olmadığını, onların hiçbir surette inanmasının söz konusu olmayacağını, Allah'ın gönderdiği bütün mucizelere rağmen tuğyanları içinde bocalayıp durduklarını Allah Teâlâ haber vermektedir: “(Müşrikler) kendilerine bir mucize gösterilirse mutlaka ona

²¹³ Ahmet Vefa Temel, a.g.e., s.133.

²¹⁴ İzutsu, a.g.e., s. 190.

inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: Mucizeler ancak Allah katındadır. Onların, mucize geldiği zaman da inanmayacaklarını anlamıyor musunuz? Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri gibi (mucize geldikten sonra da inanmazlar) ve yine onları azgınlıkları (tuğyanları) içinde bırakırız da bocalar dururlar."²¹⁵

Hak ve hakikati görmeme hususunda kendilerini şartlandırıp inkâr psikolojisine kapılanlara hangi mucize gösterilirse gösterilsin (meleklerin indirilmesi, ölülerle konuşmak ve diğerleri...) onların iman etmeyecekleri bu âyetlerin devamında anlatılmaktadır.²¹⁶

İbn-i Kâ'b'dan gelen rivayete göre bu âyetler şu olay üzerine nazil olmuştur. "Resûlullah (a.s.), bir gün Kureyşlilerle konuşuyordu. Onlar dediler ki: "Ey Muhammed, sen bizlere, Mûsa'nın âsâsı bulunduğunu, onu taşa vurarak on iki göze fıskırttığını haber veriyorsun. Yine sen, İsa'nın, ölüleri dirilttiğini, Semûd kavmine mucize olarak bir deve verildiğini söylüyorsun. O halde sen de bize bazı mucizeler getir ki biz de seni tasdik edelim." Resûlullah (a.s.) "Size ne getirmemi istersiniz? diye sorunca Kureyşliler: "Safa tepesini altın yapmanı istiyoruz" dediler. Resûlullah onlara: "Şayet bunu yaparsam beni tasdik eder misiniz?" diye sorunca dediler ki: "Evet, Allah'a yemin olsun ki eğer bunu yaparsan hepimiz sana tabi oluruz." Resûlullah (a.s.) Kalkıp dua etmeye başladı. Bunun üzerine Cebraîl (a.s) geldi ve Resûlullaha şöyle dedi: "Dileğin yerine getirilecek. İstersen Safa tepesi altın olacak. Fakat bir mucize gönderilir de buna rağmen iman etmezlerse biz onları mutlaka azaba uğratarız. İstersen bırak onları da tevbe edip imana gelenler tevbe etmiş olsunlar." Resûlullah (a.s.) bunun üzerine dedi ki: "O halde tevbe edenler tevbe etsin." İşte bu olay üzerine bu âyetler nazil oldu.²¹⁷

Elmalılı ilgili âyetleri şu şekilde tefsir eder. Müşrikler, istedikleri mucize gerçekleşirse iman edeceklerine dair güçlerinin yettiği en kuvvetli yeminlerle yemin edince bazı müminler de bunların iman edecekleri ümidine kapıldılar. Bunun üzerine Allah Teâlâ da peygamberinden mü'minlere şöyle demesini istedi. "Siz bilmezsiniz ki, o istedikleri âyet geldiği zaman da iman etmezler. Ve biz

²¹⁵ En'âm, 6/109-110.

²¹⁶ Bk. En'âm, 6/111.

²¹⁷ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, V, 360; Ebu Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidi, *Esbabu'n-Nüzûl*, (thk. Mustafa Dib el-Buğa), Dâr'u İbn Kesir, Dîmeşk, 1417/1997, s.188.

onların gönüllerini ve gözlerini çeviririz. Gönülleri bir tarafa, gözleri başka tarafa döner, hayret ve tereddüt içinde kalırlar. İlk defa iman etmedikleri gibi, yine hakkı anlamaz, âyetleri görmez, iman etmezler. Ve kendilerini basiretsizlikleri ile tuğyanları içinde bırakırız, körü körüne yuvarlanır giderler.” Yani ilk önceki imansızlıkları, imana götürecek mucizeler olmadığından değil, inat ve tuğyanlarından ve hakkı görememelerindedir. Ve bundan dolayı Allah onları küfür azgınlıklarında bırakmayı takdir etmiştir.²¹⁸

Onların bu hallerine terk edilmeleri bir zulüm değildir. Çünkü basiretlerini ve gözlerini kapatanlar, kalplerinin ve diğer organlarının işlemelerine engel olanlar, varlığın sırlarından, yaratmanın üstünlüklerinden habersiz olanlar, onların kendileridir. Bu evrende insanın gözü nereye uzansa, orada hayret edilecek şeylerle karşılaşır. İnsan nerede gözünü açsa, orada bir âyet görür. Bunların hepsini görmediğinde, görmezlikten geldiğinde, bu şaşkınlığı ile yüz üstü bırakılır. Bunların hepsinden sonra sapıklığı tercih eder ve hakkı çiğnerse, kendisini yokluğa teslim edecek olan sapıklığa terk edilir.²¹⁹

Âyetin “*Biz onları tuğyanları içinde bırakırız da bocalar dururlar.*” kısmındaki “tuğyan” kelimesini İbn Abbas ve Süddi küfür ile tefsir etmişlerdir. Yani “onlar küfürleri içinde gidip gelirler, bocalanıp dururlar” demektir.²²⁰ Bu bocalama Allah’ın saptırdığı kimseler için de söz konusudur. “*Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. Allah onları azgınlıkları (tuğyanları) içinde bırakır, bocalayıp dururlar.*”²²¹ Yani, dalâleti seçmesi sebebiyle, Allah Teâlâ her kimi saptırır ve hakkı anlamasına engel olursa hiç kimse onun hidayetine güç yetiremez. Kendi isteğiyle doğru yoldan sapan böyle kimseleri tuğyanları içinde bırakır.²²²

Âyetteki “Allah’ın saptırdığı” ifadesi Allah tarafından konmuş tabii bir kanunu (sünnetullâh) işaret etmektedir ki, buna göre insanın, kendisine doğuştan (fitrî olarak) bahşedilmiş idrak ve muhakeme yeteneklerini inatçı bir biçimde

²¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 495-496.

²¹⁹ Seyyid Kutup, *fi-Zulâl*, III, 1407.

²²⁰ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 356.

²²¹ A'râf, 7/186. مَنْ يُضِلَّ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

²²² et-Tantavî el-Cevheri, *el-Cevâhir fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mısır, 1350 h., c. V, cz. IX, s. 234.

teperек gereği üzere kullanmaması, kaçınılmaz biçimde onun ahlâkî istikametini bütünüyle yitirmesiyle sonuçlanır. Bu durum, onun için bir alın yazısı değil, kendi seçiminin tabii sonucudur.²²³

Bu âyette de örneğini gördüğümüz gibi Kur'ân'da, tuğyan kelimesiyle birlikte yan yana pek sık görülen “amehe” (عمه) fiili dikkat çekmektedir. “Amehe” dalâlet içinde amaçsız bir şekilde gezinmek anlamındadır.²²⁴ Bu ikili Kur'ân'daki en olağan takım tabirlerden birini oluşturmaktadır. Birlikte kullanıldıklarında, dünyadan memnun olan, Allah'ın âyetlerine karşı bütünüyle aldırmazlık içinde bulunanların halini anlatırlar.²²⁵ Dünyaya dalıp Allah'ın âyetleri karşısında vurdumduymaz tavırlar sergileyenlerin tuğyanları içinde bocalar halde bırakıldıkları Kur'ân âyetlerinden açıkça anlaşılmaktadır.

Tuğyan içerisinde bocalama hali Allah'a kavuşmayı ummayanlar için de söz konusudur. *“Eğer Allah insanlara, onların hemen hayra kavuşmayı istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onların ecellerine hükmolunurdu. İşte biz, bize kavuşmayı ummayanları, kendi azgınlıkları içinde bocalar halde bırakırız.”*²²⁶

Eğer Allah, insanların mal ve canlarına zarar verecek olan beddualarını, hayır dileğinde buldukları duaları gibi hemen kabul edecek olsaydı, ölüm derhal kendilerini yakalar ve vadeleri biterek helâk olurlardı. Fakat Allah Teâlâ, öldükten sonra dirilmeye ve huzuruna çıkarak hesap vermeye iman etmeyenleri, tuğyanlarında ve inatçılıklarında serbest bırakıyor. Şaşkınlık içinde bocalayıp duruyorlar. Allah Teâlâ kulların birbirleri aleyhinde yaptıkları haksız beddualarını hemen kabul etmeyerek müminlere tevbe imkânı veriyor. Kâfirleri de tüm azgınlıklarına ve isyanlarına rağmen defalarca uyarıyor, onları hemen helâk etmeyip onlara da mühlet veriyor. Böylece kullarına karşı ne kadar lütfkâr olduğunu ortaya koyuyor.²²⁷

Fakat inanmama hususunda direnenler, Allah'ın bu lütfü karşısında yola gelmek yerine nankörlük ediyor, bu dünyanın bir imtihan dünyası olduğunu

²²³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, I, 312.

²²⁴ Âlûsi, *Rûhu'l-Me'ânî*, VI, 191.

²²⁵ İzutsu, *Kur'ân'da Dini ve Ahlâki Kavramlar*, s. 203.

²²⁶ Yûnus, 10/11.

²²⁷ Taberî, *Camii'l-Beyan*, VI, 537.

kavrayamıyor, verilen mesajları almak yerine tuğyanlarını daha da artırıyorlar. Bu husus İsrâ sûresinde şöyle anlatılır: “*Hani sana, ‘Muhakkak Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır’ demiştik. Sana gösterdiğimiz o rüyayı da, Kur’ân’da lanetlenmiş bulunan o ağacı da sırf insanları sınamak için vesile yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, ancak onların taşkınlıklarını artırmakta.*”²²⁸

Âyet-i kerîmede Mirac hadisesinin ve Kur’ân-ı Kerim’de zikredilen Zakkum ağacının, insanlar için bir imtihan olduğu beyan ediliyor. İnkâr edenler ibret alacak yerde “Muhammed, cehennem ateşinin, “*yakıtı taşlar ve insanlardır*”²²⁹ diyerek, taşları bile yaktığını iddia ediyor, sonra da kalkıp o cehennemde bir ağacın yeşerdiğini söylüyor. Halbûki ateş, ağacı yer, yakar bitirir. Öyle ise o cehennemde nasıl o ağaç yeşerebilir?”²³⁰ diyerek Hz. Peygamberle alay etmiş ve Miracı inkâr ederek iyice tuğyanlarını artırmışlardır.

Burada “rüya” “düş görmek” anlamında değil bir şeyi fiziksel olarak çıplak gözle görmek anlamındadır. Dolayısıyla “rüya” ile Mi’rac kastedilmektedir. Eğer bu düş anlamında rüya olsaydı ve Hz. Peygamber kâfirlere sadece bir rüya anlatmış olsaydı, bunun da onlar için bir deneme aracı olmasının bir anlamı olmazdı.²³¹

Mucizelerle insanları uyarmak, korkutmak her zaman istenilen neticeyi vermeyebilir, tam tersi onların azgınlığını artırabilir. İyiye, güzele, doğruya ve hakikate yönelik değişim beklenirken, giderek artan bir azgınlığa doğru değişim olabilir. Bu durum tamamen kişinin psikolojik haliyle ilgilidir. Uyarının, korkutmanın hangi kaynaktan geldiğinin öneminden ziyade uyarı yapılan veya korkutulanın bulunduğu ruh hali, psikolojik durumu önemlidir. Verici sağlam olabilir ama alıcı almaya hazır değilse, gönlü verilene yönelik değilse, istenilen etki gerçekleşmeyecektir. Tam tersine gösterilen tepki artacaktır. İşte bu âyette Hakkı inkâr etme niyetleri bütün benliklerini kaplamış olan kâfirlerin,

---

²²⁸ İsrâ, 17/60.

²²⁹ Bk. Bakara, 2/24.

²³⁰ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, VIII, 106; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, VII, 359; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, III, 454.

²³¹ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur’ân*, III, 121.

mucizelerden, tehditlerden veya duygu eğitiminden istifade edemeyecekleri, tam tersine bütün bunların onların taşkınlıklarını artıracakı vurgulanmaktadır.²³²

Yine Mü'minun sûresinde Hz. Peygamber'in insanları doğru yola çağırdığı fakat âhirete inanmayanların ısrarla bu yoldan saptıkları belirtildikten sonra şöyle buyuruluyor: “Biz onlara merhamet edip başlarına gelen zararı giderseydik yine de azgınlıkları(tuğyanları) içinde bocalayıp kalırlardı. Andolsun, biz onları azap ile kısıvrak yakaladık da yine Rablerine boyun eğmediler ve ona yalvarıp yakarmadılar.”²³³ Bu âyetlerden açıkça anlaşılacağı üzere insanlar başlarına gelen sıkıntılardan kurtulunca, bu durumdan gerekli dersi çıkaramamakta ve tuğyanlarını sürdürebilmektedirler.

“Andolsun, biz onları azap ile kısıvrak yakaladık”²³⁴ âyetinin Resûlullah'ın (a.s.), Kureyşlilerin kıtlığa düşmeleri için beddua etmesi, onların da kıtlığa düşmeleri, ileri gelenlerinin öldürülmeleri fakat buna rağmen inkârda ısrar etmeleri üzerine nâzil olduğu rivayet edilmektedir.²³⁵ Ebu Sufyan'nın Hz. Peygambere gelip “babalarımızı kılıçla, çocuklarımızı açlıkla öldürdün.”²³⁶ demesi de bu rivayeti desteklemektedir.

Taberî “Biz onlara merhamet edip başlarına gelen zararı giderseydik...”²³⁷ âyetini şöyle izah eder: Şayet biz, âhirete iman etmeyen bu kâfirlere merhamet edip, başlarına gelen açlık ve kıtlık gibi sıkıntıları giderecek olsak yine de onlar, azgınlıklarında ve Rablerine karşı isyanda bocalayıp dururlar. Yaptıklarından vazgeçip hakka yönelmezler.²³⁸

Kurtubi ise âyeti; “onları cehenneme girdirmeyerek sınamak üzere tekrar dünyaya geri göndersek yine de tuğyanlarını ve tereddütlerini sürdürürler.” şeklinde izah eder. İbn Cüreyc de şöyle demiştir: “Eğer biz onlara dünya hayatında iken merhamet edip, içinde buldukları sıkıntılarını, kıtlık ve açlıklarını kaldırsak, onlar yine de azgınlıkları, sapıklıkları ve haddi aşmaları içinde şaşkın kalmaya, gidip gelmeye ve bir türlü hakka yol bulmamaya devam

²³² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XI, 315.

²³³ Mü'minûn, 23/73-76.

²³⁴ Mü'minûn, 23/76.

²³⁵ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IX, 235; Vahidi, *Esbabu'n-Nüzûl*, s. 262.

²³⁶ Vahidi, *Esbabu'n-Nüzûl*, a.y.

²³⁷ Mü'minûn, 23/75.

²³⁸ Taberî, *Camii'l-Beyan*, IX, 235.

ederler. Bu hallerini sürdürür giderler.”²³⁹ Bu durum, onların küfürlerinde ne kadar şerli ve katı olduklarını gösterir. Allah Teâlâ onların sıkıntılarını gidermiş ve onlara Kur’ân’ı anlama imkânı vermiş olsa da; onlar Kur’ân’a boyun eğmezler, küfürlerinde, inatlarında ve tuğyanlarında devam ederlerdi.²⁴⁰

Hız. Peygamber uyarma görevini yaparken, inanmayan azgınlara onun için deli, kâhin ve şair demeleri üzerine Allah Teâlâ Tûr sûresinde O’nun deli, kâhin veya şair olmadığını vurgulamıştır. Yine Hız. Peygamber için, “*Onun zamanın felâketine uğramasını bekliyoruz*” demeleri üzerine, Hız. Peygambere hitaben “*onlara de ki: Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.*”²⁴¹ buyurmuştur. “*Bunu kendilerine akılları mı emrediyor, yoksa onlar azgın(tağun) bir topluluk mudur? Yoksa, O Kur’ân’ı kendisi uydurup söyledi, mi diyorlar? Hayır, inanmıyorlar.*”²⁴² âyetleriyle de Allah Teâlâ inanmayanların bütün bu iftiralarının, azgınlıklarının bilinçli bir linç kampanyası olduğunu ve temelinde inançsızlık yattığını anlatmaktadır.

Nitekim âyetlerin nüzul sebebine dair İbn Kesir Tefsiri’nde yer alan şu rivayet de bunu göstermektedir: Kureyşliler, Hız. Peygamber’in durumunu görüşmek üzere Dâr’un-Nedve’de toplandıklarında, içlerinden birisi: “Onu bağlayıp hapsedin, sonra ondan önceki şâirlerden Züheyr, Nâbiğa ve diğerlerinin helâk olduğu gibi o da helâk olup ölünceye kadar onu gözetleyin. Zîrâ o da onlardan birisi gibidir” demişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onların sözlerini hikâye ile bu âyetler grubunu indirmiştir.²⁴³ Elbette ki akılları onlara “Muhammed bir şairdir, getirdiği de bir şiidir” gibi batıl sözleri söylemeyi emretmiyor; yalan ve iftira olduklarını bildikleri halde bu tür sözleri sarf etmeye onları sırf tuğyanları ve küfürleri sevk ediyor.²⁴⁴

Elmalı onlara sözlerindeki tutarsızlığa dikkat çekerek kullandıkları çelişkili ifadeleri şöyle eleştiriyor: Kâhin, keskin akıllı ve zeki olur. Mecnunun ise

²³⁹ Kurtubi, *el-Cami*, XII, 142.

²⁴⁰ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, V, 498.

²⁴¹ Müşrikler bu ifadeyle Hız. Muhammed’in ölüm haberini beklediklerini anlatmak istemişlerdir. Nasıl ki Muhammed’in babası genç yaşta ölmüşse biz de Lât ve Uzza’dan Muhammedi gençken öldürmesini bekliyoruz demişlerdir. (Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, III, 285.)

²⁴² Tur, 52/29-33.

²⁴³ İbn Kesir, a.g.e., VII, 440-441.

²⁴⁴ Taberî, *Camiu’l-Beyan*, XI, 495; İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 441.

aklı fikri karışıktır. O halde nasıl olur da onlar, kâhin dediklerine mecnûn, mecnûn dediklerine kâhin diyebilirler. Demek ki akıllı olduklarını iddia eden o kimseler, bu davranışlarıyla ne dediklerini bilmeyecek ve nasıl çelişkiye düştüklerini farketmeyecek derecede akılsız olduklarını ortaya koymuşlardır.²⁴⁵ Ayrıca bir insan aynı anda hem şair hem deli hem de kâhin olamaz. Deli olan ne kâhin olabilir ne de şair. Kâhin ise şair olamaz, şairse kâhin olamaz. Çünkü şiir dili ve anlattığı konular ayrı şeylerdir. Kâhinliğin dili ve konuları ayrı şeylerdir. Bir söze aynı anda hem “şiirdir” demek, hem de “kâhinliktir” diye karar vermek şiir ve kâhinliğin farkını bilen insanın işi değildir. Artık Hz. Muhammed'e karşı koymak için birbirine zıt bu sözlerin akıldan değil, baştan başa inat ve insafsızlıktan kaynaklandığı açığa çıkmaktadır.²⁴⁶

Aslında onlar bu söyledikleri sözlere kendileri bile inanmazlar, ya da iman etmedikleri için öyle söylerler. Zira onlar da biliyorlar ki Muhammed yalan söylemez, şu halde kendi sözünü Allah'a iftira etmez. Ve yine bilirler ki bu söz (Kur'ân) uydurma bir söze de benzemez. Fakat sırf inkâr ve inatları, haddi aşan azgın bir guruh olmaları sebebiyle öyle söylerler.²⁴⁷

Netice itibariyle şunu söylemek mümkündür. İnkâr psikolojisiyle hareket edenler birtakım önyargıları sebebiyle tuğyan bataklığına saplanabilirler. Eğer bu bataklıktan kurtulabilmek için akliselikle hareket edip bir an önce ruh hallerini değiştirme gayreti içerisine girmezlerse bu bataklıktan kurtulma şansları azalır. Çırpındıkça daha da batarlar. Hatta hak olduğunu kesin olarak bildikleri şeylere de zamanla inanmamaya başlarlar. Kendilerine sunulan bütün açık delillere rağmen tuğyanlarını sürdürürler. Uyarı ve korkutmalar onların tuğyanlarını artırmaktan başka bir işe yaramaz.

1401. Peygamberleri Yalanlama

Tuğyan, peygamberleri yalanlama konusunda da kendini gösterebilir. Nitekim, “*Semûd kavmi, içlerinden en azgını ileri atılınca, tuğyanları yüzünden*

---

²⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 280.

²⁴⁶ Şihabuddin Mahmud el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, (thk. Muhammed Hüseyin), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993, XV, 55; Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, V, 541.

²⁴⁷ Elmalılı, a.g.e., VII, 280.

peygamberi yalanladı.”²⁴⁸ Hz. Sâlih onlara “Bu, Allah'ın devesidir. Hem Allah'ın birliğine hem de benim peygamber olduğuma delalet eden bir mucizedir. Sakın ona bir kötülük yapmayın...” dediği halde onu yalanlayıp deveyi öldürdüler.²⁴⁹ Burada, Yüce Allah, Semûd kavminin tuğyanları yüzünden peygamberlerini yalanladıklarını ve yalanlamanın nedeninin sadece tuğyan olduğunu belirtiyor.²⁵⁰

Firavun, ondan önce geçen Nûh, Âd, Semûd kavimleri ve memleketlerinin üstü altına getirilen Lût kavmi, bu yalanlama suçunu ve günahları işlemişlerdi. Onların hepsi de Rablerinin, kendilerine gönderdiği peygamberine karşı olmuşlardı.²⁵¹ Zira Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Firavun, ondan öncekiler ve yerle bir olan şehirler (halkı olan Lût kavmi) hep o suçu işlediler. Öyle ki Rablerinin elçilerine karşı geldiler. Bunun üzerine Allah da onları gittikçe artan bir azap ile yakaladı.”²⁵² Âyette “Rablerinin elçisine...” şeklinde “elçi” (رسول) kelimesi tekil gelmiştir. Bu bir türdür. Yani her ümmet Allah'ın kendilerine gönderdiği elçileri yalanlamışlardı.²⁵³ Nitekim Allah Teâlâ başka âyetlerde şöyle buyurur: “...Bunların her biri peygamberleri yalanlamışlardı da, tehdidim üzerlerine hak olmuştu.”²⁵⁴ Allah'ın Resûlünü yalanlayan, diğer bütün resûlleri yalanlamış olur. Yine Allah Teâlâ: “Nûh kavmi de peygamberleri yalanladı.”²⁵⁵ “Ad kavmi de peygamberleri yalanladı.”²⁵⁶ “Semûd kavmi de peygamberleri yalanladı.”²⁵⁷ buyurmaktadır. Aslında her ümmete, yalnız bir tek peygamber gelmiştir. Ama bir tek peygamberi yalanlayan hepsini yalanlamış olur.²⁵⁸

Peygamberlerin gerçeklikleri ve mesajlarının özü bir olduğundan; Kur'ân onları bir tek gerçeği temsil eden bir peygamber olarak dile getiriyor. Bu, Kur'ân'ın ilham veren eşsiz değinilerinden birini oluşturuyor.²⁵⁹

²⁴⁸ Şems, 91/11-12. كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَيْهَا إِذْ انبَعَثَ أَشْقَاهَا

²⁴⁹ Râzî, *Tefsîru 'l-Kebîr*, XI, 179.

²⁵⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr 'u Mukatil b. Süleyman*, III, 392; Yorum için bk. Seyyid Kutup, *fi-Zilâl*, VI, 3919.

²⁵¹ Taberî, *Camîu 'l-Beyan*, XII, 211.

²⁵² Hakka, 69/9-10.

²⁵³ Beydâvî, *Envâru 't-Tenzil*, V, 379; İbn Kesir, *Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Azîm*, VIII, 183.

²⁵⁴ Kâf, 49/14.

²⁵⁵ Şuarâ, 26/105.

²⁵⁶ Şuarâ, 26/123.

²⁵⁷ Şuarâ, 26/141.

²⁵⁸ İbn Kesir, a.g.e., VIII, 183.

²⁵⁹ Seyyid Kutup, a.g.e., VI, 3678.

Kureyş kabilesi, Hz. Peygamberi yalanlayıp ona şair, büyücü, kâhin gibi birtakım olumsuz vasıflar yükleyince Allah Teâlâ O'nu teselli kabilinden onlardan önce gelen bütün kavimlerin de peygamberlerini yalanlayıp benzeri sıfatları onlar için kullandıklarını haber vermek üzere şöyle buyuruyor: “İşte böyle! Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, ‘O bir büyücüdür’ yahut ‘bir delidir’ demiş olmasınlar. Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler(ki hep aynı şeyleri söylüyorlar)? Hayır, onlar azgın(tağun) bir topluluktur. Onun için onlardan yüz çevir. Artık kınanacak değilsin.”²⁶⁰

Bu çirkin sözleri sarf edenler Mekkeli müşriklerle geçmiş milletlerdir.²⁶¹ Önceki milletlerin Mekkeli müşriklerle adeta vasiyetleşmişçesine peygamberleri yalanlamaları onları tuğyanda ortak yapmıştır.²⁶² Allah'ın gönderdiği peygamberlerin ağzından âhret haberini ve Allah'ın birliğine inanmaya daveti duyan insanların, onlara büyücü, mecnun demeleri ilk defa bugün olmuş bir olay değildir. İnsan türünü doğru yola sevk etmek için peygamber gelmeye başladığından bu güne kadar cahillerin böyle bir ahmaklığı aynı şekilde tekrar edip geldiklerine baştanbaşa peygamberlik tarihi şahittir.²⁶³

Hız. Muhammed'i yalanlayan, onun bir sihirbaz veya deli olduğunu söyleyen Kureyş müşrikleri, peygamberi yalanlamayı, elbette kendilerinden önceki müşriklerden vasiyet olarak almadılar. Önceki müşrikler sonradan gelen müşriklere böyle bir vasiyette bulunmamışlardır. Fakat müşrikler, rablerinin emirlerine boyun eğmeyen azgın bir kavimdirler. Bu itibarla peygamberlerini yalanlarlar.²⁶⁴

Farklı zamanlarda, farklı mekânlarda yaşayan, birbirlerinden habersiz insanların âdeta ittifak etmişçesine peygamberleri hakkında “büyücü” veya “deli” demeleri şaşılacak şey. Sanki bu hususta anlaşmışlar ve birbirlerine bu sözleri söylemelerini öğütlemişlerdir. Fakat Cenâb-ı Hak daha sonra, bunun bir anlaşma neticesi olmayıp birleştirici şu sebepten ötürü olduğunu belirtmiştir: Onlardan

²⁶⁰ Zâriyât, 51/52-54.

²⁶¹ Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyâd el-Ferra, *Me'âni'l-Kur'ân*, 'Âlimu'l-Kütüb, Beyrut, 1403/1983, III, 89.

²⁶² Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, XV, 29.

²⁶³ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, V, 519.

²⁶⁴ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XI, 474.

herkese bolca nimet verilmiş, dolayısıyla hepsi de zengin olmuşlar; Allah Teâlâ'yı unutmuşlar; azmışlar. Böylece de peygamberlerini yalanlamışlardır.²⁶⁵

Yani binlerce seneden beri çeşitli memleketler ve milletlerin insanlarının, peygamberlerin çağrısı karşısında aynı tutumu benimsemeleri, aynı yolu seçmeleri ve aynı tarzda sözleri peygamberlerine karşı kullanmaları, bir peygamber gelip davete başlayınca ona şöyle cevap verin diye bir toplantı yaparak geçmiş ve gelecek nesillerin aralarında anlaşma yaptıkları düşünülemez. O halde aynı tutum ve aynı cevap tarzının sürekli tekrarlanmasının sebebi hepsinin ortak yönünün azgınlık olmasındandır. Azgınlık sıfatında görüş birliği içinde oldukları için onun gereği olan sözleri de birbirlerine benziyor.²⁶⁶

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerden de anlaşılacağı üzere peygamberlerin getirdikleri hakikatlere karşı kayıtsız kalıp onların karşısında yer almak, onları bilerek rencide etmek, küçük düşürmek, zor durumda bırakmak, birtakım iftiralarla karalamaya çalışmak ve onları yalanlamak tuğyan kapsamında değerlendirilmektedir.

1402. Mü'minlerle Alay

Tuğyan, imana meyli olmayan kimselerin mü'minleri alaya alması şeklinde de kendini gösterebilir. Nitekim münafıkların mü'minlerle alay etmelerini, mü'minlerin ardından türlü işler çevirmekle beraber, yüzlerine karşı "biz sizinle beraberiz" diyerek, kendilerince onlarla eğlenmelerini Kur'ân tuğyan olarak adlandırır ve Allah'ın onlara bu tuğyanları içinde amaçsız, başıboş, yolunu şaşırılmış bir şekilde dolaşmalarına fırsat verdiğini beyan eder. *"Münafıklar, iman edenlerle karşılaştıkları zaman, 'inandık' derler. Fakat şeytanlarıyla baş başa kaldıkları zaman, 'Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz' derler. Gerçekte Allah onlarla alay eder (alaylarından dolayı onları cezalandırır); azgınlıkları (tuğyanları) içinde bocalayıp dururlarken onlara mühlet verir."*²⁶⁷

²⁶⁵ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 191.

²⁶⁶ Mevdudî, a.g.e., V, 520.

²⁶⁷ Bakara, 2/14-15.

Bu münafıklar, mü'minlerle karşılaşınca “biz inandık” derler. Yani mü'minlere inandıklarını gösterirler, dostluk ve iyilik gösterisinde bulunurlar. Böylece mü'minleri aldatırlar, iki yüzlü davranırlar, korunma için uydurma ve sun'i davranış içine girerler. Maksatları, mü'minlerden emin olmak, sırlarına vakıf olmak, zekât ve ganimetlerden istifade etmektir.²⁶⁸

Şeytanlarıyla baş başa kaldıkları zaman, “*Şüphesiz, biz sizinle beraberiz.*” derler. Burada şeytanlarıyla ifadesinden neyin kast edildiği hususunda farklı görüşler vardır. Bu görüşleri İbn Kesir, tefsirinde bir araya getirmiştir. Buna göre şeytanlarıyla ifadesinden kastedilen, münafıkların ve müşriklerin reisleri, Yahudi hahamları, şirk ve şerde önderleridir.²⁶⁹ Bunların hepside mümkün ve muhtemel olup şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Münafıklar mü'minlerle karşılaştıklarında inandıklarından değil menfaatleri gereği inandık derler. Ancak kendi taraftarlarıyla bir araya geldiklerinde gerçek yüzlerini ortaya koyarlar. Aslında iman etmediklerini, inananlarla eğlendiklerini söyleyerek saflarını belli ederler.

Münafıkların alay etmelerine karşılık “*Allah onlarla alay eder...*” buyuruluyor. Kurtubi bu kısmı şöyle izah eder: Allah Teâlâ onların alaylarına karşılık onlardan intikam alır, onları cezalandırır. Çoğu ilim adamının görüşü budur. Yüce Allah'ın alay etmesinin anlamı sadece onların alaylarına bir cezadır.²⁷⁰

Alaydan maksat şaka değil, şeref ve haysiyeti kırarak maskara etmek, budalalığı gizlice anlatıp sezdirmeden hakaret etmek, hafife almak, bunlardan da bir hoşnutluk duymaktır. Cenâb-ı Allah, rızası olmaksızın hareket edenler hakkında ilâhî adaletini açıklamak için, böyle bir hakaret ve hor görmeyi istediği zaman, onları hakkıyla hor görür ve rezil eder. Rezil edilen kimse bu halinden haberdar bile olmaz. Ayıplarını gizliyorum zannederken, bütün âleme sergiler de farkında olmaz. İşte Allah'ın alayı ki, bunu ancak Allah yapabilir ve bu bir ilâhî adalettir. Ve her adalette Allah'ın rızası vardır. Allah Teâlâ münafıkları taşkınlıklarında böyle maskara eder. Şer'i bakımdan Allah'a “alaycı” denilmez,

²⁶⁸ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, I, 309; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 139.

²⁶⁹ İbn Kesir, a.g.e., I, 139.

²⁷⁰ Kurtubi, *el-Cami'*, I, 207.

fakat “alay eder” denilir.²⁷¹ Münafıkların Müslümanlarla alay etmiş olmaları, aslında onları inanç ve itikatlarından dolayı küçük görmeleri ve onların inandıkları şeyleri hafife almalarıdır. Fakat bu alay, küçük gördükleri ve hafife aldıkları inanç ve itikatları, Müslümanlara karşı “aman ne güzel; biz de böyle inanıyoruz” sözünü de içine alan bir manayı taşır.²⁷²

Müminlerle alay etme küstahlığını gösterenlere Allah mühlet vererek ve onları isyan ve inatlarında serbest bırakarak azgınlıklarını artırıyor.²⁷³ Böyle kalp körlüğüyle şuarsuzluk, dikkatsizlik, anlayışsızlık içinde şımarıklık etmelerine âdeta medet ve yardım ediyor ve azgınlıklarına meydan veriyor, başka bir deyişle onları körü körüne tuğyanlarında sürükleyip götürüyor.²⁷⁴

Dünyada iken dini kabul etmeyip tuğyan eden azgın kâfirler cehenneme girdiklerinde, dünyadayken kendileriyle alay ettikleri ve hakir gördükleri müminleri orada göremeyecekler ve kendi kendilerine şöyle diyeceklerdir: “*Ne oluyor bize ki, dünyadayken kötü saydığımız insanları burada yanımızda göremiyoruz. Halbûki biz dünyadayken onlarla alay ediyorduk. Yoksa onlar da cehenneme girdiler de gözden kayboldukları için mi onları göremiyoruz?*”²⁷⁵

Mücâhid der ki: Bu, Ebu Cehil’in sözüdür. Şöyle diyecektir: Bana ne oluyor da Bilâl’i, Ammâr’ı, Suheyb’i, falan ve falanı göremiyorum. Aslında bu, bir misâldir. Yoksa bütün kâfirlerin durumu böyledir. Müminlerin yoksullarını alay ve eğlence konusu edinirlerdi. Orada da gözleri onları görmez. Çünkü o müminler cennettedirler. Oysa onlar cehenneme gireceklerine inanıyorlardı. Kâfirler cehenneme girdiklerinde mü’minleri arayacaklar fakat bulamayacaklar ve: “Bizim kendilerini kötülerden saydığımız adamları niçin burada görmüyoruz? (Dünyada iken biz) onları alaya almıştık.” deyip sonra kendilerini muhal bir şeyle teselli edercesine şöyle diyecekler: “*Yoksa şimdi gözlere görünmez mi oldular?*”²⁷⁶ Herhalde onlar da bizimle beraber cehennemdedirler. Fakat gözümüz

---

²⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini*, I, 216.

²⁷² Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, *Kur’ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Ankara, 1990, I, 53.

²⁷³ Taberî, *Camiu’l-Beyan*, I, 169.

²⁷⁴ Elmalılı, a.g.e., I, 215.

²⁷⁵ Sâd, 38/52-53; Taberî, *Camiu’l-Beyan*, X, 602.

²⁷⁶ Sâd, 38/62-63.

onlara ilişmedi. İşte o zaman inananların yüce derece ve mertebelerde olduğunu anlayacaklardır.²⁷⁷

Görüldüğü gibi inananları alaya almak tuğyan olarak değerlendirilmektedir. Mü'minleri küçük görüp alaya almak suretiyle tuğyan eden kişi veya kişiler, tuğyanları içinde amaçsız, başıboş, ne yapacaklarını bilemez halde bırakılırlar. Bir zamanlar alay eden konumundayken daha sonra alay edilen konumuna düşebilirler. Bu durum dünyada gerçekleşebileceği gibi âhirette de gerçekleşebilir.

141. İktisadi-Ahlâki Alan

1410. Ölçü ve Tartıda Adaletsizlik

Tuğyanın Allah'ın belirlemiş olduğu sınırları aşma ve dengeyi bozma hareketi oluşuna yer vermiştik. Ölçü ve tartıda adaletsizlik de bir çeşit dengeyi bozma ve sınırları aşma olduğundan tuğyandır. Bu konu Rahmân sûresinde şöyle işlenir. “*Göğü yükseltti ve ölçüyü (mîzânı) koydu. Ölçüde (mîzânda) haddi aşmayın. Tartıyı adaletle yapın, teraziyi (mîzânı) eksik tutmayın.*”²⁷⁸

Allah Teâlâ buradaki üç âyette de “mîzân” kelimesini kullanmıştır. Taberî “mîzân” kelimesini “hak ve adalet sistemi”²⁷⁹ diye tefsir ederken Vahidi de benzer bir açıklama yaparak mîzâna “adalet ve insaf”²⁸⁰ anlamı verir. Zemahşerî ise mîzânı “gerek ağırlık hususunda gerekse diğer hususlarda eşyayı ölçen her türlü ölçme aleti”²⁸¹ olarak kabul eder. Râzî, burada üç kez kullanılan bu ifadenin her defasında farklı bir manada kullanıldığını ifade eder. Ona göre birinci âyette ismi alet manasına, tartı aleti ve o aleti koyma (insanlara verme); ikincisinde, masdar manasına, mîzânda yani tartmada haddi aşmayın anlamında; üçüncüsünde de, ismi mef'ûl manasında, mîzânı eksik yapmayın, yani ölçülen-tartılan şeyi eksik tutmayın anlamında kullanılmıştır.²⁸² Kurtubi ve İbn Kesir tefsirlerinde yer alan rivayetlere baktığımızda ise mîzânın çoğunlukla “adalet” manasına

²⁷⁷ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 76.

²⁷⁸ Rahmân, 58/7-9. *وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ*.

²⁷⁹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XI, 576.

²⁸⁰ Vahidi, *el-Veciz*, II, 1053.

²⁸¹ Zemahşerî, *Keşşaf*, IV, 433.

²⁸² Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 343.

yorumlandığını görmekteyiz.²⁸³ Hasan, Katâde ve Dahhâk ise bu manaları birleştirerek şöyle demişlerdir: Burada mîzândan kasıt, insanların birbirlerine karşı adaletli davranmaları ve kendisi ile tartılan ve denge göstergesi bulunan terazidir.²⁸⁴

İnsanın tuğyanı olduğu gibi mîzânın da tuğyanı vardır. Buna göre “mîzân adalettir” diyenler “mîzânın tuğyanı zulümdür” demişlerdir. “Mîzân kendisi ile tartılan terazidir” diyenler “mîzânın tuğyanının eksik tartmak” olduğunu söylemişlerdir.²⁸⁵

Elmalılı “*Göğü yükseltti ve mîzânı koydu.*” (Rahmân, 58/7) âyetinin tefsirinde şunları kaydetmektedir: Allah Teâlâ yüksekliklerin durabilmesi için aşağıya ve yukarıya çeşitli ve birden fazla ağırlıklar, varlıklar ve haklar arasında her şeyin kendi hakkına göre duruşu ve konumu demek olan denge kanununu, adalet kanununu koydu ki, bu kanun olmasaydı göklerin ve yerin nizam ve intizamı olmazdı.²⁸⁶ Mevdudi de benzer bir yaklaşımla âyeti şöyle yorumlar: Bu koca kâinat içindeki bunca varlık ve fezada dolaşan sayısız yıldız, gezegen vs. adalet ve denge üzerine kurulmuş bir nizama tabi kılınmasaydı, bu kâinat bir saniye bile ayakta duramazdı. Nitekim milyonlarca yıldan bu yana kâinatın ayakta durması, bu gerçeğe şahitlik etmektedir. Çünkü hava, su, toprak ve diğer unsurlar arasında uyum sağlanmamış olsaydı, hayatın devam etmesi bir yana, yaşamak bile mümkün olmazdı.²⁸⁷

“*Tartıda haddi aşmayın (tuğyan etmeyin).*” (Rahmân, 58/8) âyetine gelince Taberî bu âyeti: “Bir şeyler ölçüp tartarken kimseye zulmetmeyin, ölçüp tarttığınız şeyleri eksik yapmayın” şeklinde izah eder: Rivayete göre Abdullah b. Abbas, Medine’nin çarşısında gezer oradaki tüccarlara şöyle derdi: “Ey azatlı köleler topluluğu, sizin emrinize iki şey verilmiştir ki, sizden öncekiler bu iki şey yüzünden helâk edilmişlerdir. Bunlar, ölçü ve tartıdır.”²⁸⁸ Elmalılı ise âyeti şöyle açıklar: “Şeriat ve kanuna tecavüz edip de haddinizi aşmayasınız, tartısız iş

²⁸³ Kurtubi, *el-Cami*, XVII, 154; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 495.

²⁸⁴ Kurtubi, a.y.

²⁸⁵ Kurtubi, a.y.

²⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 366.

²⁸⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, VI, 68.

²⁸⁸ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XI, 576.

yapmayasınız, yahut maddî ve manevî tartıda taşkınlık etmeyesiniz de Allah Teâlâ'nın emirlerine, hükümlerine itaat ve hukuka riayet edesiniz.”²⁸⁹

Müfessirlerin mîzân hakkında yukarıda naklettiğimiz görüşlerinden de anlaşılacağı üzere çoğunluk mîzânı hak ve adalet diye tefsir etmiştir. Adalet ise zulmün zıddıdır. Zulümde aşırıya gitmek ise tuğyandır. O halde burada geçen aşırıya gitmeyin (la tatğav) sözcüğünü terim anlamıyla da ele alabiliriz. Buna göre âyeti hak ve adalet sınırlarını aşarak zulme sapmak suretiyle tuğyan etmeyin şeklinde açıklayabiliriz.

“*Tartıyı adaletle yapın, teraziyi eksik tutmayın*” (*Rahmân, 58/9*) âyetini ise müfessirler şöyle izah ederler: Bu âyette Allah Teâlâ insanlara şu hususları emretmektedir: Eşyayı tartarken doğru tartın. Tartılan şeyleri eksilterek insanların haklarını yemeyin.²⁹⁰ Hem tartıp satmada, hem de tartıp almada haksızlıktan sakının.²⁹¹ Birbirinizle tartılı ilişkilere girdiğiniz takdirde adaleti elden bırakmayın.²⁹² İster söz, ister fiil olsun her hususta tartma işini adaletle yapın, yani hem ayarsız tartı kullanmayın, hem de tartarken insaf ve adaletle dosdoğru tartın. Kendiniz için tartarken bir tarafı, başkası için tartarken de diğer tarafı ağır tutmayınız. Hepsinde terazinin dilini doğru tutunuz. Ve tartıyı aksatmayın, eksiltmeyin. Eğer bunları yapmaz, teraziyi kötü niyetli kullanırsanız âhirette mîzânınıza yazık edersiniz.²⁹³ Temelinde adalet saklı olan bu nizamı ifsad etmiş olursunuz. Bu nizam haksızlık ve adaletsizliği kabul etmez. Değil büyük bir zulüm, terazide hile yapmak suretiyle müşterinin hakkını yemek gibi küçük bir haksızlık dahi, adalet ve denge üzerine kurulu bu âlemin nizamını sarsar.²⁹⁴

Ölçü ve tartının su, hava, akıl ve ilim gibi çok önemli bir nimet olduğunu ifade eden Râzî bu önemi şöyle anlatır: İnsanlar aldatılmaktan hoşlanmazlar, buna hep karşı çıkarlar. Çok önemsiz bir şeyde bile, hiç kimse, bir başkasının kendisine haksızlık yapmasına razı olmaz ve bunu kendisine bir hakaret sayar. Dolayısıyla, bunu karşı tarafın yanına bırakmak istemez. Eğer, ölçüp-tartma, böylece adaleti,

²⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 367.

²⁹⁰ Taberî, a.g.e., XI, 579.

²⁹¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 342.

²⁹² Kurtubi, *el-Cami'*, XVII, 154.

²⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 366-367.

²⁹⁴ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, VI, 68.

dengeyi ortaya koyma olmasaydı, şeytan insanlar arasına -tıpkı cahil olmaları, sarhoş olup akıllarının gitmesi durumundaki gibi- öfkeyi, kini ve düşmanlığı daha fazla sokardı. Akıl ve ilim, âlemin selâmetinin devamına vesile oldukları gibi, adalet de aynı şekilde sebeptir. Bu hususta sebeplerin en özeli ise, ölçü ve tartıdır.²⁹⁵ O kadar ki hiç bir şey yanlış değerlendirilmesin, hiçbir şey tartılırken cahilliğin, kötü amacın ve kişisel arzunun baskısı ile eksik ya da fazla tartılmasın diye yüce Allah tartı ilkesini insan fitratının özüne aşılacağı gibi onu peygamberlerin getirip tanıttıkları ilâhi sistemin temel yasaları arasına kattı ve Kur'ân'da da ona yer verdi.²⁹⁶

Yeryüzünü, gökyüzünü ve bunlar arasında bulunan her şeyi, bütün bir kâinatı bir ölçü ile, ince bir ayara göre yaratan Allah, insana da her şeyde ölçülü olması, herkese karşı adil davranması gerektiği mesajını vermekte, ölçü ve tartıda haksızlık yapmak, dengeyi bozmak, hak ve adalet sınırlarını aşmak da tuğyan olarak değerlendirilmektedir.

1411. Aşırı Tüketim

Allah Teâlâ Tâ-Hâ sûresinde İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarmak, onlara Tur'un sağ tarafını vaad etmek, gökten onlar için kudret helvası ve bildircin indirmek gibi kendilerine verilen birtakım dünyevi nimetleri zikrettikten sonra aşırı tüketimi yasakladığını şöyle anlatır: *"Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Bu konuda aşırı da gitmeyin (tuğyan etmeyin), yoksa üzerinize gazabım iner. Gazabım da kimin üzerine inerse o muhakkak helâk olmuş demektir. Şüphe yok ki ben, tevbe edip inanan ve sâlih ameller işleyen, sonra da doğru yol üzere devam eden kimse için son derece affediciyim."*²⁹⁷

Allah Teâlâ burada, İsrailoğulları'na vermiş olduğu büyük nimetlerden bir kısmını hatırlatarak onların hak yoldan ayrılmamalarını istiyor. İsrailoğulları'nı en baş düşmanları olan Firavun'un zulmünden kurtarmış, Firavun'un helâk olmasından sonra Hz. Mûsa ve İsrailoğulları'na, Tûr dağının sağ tarafında Hz. Mûsa ile görüşüp onunla konuşacağını ve Tevrat'ı ona vereceğini vaad etmiştir.

²⁹⁵ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 342.

²⁹⁶ Seyyid Kutup, *fi-Zılâl*, VI, 3449.

²⁹⁷ Tâ-Hâ, 20/80-82.

Hz. Mûsa, Allah Teâlâ ile konuşmak üzere Tur dağına gittiği sırada İsrailoğulları buzağıya tapmış ve hak yoldan ayrılmışlardır. İsrailoğulları yaptıklarından tevbe edince Allah Teâlâ onları affetmiş, gökten onlara kudret helvası ve bıldırcın eti gibi nimetler göndermiş ve onlara vermiş olduğu rızıkların temiz ve helâl olanlarından yemelerini, bu hususta aşırı gitmemelerini, aşırı gittikleri takdirde gazaba uğrayacaklarını hatırlatmıştır.²⁹⁸

Allah'ın verdiği rızıklar hususunda insanın nasıl aşırı gideceğiyle ilgili birkaç izah bulunmaktadır. İbn Abbas âyette geçen “*Bu hususta aşırı gitmeyin*” ifadesini: “Birbirinize zulmetmeyin, yoksa Allah zulmedenden haksızlığının hesabını sorar” diye açıklarken, Mukatil ve Dahhâk: “Bu hususta, mubahlık sınırını aşmak suretiyle kendinize zulmetmeyin” şeklinde açıklar. Kelbî ise: “Allah'ın nimetini inkâr etmeyin, yani, ‘Nimetimi, bana muhalefet için kullanmayın; şüküründen yüz çevirmeyin ve helâlden harama sapmayın” diye izah eder.²⁹⁹ Zemahşerî ise buradaki aşırı gitmek ifadesinden “fakirlerin hakkını vermemek, tüketimde aşırı gitmek, eldeki nimetlerden dolayı büyüklenip taşkınlık yaparak Allah'ın koyduğu sınırları aşmak” anlamını çıkarmıştır.³⁰⁰

İçinde bulunduğunuz bolluk ve afiyet sizi isyankârlığa götürmesin şeklinde bir açıklama da vardır. Bir diğer açıklama da şu şekildedir: Siz bu rızıktan bir gün ve bir gecelikten fazlasını saklamaya kalkışmayınız. İbn Abbas dedi ki: Saklayıp biriktirdikleri kurtlandı. Eğer onlar bunu yapmamış olsalardı, ebediyen hiçbir yiyecek kurtlanmazdı.³⁰¹ Özetle Allah Teâlâ insanların güzel rızıklardan yemelerini fakat rızık hususunda taşkınlık yapmamalarını, kendilerine verilenin dışına çıkmamalarını, hakları olmayan rızıklara saldırmamalarını aksi takdirde gazabının taşkınlık yapanları mahvedeceğini, tevbe edip güzel iş yapan, doğru yola gelenlere karşı da çok bağışlayan olduğunu haber vermektedir.³⁰²

Yukarıda zikrettiğimiz değerlendirmeler ve âyet-i kerîmenin siyak-sibakı dikkate alındığında burada aşırı gitmeyin (la tatğav) ifadesiyle kelimenin sadece sözlük anlamının kastedildiğini ve aşırı tüketimin yasaklandığını söylemek yeterli

²⁹⁸ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, VIII, 440.

²⁹⁹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, VIII, 83.

³⁰⁰ Zemahşerî, *Keşşaf*, III, 77.

³⁰¹ Kurtubi, *el-Camî'*, XI, 230.

³⁰² Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts., V, 444.

olmaz. Zira âyette “Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyin. Bu konuda aşırı da gitmeyin (tuğyan etmeyin), yoksa üzerinize gazabım iner. Gazabım da kimin üzerine inerse o muhakkak helâk olmuş demektir...” buyurulmaktadır. Böyle bir tehdidin sadece yemek yeme veya tüketim hususundaki aşırılığı kapsamayacağı, bunlarla birlikte müfessirlerin izah ettiği üzere zulüm, isyan, nankörlük gibi aşırılıkların hepsini kapsayacağını söylemek daha doğru olur. Dolayısıyla burada tuğyan kelimesinin sözlük anlamının yanı sıra kavram anlamında da kullanıldığı kanaatindeyiz.

Bu âyetler etrafında yapılan değerlendirmeleri bir bütün olarak düşündüğümüzde aşırı tüketimin, aşırı kısımanın, nimetlere karşı nankörlük etmenin, haram helâl konusunda Allah’ın belirlediği ölçülerin dışına çıkmanın, kısaca caiz olanı aşıp caiz olmayana yönelmenin tuğyan kapsamında değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.

142. Siyasi Alan

Siyaset sözcüğü Kur’ân’da yer almaz. Ancak, siyaseti, siyasî iktidarı ve siyasî davranışı ilgilendiren çok sayıda kavrama Kur’ân’da rastlamak mümkündür. İşte bunlardan bir tanesi de tuğyan kavramıdır. Tuğyan, siyasî iktidarı elinde bulunduran kişilerin sırf kendi iktidarlarını devam ettirmek ve rakiplerini etkisiz bırakmak için, çevrelerindeki kötü kişilerin telkin ve tahriklerine de kapılarak zulme sapmaları diye de ifade edilmektedir. Tuğyan, mümin olsun, kâfir olsun, daha çok maddî gücü ve siyasî otoriteyi elinde bulunduran yöneticilerin yakalandıkları bir hastalıktır.³⁰³

Siyasî otorite sahipleriyle birlikte, toplumun önde gelen servet sahiplerini de siyasî alanda tuğyan eden kimseler sınıfına dahil edebiliriz. Çünkü onlar, aşırı derecede heva ve heveslerine düşkün bencil kimseler oldukları için, varlıklarını kullanarak, zevkleri ve menfaatleri doğrultusunda sosyal alanda baskı kurmak isterler. Toplumda her şeyin kendi arzuları istikametinde olmasını talep ederler. Günaha ve harama dalmaktan, insanların inancına ve ahlâkına ters olan şeyleri yapmaktan geri durmazlar. Bu kimselerin menfaatleri neyi gerektiriyorsa onu yaparlar. Sırf kendi çıkarları için insanları sürekli olarak tuğyana teşvik ederler.

³⁰³ Halit Ünal, “Tuğyan”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 101.

Kendileri tuğyan ettikleri gibi siyasî iktidar sahiplerinin tuğyan etmesine de öncülük ederler.

Kur'ân'da tuğyanın siyasî boyutunu incelerken "ilâh" kavramına da dikkat çekmek gerekir. Çünkü bu gün olduğu gibi eskiden de "ilâh" kavramı yalnızca "dinî" anlamla sınırlı tutulmaktaydı. Bir ilâhın yasal ve siyasal alanda da hâkim olabileceği ve dünyevi işlerde istediğini emretme hakkına sahip olup, insanın "kanun"a olduğu gibi, O'nun buyruklarına da teslim olması gerektiği, dünyevi hükümdarlar tarafından asla kabul edilemiyordu. Bu hükümdarlar, her zaman, dünya işlerinde mutlak otoritenin yalnızca kendilerine ait olduğunu ve hiç bir ilâhın kendilerinin koyduğu kanuna ve çizdikleri politikaya karışma hakkının bulunmadığını iddia edegelmişlerdir. Peygamberler ve izleyicileriyle dünyevî hükümdarlar ve yönetimler arasındaki çatışmanın gerçek nedeni hep bu olagelmıştır. Peygamberler, dünyevî hükümdarların, Âlemlerin Rabbi'nin hâkimiyetini ve mutlak haklarını kabul etmeleri için ellerinden geleni yaparlarken, hükümdarlar da, hâkimiyet ve hak iddiasında bulunmakla kalmamış, peygamberleri siyasal ve yasal alanda bir başka ilâh kabul eden bir suçlu, bir âsi saymışlardır.³⁰⁴

Bu noktada tuğyanın sembol tipi kabul edilen Firavun'u örnek verebiliriz. Hz. Mûsa zamanında Mısır'ın idarecisi olan Firavun, insanlara zulmeden, onları sömüren, bir kısmını ezip köleleştiren, bazılarını türlü işkencelerle öldüren bir siyaset izlemiş, büyüklenmiş, en yüce Rabbi unutmuş, kendinden başka hiçbir güç tanımamış hatta ilâhlık iddiasında bulunmuş ve böylece kendisine uyulan biri olmuştur. Siyasî otoritesine güvenerek hem Allah'a karşı hem de kullara karşı azgınlık göstererek sınırları iyice aşmıştır.³⁰⁵

Ancak onun azgınlığının bu dereceye varmasının asıl sebebi, Hz. Mûsa'nın, kendini Âlemlerin Rabbi'nin temsilcisi olarak sunması ve ona, kendisinin ikinci derecede bir hükümdar olup üstün otorite adına buyruğa itaat istediğini hissettirmesiydi.³⁰⁶ Hz. Mûsa eğer misyonunda başarılı olursa Firavun'un hakimiyet ve egemenliği bitecek, devrin yürürlükteki yasa ve

³⁰⁴ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, IV,20.

³⁰⁵ Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, VIII, 409.

³⁰⁶ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, VII, 29.

gelenekleriyle sürdürülen hayat nizamı kökünden sökülecek, bütün bunların yerine, yeni yasa ve geleneklerin üzerinde yükselen yepyeni bir nizam kurulacaktı.³⁰⁷ Firavun, bu anlamda bir başka siyasal ve yasal otorite kabul etmeye ve tebasından birinin hâkimiyet sahibi hükümdar olarak kendi yerine bir başkasını tanınmasına izin vermeye hazır değildi. İşte bu yüzden Hz. Mûsa'nın gelişi Firavun'u son derece rahatsız etmiş ve o dini anlamdan daha çok siyasî anlamda ilâhlığını iddia etmiştir. Yani onun asıl iddiası; "İktidarın tek sahibi benim ve bu belde benim üstümde iktidar sahibi olmadığı gibi, kimseye de iktidar hakkında bir söz hakkı verilmemiştir" biçimindeydi.³⁰⁸

Nûh kavmi, Ad kavmi ve diğerlerinin peygamberlere karşı tutumları, zayıf ve güçsüz kimselere karşı davranışları da tuğyanın siyasî boyutu kapsamında değerlendirilebilir. Nitekim siyasî iktidarı ve ekonomik gücü ellerinde bulunduran bu azgın zümrelerin yaptıkları taşkınlıklar Fecr sûresinde tuğyan olarak değerlendirilmektedir.³⁰⁹ Bütün bunlar siyasî tuğyanın tarihteki yansımalarıdır.

Peygamberler tarihini dikkatli bir şekilde incelediğimizde peygamberlerin, toplumların dinî ve sosyal yaşamlarının iyice bozulduğu dönemlerde gönderildiğini açıkça görebiliriz. Yine, bu bozulmaların öncülüğünü çoğu kere siyasî iktidarı ellerinde bulunduran liderlerle, toplumda söz sahibi olan servet sahiplerinin yaptığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu kimseler, ilâhî naslara muhalif olarak, kendi arzularına göre sistemler kurmuşlar, zayıf ve güçsüzleri baskı, şiddet ve dayatma ile yönetmeye çalışmışlar, kendilerine itaat etmeyenlere ise işkence ve zulmü reva görmüşlerdir. İşte hak ve adaletin böylesine ayaklar altına alındığı dönemlerde Allah Teâlâ seçmiş olduğu kullarını insanları ıslah etmek üzere peygamber olarak göndermiş ve onlara bozulan dinî ve sosyal hayatı Allah'ın hükmüne, birliğine uygun hale getirme vazifesini vermiştir. Peygamberler de bu vazifeyi en iyi şekilde yapmış, siyasî tuğyanı temsil eden yöneticilerle ve onlara her türlü desteği sağlayan önde gelen varlıklı kimselerle mücadele etmiş, her türlü baskı, işkence ve zulme göğüs germişlerdir. Bunu yaparken de ilâhî buyruklardan taviz vermemişlerdir.

³⁰⁷ Mevdudi, *Kur'ân'ın Dört Temel Terimi*, (trc. Mahmut Osmanoglu), Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 135.

³⁰⁸ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'ân*, VII, 29.

³⁰⁹ Fecr, 89/6-13.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KUR'ÂN'DA TUĞYANIN MÜŞAHHAS TEZAHÜRLERİ

Bu bölümde tuğyanı yaşayan ve yaşatanların Kur'ân'daki somut örnekleri üzerinde durmaya çalışacağız. Bu bağlamda öncelikle tâğût kavramını izah etmeye, tâğût-tuğyan ilişkisini ortaya koymaya, tâğût-küfür bağlantısını anlatmaya gayret edeceğiz. Daha sonra, azgınlıkları Kurân'ı Kerîm'de bizzat tuğyan kelimesiyle ifade edilen birey ve toplulukların tuğyan olarak adlandırılan tutum ve davranışlarını, yaşadıkları coğrafi bölgeleri, sosyal, siyasi ve ekonomik durumlarını da dikkate alarak Kurân'ın bize haber verdiği şekilde aktarmaya çalışacağız.

20. Tâğût

“Tâğût”un, tevhid ilkesi ve bu ilkeyi yerleştirme sürecinde önemli bir yeri vardır. Zira tâğûtu inkâr etme, onun hakemliğini reddetme, ona kulluk yapmama, onu dost edinmeme Allah'a imanın ön şartı kabul edilmiştir. Tevhidi mücadelede böylesine önemli bir yeri olan “tâğût” kavramının tanımlanması, semantik açıdan incelenmesi ve çerçevesinin belirlenmesi bu kavramın anlaşılması açısından gereklidir.

200. Tâğût Kelimesinin Kökeni

“Tâğût” (طاغوت) kelimesinin kökeni ve türevi hakkında farklı görüşler vardır. Bu görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz.

Arapça bir kelime olan “tâğût” t-ğ-y- (ط-غ-ي) kök harflerinden türemiş olup tekil ve çoğul, dişil ve eril olarak kullanılan cins bir isimdir. Allah Teâlâ'nın, “*Onu inkâr etmekle emrolundukları halde, yine tâğûtun huzurunda muhakeme olunmalarını isterler*”³¹⁰ âyetinde tekil ; “*kâfirlere gelince, onların dostları tâğüttür*”³¹¹ âyetinde ise çoğul anlamıyla kullanılmıştır. Bu kelimedede aslolan,

³¹⁰ Nisâ, 4/60.

³¹¹ Bakara, 2/257.

onun müzekker olmasıdır. Ancak hem müzekker hem de müennes için kullanılmaktadır.³¹²

“Tâğût”, iştikak itibariyle “tuğyan” ile alakalı olup tıpkı “melekût” (yaygın ve şümüllü mülk) ve “rahemût” (geniş rahmet) gibi, “tuğyan” masdarından, fe’elût (فعلوت) vezninde mübalağa kipindedir. Ancak bu kelimedede, lamel fiilin ayne'l-fiil'den önce getirilmesi suretiyle, bir kalp (çevirme, değiştirme) bulunur. Arap dilinde bu gibi durumlara ancak, mübalağa ifade etmek için başvurulur. Bu husus, masdarın bizzat kendisiyle ifade edilir; yani tâğût, tuğyanın ve azgınlığın ta kendisi demektir.³¹³

Tuğyan kökünden türemiş olan tâğûtla tuğyan arasında oldukça sıkı bir ilişki vardır. Tuğyanın kapsamında olanlar tâğûtun da kapsamındadır. Ancak sadece ayrıntıda ortaya çıkan bazı farklar vardır. Bir kimseye “tâğî” (âsi) yerine tâğût denildiğinde, o kimsenin aşırı âsi olduğu kastedilir. Sözelimi bir kimse için "güzel" deriz. Fakat "bu güzelliğin ta kendisi" dersek, o kimsenin çok güzel olduğunu vurgulamış oluruz. İşte tıpkı bunun gibi, diğer ilâhlara kulluk etmek âsiliktir ama kişinin kendisini ilâh mevkiine koyarak başkalarını kendisine kulluk ettirmesi isyanın ta kendisidir.³¹⁴

Diğer bir görüşe göre ise tâğûtun aslı “tağavut”tur (طغاوت). Fakat “sa’ika” ve “saki’a” sözcüklerinde olduğu gibi sözcüğün lamel fiiliyle aynel fiilin yani gayın ve vav harflerinin yerleri değiştirilmiş sonra da harekeli olmasından ve öncesinin de fethalı olmasından dolayı Arapların kalbetme (kelimeyi başka bir şekle sokma) hususundaki adetlerine göre vav harfi elif harfine dönüştürülmüştür.³¹⁵ Tâğûtun, Talut, Calut, Harut ve Marut gibi Arapça olmayan bir isim olduğu da söylenmiştir.³¹⁶

³¹² Said b. Mes’adeti'l-Belhi'l-Mecaşi'î el-Ahfeş, *Me’âni'l-Kur’ân*, thk. Muhammed Emin el-Verd, ‘Âlimu'l-Kütüb, Beyrut, 1405/1985, II, 671; İbn Manzur, *Lisan*, XV, 9.

³¹³ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 434.

³¹⁴ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur’ân*, V, 102.

³¹⁵ Ragıp, *Müfredât*, s. 521; Muhammed Murtaza Zebidi, *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, (thk. İbrahim et-Terzi), ys., 1385/1965, XXII, 540.

³¹⁶ Kurtubi, *el-Cami*, XV, 243.

201. Tarihi Süreçte Tâğût Sözcüğünün Anlamı

Kur'ân'ın en önemli kavramlarından biri olan “tâğût” kavramı, İslam'ın ilk dönemlerinden günümüze kadar, müfessirler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. İlk müfessirlerden olan Mukatil b. Süleyman tâğûtu “şeytan,³¹⁷ putlar³¹⁸ ve Yahudi Ka'b b. Eşref³¹⁹ olmak üzere üç manada tefsir etmektedir.³²⁰ Taberî (ö. 310/822)'ye göre ise tâğût, “Allah'a karşı isyankâr olup zorla, zorlama ile veya gönül rızasıyla kendisine tapınılıp mabut tutulan, insan, şeytan, put, heykel, ya da başka herhangi bir şeydir.”³²¹ Mâverdî bunlara “kötülüğü emreden nefsi” de ilave eder.³²²

Râzî, tâğût kelimesinin manası ile ilgili olarak müfessirlerin beş farklı görüş ileri sürdüklerini beyan ederek şu bilgileri nakleder: “Ömer ve Katâde gibi müfessirler tâğûtun “şeytan” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Saîd b. Cübeyr “kâhindir” derken Ebu'l- Âliye “sihirbaz” olduğu görüşündedir. Bazıları, tâğûtun, “putlar” anlamına geldiğini söylerken bazıları da, tâğûtun; “insan ve cinlerin azgın olanları ve haddi aşan kimseler” anlamına geldiğini söylerler.”³²³ Mücahid'e göre tâğût, “insanların idarecisi konumunda bulunan, halkın kendisine danışıp işlerinin hükme bağlanmasını istedikleri, insan suretindeki şeytanlardır.”³²⁴ Kuşeyri (ö. 465/1072) ise tâğûtu “insanı Rabbinden alıkoyan her şey” şeklinde tarif eder.³²⁵ Müfredat'ta Allah'ın dışında tapınılan şeylerin tamamı, sapkın önderler, hayır yolundan çevirenler ve ehli kitabın azgınlarının da tâğût olarak isimlendirildiği belirtilir.³²⁶ Beğavi (ö. 516/1122), “insanın tuğyan etmesine sebep olan her şey”e

³¹⁷ Bakara, 2/256; Nisâ, 4/76; Mâide, 5/60.

³¹⁸ Nahl, 16/36; Zümer, 39/17.

³¹⁹ Barka, 2/257; Nisâ, 4/51.

³²⁰ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 142-143.

³²¹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, III, 20.

³²² Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Mâverdî, *Tefsiru'l-Mâverdî*, (thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdurrahim), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992, I, 327.

³²³ Râzî, *Tefsiru'l-Kebîr*, III, 16; Ayrıca bk. Muhammed b. Ebu'l-Hasen en-Neysabûrî, *Îcâzü'l-Beyan an-Me'âni'l-Kur'ân*, (thk. Hanif b. Hasen el-Kasimî), Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1415/1995, I, 165.

³²⁴ Abdurrahman Celâleddin es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1414/1993, II, 22.

³²⁵ Ebu'l Kasım Abdülkerim b. Hevazin b. Abdülmelik el-Kuşeyri, *Letaiifu'l-İşârât*, (thk. Abdüllatif Hasen Abdurrahman), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/2000, I, 118.

³²⁶ Ragıp, *Müfredât*, s. 521; Ayrıca bk. İbn Manzur, *Lisan*, XV, 9; Firûzâbâdi, *Kâmûsü'l-Muhit*, IV, 516.

tâğût der.³²⁷ Kadi Beydâvî'ye göre tâğût, “tuğyanın zirvesine ulaşan, Allah'a kulluğu engelleyen şeydir”³²⁸ Âlûsî (ö. 1270/1853), tefsirinde tâğûtla ilgili bütün bu görüşlere yer verdikten sonra “en doğrusu bütün bu sayılanlara tâğût demektir” der.³²⁹

İbn Kayyim'in tâğût ve tâğût karşısında insanların durumu ile ilgili şu tesbiti son derece önemlidir: “Tâğût, kulun haddini aşarak, ibadet ettiği, tabi olduğu, itaat ettiği her şeydir. Her kavmin tâğûtu, Allah ve Rasûlü'nü bırakarak, muhakeme olmak istedikleri, Allah'tan başkasına ibadet ettikleri, Allah'tan bir delil olmaksızın izinden gittikleri, Allah'a itaat etmeleri gereken yerde, itaat ettikleri şeydir. Bunlar dünyanın tâğûtlarıdır. Onları ve onlarla birlikte insanların durumunu düşündüğün zaman, çoğunun Allah'a ibadetten uzak ve tâğütlara ibadet etmekte olduklarını, Peygamber'e (a.s.) itaattan uzak, tâğût ve izleyicilerine itaat ettiklerini görürsün.”³³⁰

Elmalılı, Taberî'nin (yukarıda zikrettiğimiz) tâğût tanımının, tâğût hakkındaki mevcut tanımların tamamını kapsadığını beyan eder ve tâğûtla ilgili şöyle bir sınıflandırma yapar:

1-Tâğût, şeytan, sihirbaz, kâhin, batıl mabud, insanların ve cinlerin büyüklük taslayıp inat edenleridir.

2-Tâğûtun açığı da, gizlisi de, görünürü de, görünmezi de vardır.

3-Akıl sahibi olmayan, kabul ve reddetme özelliği bulunmayan putlar ikinci derecede tâğütlardır. Hatta putların tâğütlardan bile sayılmaması lazım.

4-Allah'a karşı iyankâr olmayan ve şirke razı olma ihtimali bulunmayan ve bununla beraber birtakım isyankârlar tarafından ilâh diye kabul edilen Hz. İsa ve Üzeyr gibi büyük insanların kendileri tâğûtun tarifinden ve kendilerine tâğût denilenlerden hariçtirler.³³¹

³²⁷ Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Beğavî, *Me'âlimu't-Tenzîl*, (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr), Dâr'u Tayyibe, Riyad, 1417/1997, I, 315.

³²⁸ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I, 558.

³²⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, III, 21.

³³⁰ Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebi Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *I'lâmü'l-Muvakkî'in*, Mısır, 1955, I, 52.

³³¹ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 171-172.

Son yüzyılda, Materyalizm, Marksizm gibi birtakım akımların ortaya çıkmasıyla bunları da tâğût kavramı içerisinde görme eğilimleri gözlenebilmiştir. Böylece tâğût kavramının anlam alanı daha da genişlemiştir. Örneğin Seyyid Kutup, yetkisini ilâhi buyruklardan almayan her sistemi, uygulamasını Allah'ın ilkelerine dayandırmayan her yaklaşımı tâğût kavramı çerçevesinde değerlendirir ve ilâhi yetkiye tecavüzü tâğûtun bariz bir vasfı, ilâhi değerlerden sapmanın en ileri noktası olarak görür.³³²

Tâğût kavramı üzerinde en çok duran müfessirlerden birisi olan Mevdudi'nin tâğût hakkındaki görüşü ise şöyledir: “Tâğût, Allah'a isyan eden ve O'nun kullarını kendisine boyun eğmeye zorlayan kimsedir. Böyle bir kimse şeytan, rahip, dinî veya politik lider, kral veya siyasi bir erke olabilir.”³³³

Bu manada tarihin her döneminde ve dünyanın her yerinde, aynı veya farklı yerlerde eşzamanlı olarak bir tane olabildiği gibi, işbirliği içinde birden fazla da olabilen tâğût, aşırı derecede tuğyankâr olup, insanlar üzerinde tanrılaşmış onların dünya hayatını düzenlemeye kalkışan, tuğyanlarını haklı çıkarmaya çalışan, dünya hayatını yönlendirmeye girişen şeylere denir.³³⁴

Tâğût, her devirde Firavun ruhlu kişilerle, onları destekleyen grubun genel adı, cins isimdir. Her devirde birden çok tâğût bulunur. Tâğûtların, kabile çapında, millet çapında olanları yanında uluslararası olanları da bulunacaktır. Bunlar, birbirlerinden habersiz olabilecekleri gibi, organize de olabilirler. Tâğûtlar, aralarında hiyerarşik bir düzen kurabilir, paralellik veya entegrasyona gidebilirler.³³⁵

“Tâğût bir semboldür; küfrün, zulmün, şerrin, haksızlığın, adaletsizliğin, putçuluğun, azgınlığın, sapkınlığın ve daha aklımıza gelen tüm kötülüklerin sembolü. Bu sembol, bazan kendini Firavun ilan eden antik ya da çağdaş bir yönetici, bazan cansız bir eşya, bazan bir ideoloji, bazan da şeytan, uğur, şans, talih gibi soyut şeylerdir. Tâğût, insanoğlunun ilâhlaştırdığı her şeydir. Daha doğrusu tâğût, insanla Allah arasına gerilen şeylerin tümüne verilen ortak isimdir.

³³² Seyyid Kutup, *fi-Zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şuruk, Beyrut, 1415/1994, II, 296.

³³³ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, 1, 202.

³³⁴ Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, s. 320.

³³⁵ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul, 2001, s. 562.

Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyen insan tuğyan etmiştir. İşte tâğût, o insana bu sınırları çiğneten şeydir”.³³⁶

Tâğût hakkındaki yorumların analizinden şu sonuçlara varılabilir: Tâgut, hakkı tanımayıp azan ve sapan her kişiye ve her güce veya Allah'tan başka ilâh edinilen şeylere verilen addır. Azgın ve sapkın olması sebebiyle şeytana da tâğût denilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de tâğût kelimesi insanlar tarafından ilâh edinilmiş bütün bâtil tanrıları, insanların Allah Teâlâ'ya isyan etmelerine sebep olan, görünür ve görünmez varlıkları, insanlık tarihi boyunca hakkı bâtil, bâtili hak gösterme gayretkeşliğini yansıtan, bütün küfür ve ilhâd faaliyetlerini ifade eden bir terim olarak kullanılır. Bu kelime, tevhid akidesinin insanlar tarafından benimsenmesine engel olan insan, şeytan, kâhin ve sihirbazların hepsini; Allah Teâlâ dışında insanlarca mâbud edinilmiş bâtil tanrıların tamamını, gerçek mabuda karşı kulluk görevlerini yerine getirmeyi engelleyen düşünce sistemlerini ve faktörleri ifade eder.³³⁷

Yukarıya aldığımız ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kur'ân-ı Kerim'in nüzülundüden bu yana birtakım ruhlı ve ruhsuz varlıklar, Allah'a (c.c.) kulluğa mani olan ideolojiler tâğût olarak isimlendirilmektedir. Ancak biz Elmalılı'nın da belirttiği gibi akıl sahibi olmayan, kabul ve reddetme özelliği bulunmayan³³⁸ birtakım nesnelere tâğût saymanın doğru olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca kendileri rıza göstermediği halde bazı insanlar tarafından ilâh tutulan kimseler de tâğût tanımının dışında tutulmalıdır. Şeytan ve insana gelince Allah'a karşı isyan eden ve isyanı örgütleyen bu iki varlıktır. Ancak Nîsa sûresinin altmış ve yetmiş altıncı âyetlerinde hem şeytan hem de tâğût kelimelerinin aynı âyetin içerisinde zikredilmesi bizde bu ikisinin farklı şeyler olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Zira tâğût kelimesi köken itibarıyla tuğyan kelimesiyle alakalı olup tuğyan masdarının mübalağa kipindeki bir türevidir. Yani tâğût aşırı derecede tuğyan eden demektir. Tuğyan kavramı da Kur'ân-ı Kerim'de geçtiği her yerde haddi aşan, azgınlık ve taşkınlık gösteren insanları vasf etmek üzere kullanılmıştır. O halde tâğût, aşırı derecede isyankâr olan insanlar için kullanılan bir sıfat veya bu insanların eseri

³³⁶ Mustafa İslamoğlu, *İman*, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 147.

³³⁷ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu*, II, 300.

³³⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 172.

olan birtakım sapkın ideolojiler olmalıdır. Kâhin ve sihirbaz da âsi insanlardan olduğuna göre tâğût olarak isimlendirilebilirler. Ancak asıl tâğût ilâhi buyruklara muhalefet eden, kendini ilâh yerine koyan insanlar ile Allah'a (c.c.) kulluğa engel olan düşünce sistemleri olmalıdır. Bu tâğütlara kulluk yapanlar da ayrıca tâğût olarak isimlendirilebilir.

Tâğût kavramının İslâmiyetten önce Araplar tarafından kullanılıp kullanılmadığını çalışmamız esnasında araştırdık. Ancak incelediğimiz eserlerin hiçbirinde bu kavramla ilgili bir kullanıma rastlayamadık.³³⁹

202. İman-İnkâr Bağlamında Tâğût

2020. İmanın Ön Şartı Olarak Tâğütü İnkâr

Hak batıldan, hayır şerden, iyi kötüden, güzel çirkinden apaçık bir şekilde ayrıldığına, İslâm'ın tek doğru yol olduğu bunun dışındaki bütün yolların sapıklık yolları olduğu, iman ve İslâmın insanlar için mutluluk ve kurtuluş sebebi, inkârın ise azap ve felâket sebebi olduğu kesin olarak bilindiğine göre, dileyen iman edip Müslüman olur, dileyen de inkâr edip kâfir olur.

Ancak Allah'ın birliğine inanan bir mümin olmak için, Allah'a imandan önce küfre tevbe etmek şarttır. Ve bu tevbenin şartı da tâğütleri asla tanımamaya kesin karar vermektir. *"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğütü inkâr eder de Allah'a iman ederse, kopmak bilmeyen sapaşğlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."*³⁴⁰ Bu durumda, *"kim tâğütü inkâr eder de Allah'a iman ederse..."* ifadesi, *"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."* kelime-i tevhidinin bir tefsiri olmaktadır.³⁴¹

Kalbin imanla doldurulabilmesi için bütün boş ve batıl şeylerden temizlenmesi gerekir. Bu yüzden tâğütü tanımamak burada Allah'a imandan önce

³³⁹ Cahiliye devri şiirlerinden hareketle, Kur'ân kavramlarının semantiği üzerine bir çalışma yapan Ahmet Çelik de, tâğût kavramıyla ilgili cahiliye dönemine ait malzemeye rastlayamadığını belirtmektedir. (Ahmet Çelik, *Kur'ân Semantiği Üzerine*, Ekev Yayınları, Erzurum, 2002, s. 133.)

³⁴⁰ Bakara, 2/256. لا إكراه في الدين قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله فقد استمسك بالعروة الوثقى لا انفصام لها والله سميع عليم

³⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 172.

zikredilmiştir.³⁴² Bir şeye yapışmak, ancak her şeyi bırakıp bir kulpa sarılmakla mümkündür. Dolayısıyla önce terk sonra yapışma söz konusudur.³⁴³

İmanın sahih olabilmesi için öncelikle, Allah'ın kulları için çizdiği sınırı aşan her türlü düşünce ve sistemin, Allah'ın buyruklarından kaynaklanmayan, sağduyuya ters düşen, gerçeği çiğneyen, her kurum, her düşünce, her edep kuralı ve her geleneğin, kısaca küfrün kaynağı olan tâğûtun kapsamına giren her şeyin bırakılması, terk edilmesi, reddedilmesi gerekir. Ne zaman ve nerede, hangi biçimde karşısına çıkarsa çıksın, kim bütün bunları kökünden reddederek Allah'a inanır ve ilham kaynağı olarak sadece Allah'ı bilirse o kimsenin imanı sahihtir ve "O muhakkak ki kopmayan en sağlam kulpa yapışmıştır" kurtuluşa ermiştir.³⁴⁴

Allah Teâlâ'nın, "*O muhakkak ki kopmayan en sağlam kulpa yapışmıştır*" beyanına gelince, burada aklî olan bir meseleyi, hissî olan bir şeye benzeterek teşbih yapılmıştır. Çünkü bir şeyi tutmak isteyen kimse, onun kulpuna tutunur. Burada da böyledir; bu dine tutunmak isteyen kimse, ona delâlet eden delillere yapışır. İslâm'ın delilleri, delillerin en güçlüsü ve en açığı olunca, bu delillerin urvetü-l vuska (sağlam kulp)³⁴⁵ diye isimlendirilmesi gerekmiştir.³⁴⁶

Her kim tâğûtü inkâr edip, Allah'a iman ederse, yani samimi bir kalp ile, "*Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur*" diyerek önce o tâğütleri kökünden siler, sonra da bütün varlığıyla Allah'a iman eder ve dolayısıyla Allah'ın gönderdiği peygamberleri, Hakk'ın indirdiklerini tasdik eder, kendine tutunanı düşürüp bırakıp gidecek olan tâğütlerin kulplarına yapışmaz, şanı ve büyüklüğü sonsuz, kendisinden başka hiç bir ilâh bulunmayan Allah Teâlâ'nın kopmaz, kırılmaz, sağlam kulpuna gönülden bağlanırsa o mutlaka sağlam bir kulpa tutunmuştur. Yani Hakk'ın birliğine güzelce inanan, imanının gereğince amel eden ve onu hiç bırakmayan, böyle bir kulpa yapışmış olur. Fakat bu iman ve itikat, yalnız sözde

³⁴² İsmail Hakkı Bursevi, *Tefsîr'u Rûhu'l-Beyân*, Dâru'l-Fikr, ys. 1330h., I, 407.

³⁴³ Muhammed Hüseyin Tabatabâi, *el-Mizân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, Matbaatu İsmailiyyan, İran, 1973, II, 344.

³⁴⁴ Seyyid Kutup, *fi-Zılâl*, I, 292.

³⁴⁵ Urvetü-l vuskanın ne olduğu hususunda müfessirlerin farklı açıklamaları vardır. Mücahid'e göre "iman", Süddî'ye göre "İslâm", Said b. Cübeyr ve Dahhak'a göre "kelime-i tevhiddir". (Taberî, *Camîu'l-Beyan*, III, 20.) Bunlar aynı anlamı ifade eden değişik ibareler olup bu sözlerin hepsi de sahihtir ve aralarında herhangi bir çelişki yoktur. (İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 68.)

³⁴⁶ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, III, 16.

ve yalnız kalpte kalmamalı, ağız ve gönül, iç ve dış bir olmalıdır. Çünkü Allah her şeyi işiten ve bilendir. Hem sözleri işitir, hem de niyetleri bilir. Ağızla söyleyip, içinde inkâr saklayan münafıkların ve aksine içinden hakkı bilip, ağızdan küfür ve inkâr savuran kâfirlerin yaptıklarından Allah gafil ve habersiz değildir.³⁴⁷

Tâğût'un inkâr edilmesi ve Allah'a iman, dil ile söylenen ve kalp ile inanılan hususlardandır. Bundan dolayı yüce Allah'ın sıfatlarından “Semî”dir (her şeyi işiten) dil ile söylenen şeyler için; “Alîm” (herşeyi bilen) de inanılan şeyler hakkında kullanılır. O bakımdan âyetin bu buyruklarla sona ermesi gayet güzeldir.³⁴⁸

Allah'a kulluk noktasında zaafiyet gösterip isyan eden kimseleri, isyanlarının derecelerine göre Mevdudî ana hatlarıyla şöyle sınıflandırır: “Allah'a isyan üç derecede olabilir: 1) Eğer bir kimse Allah'ın kulu olduğunu kabul eder, fakat pratikte O'nun emirlerinin aksini yaparsa buna fasık denir. 2) Bir kimse Allah ile irtibatı koparır ve başka birisine bağlanırsa o zaman kâfir olur. 3) Eğer bir kimse Allah'a isyan eder ve O'nun kullarını kendisine boyun eğmeye zorlarsa, o zaman tâğût'tur. Böyle bir kimse şeytan, rahip, dinî veya politik lider, kral veya bir devlet olabilir. Bu nedenle bir kimse tâğût'u reddetmedikçe Allah'a inanmış sayılamaz.”³⁴⁹

Netice itibariyle şöyle söyleyebiliriz. Bir kalpte iman ile küfrün bir arada bulunması mümkün değildir. İman ile küfrün aynı kalpte birlikte bulunması açık bir paradoks, gerçek bir çelişkidir. İçi ve dışı ile iman eden, insanlardan, cinlerden, şeytanlardan, putlardan, yer ve gök cisimlerinden herhangi bir yaratığa ibadeti red ve inkâr eder, insanların Allah'ın hükümlerine muhalif olarak koydukları kuralları tanımaz, yalnızca Allah'a ibadet eder, Hak'ka sımsıkı sarılır ve ilâhi kurtuluşa erer.

2021. Tâğûtun Hakemliğine Başvurmak

Kur'ân, müminlere Allah'a ve Rasulüne itaat etmeyi emreder. Bu, İslâm'ın bütün hükümlerine uymak demektir. Ancak bir kısım insanlar iman ettiklerini,

³⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 170.

³⁴⁸ Kurtubi, *el-Cami'*, I, 282.

³⁴⁹ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, 1, 202.

Allah'ın kitabını kabul edip ona saygı duyduklarını söyledikleri halde 'tâğût'a da uyarlar. Halbûki onlar, tâğûtu inkâr etmekle emrolunmuşlardır. İşte Kur'ân böylelerinin iman iddialarını reddetmektedir.

*“(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur'ân'a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğûtu tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor.”*³⁵⁰

Müfessirler bu âyetin, Allah'ın indirdiğiyle hükmedeceğini kesin olarak bildikleri Hz Muhammed'in hakemliğini istemeyip sapkın birtakım kimselerin hakemliğine başvurmak isteyen münafıklar hakkında nazil olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.³⁵¹

Fakat bu pasaj, muhtemel tarihî nüzul sebebinin ötesine uzanmaktadır. Çünkü çok sık karşılaşılan bir konu olan inancın psikolojik boyutu problemine değinmektedir. İnsan kavrayışının uzanabildiği alanın ötesindeki bir gerçekliğin varlığına tam olarak inanmayan insanlar, kural olarak, değer yargılarını kişisel tercihlerinden ve ahlâkî olarak kuşkulu arzularından ayırmakta zorlanırlar ve bunun sonucunda, çoğunlukla, şeytanî güçlerin isteklerine boyun eğler. Onlar, vahye dayalı ahlâkî öğretilerin bir kısmının belli bir doğruluk payı taşıdığını gönülsüzce itiraf etseler de bunlar kendi kişisel mizaçlarının telkin ettiği arzular ile çatıştığında, bu öğretilerden içgüdüsel olarak uzak dururlar ve böylece, kelimenin en derin dinî anlamıyla nifâk suçu işlemiş olurlar.³⁵²

Allah Teâlâ tâğûtun hakemliğine başvurmayı, tâğûta iman saymıştır. Nasıl tâğûtu inkâr etme Allah'a iman manasına geliyorsa, tâğûta iman etmenin de Allah'ı inkâr manasına geleceğinde şüphe yoktur.³⁵³ Tâğûtun hükümlerine boyun eğenler ve razı olanlar kâfirlerdir. Nitekim İbn-i Kesir bu hususta şunları kaydediyor: “Bu âyet-i kerîmede Hz. Muhammed'e (a.s.) ve diğer peygamberlere iman ettiklerini söyleyip, bununla beraber ihtilaf ettikleri hususlarda, Allah'ın kitabından ve Peygamber'in (a.s.) sünnetinden yüz çevirip, insanların kendi

³⁵⁰ Nisâ, 4/60. *الْم تَرَى إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نَزَّلَ إِلَيْكَ وَمَا نَزَّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا*

³⁵¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 121.

³⁵² Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, I, 151.

³⁵³ Râzî, a.y.

akıllarına ve arzularına göre hüküm vermesini isteyen kişinin iman iddiasını Allah Teâlâ kabul etmemektedir.”³⁵⁴

Bu hususu Kur’ân’ın şu âyetlerinde açıkça görmek mümkündür. “ *Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiği hükme içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.*”³⁵⁵ “(Ey inananlar!) Peygamberin (sizi) çağırmasını aranızda birbirinizi çağırmanız gibi tutmayın. İçinizden biribirini siper ederek sıvışıp gidenleri Allah gerçekten bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler, başlarına bir belânın gelmesinden veya elem dolu bir azaba uğramaktan sakınsınlar.”³⁵⁶ Bütün bu âyetler, gerek şüphesi gerekse inadı yönünden Allah’ın ve peygamberin hükümlerini kabul etmeyen kimsenin İslâm dairesi dışına çıkacağına dair birer nasıttır.³⁵⁷

Mevdudi yukarıda zikrettiğimiz Nisâ sûresinin 60. âyetinde geçen “tâğût” kelimesinin burada ilâhî olmayan hükümlere göre kararlar veren otorite anlamına geldiğini, aynı zamanda bu kavramla Allah’ı tek Hâkim ve Rasûlünü nihaî otorite olarak tanımayan hüküm sisteminin de kastedildiğini söyler ve sözüne şöyle devam eder: "Bu âyet göstermektedir ki bir kimsenin, prensip itibarıyla tâğûtî olan bir merciye kendi ile ilgili kararlar vermesi için başvurması, o kişinin imanına ters bir davranıştır. Allah'a ve Kitab'ına iman, bir kimsenin böyle bir merciye kabul etmemesini gerektirir. Kur’ân'a göre Allah'a iman, tâğûtü inkâr etmeyi gerektirir.”³⁵⁸

Bu şekilde davrananlar Hz. Peygambere ve ondan önceki peygamberlere indirilen kitaplara inandıklarını ileri sürüyorlar sonra da ne Hz. Peygamberin ne de kitapların hakemliğini benimsiyorlar. Bunun yerine başka bir kaynağın, başka bir sistemin, başka bir hüküm merciinin hakemliğine başvurmak istiyorlar. Tâğûtün hakemliğine başvurmak istiyorlar. Böylelikle iman iddialarını yine kendileri çürütüyorlar. Bu kişiler bu işi bilmeyerek, yanılığa düşerek yapmıyorlar, tersine yargısına başvurdukları bu tâğûtün hakemliğine

³⁵⁴ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 386.

³⁵⁵ Nisâ, 4/65.

³⁵⁶ Nûr, 24/63.

³⁵⁷ Râzî, a.g.e., IV, 121.

³⁵⁸ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, II, 375.

başvurulmasının yasak olduğunu kesin olarak biliyorlar. Çünkü ona karşı çıkmaları, onu tanımamaları emredilmiştir. O halde mesele bilmemek ya da yanılığa kapılmak meselesi değil. Tersine ortada inatçılık ve kasıt vardır. Bundan dolayı bu iddiaları yani “Sana ve senden önceki peygamberlere indirilen mesajlara inandıkları” şeklindeki iddiaları geçersizdir, asılsızdır.³⁵⁹

Allah Teâlâ kendisine hiçbir konuda ortak kabul etmediği gibi hüküm koymada da ortak kabul etmiyor. Hüküm koyma ve kanun vazetme konusunda tek hak sahibi Allah olduğu gibi en doğrusunu ve en güzelini de o bilir.

“...Allah hükmünde kimseyi kendisine ortak yapmaz.”³⁶⁰ “Onlar cahiliyye hükmünü mü arıyorlar. İyi bilen bir toplum için Allah’tan daha iyi ve güzel hüküm veren kimdir?”³⁶¹

Allah’ın hükmüne karşı gelmek, O’nu kabullenmemek ya da O’ndan başkasının hükmünü O’nun hükmüne tercih etmek Allah’ın rububiyetini inkâr etmek demektir. İsterse bu kimse Allah’ın varlığına, birliğine, yaratıcılığına, âhirete ve daha inanılması gereken birçok şeye inansın, bu böyledir.³⁶²

Allah Teâlâ peygamberleri vasıtasıyla buyruklarını bütün insanlara ulaştırmıştır. Bu buyruklar doğrultusunda insanlardan kendisine ve elçilerine itaat etmelerini, bütün işlerini ilâhi buyruklara göre tanzim etmelerini istemiştir. Tâgûtların hakemliğine başvurmayı, onlarla ilişki içerisinde olmayı yasaklamıştır. Hal böyle iken birtakım kimseler ilâhi kaynaklı mesajları bir tarafa bırakıp tâgûtların emirleri doğrultusunda hareket etmekte, aynı zamanda da iman iddiasında bulunmaktadırlar. Yukarıda zikrettiğimiz âyetler ve onların etrafında yapılan değerlendirmeleri göz önünde bulundurduğumuzda böyle kimselerin imanlarının geçersiz olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

2022. Tâgûta İman

Ehli kitap da tıpkı Müslümanlar gibi tâgûtu reddedip bir tek Allah’a imanla mükellef kılındığı halde Nisâ sûresi elli birinci âyette onların “cibt” ve

³⁵⁹ Seyyid Kutup, *fi-Zılâl*, II, 687.

³⁶⁰ Nur18/ 26.

³⁶¹ Mâide 5/50.

³⁶² Ayrıca bk. Mustafa İslâmoğlu, *İman*, s.133.

“tâğût”a iman ettikleri ve kâfirleri mü'minlerden daha doğru bir yol üzerinde gördükleri belirtilmektedir. “*Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar “cibt”e ve “tâğût”a inanıyorlar. İnkâr edenler için de, ‘Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır’ diyorlar*”³⁶³

Mukatil b. Süleyman ve Ferra'nın kaydettiğine göre bu âyette “tâğût”tan kasıt Ka'b b. Eşref, “cibt”ten kasıt ise Huyey b. Ahtab'tır.³⁶⁴ Âyetin şu olay üzerine nazil olduğu rivayet edilmektedir. Yahudi olan Huyey b. Ahtab ile, Ka'b b. Eşref, bir grup Yahudi ile Hz. Muhammed'e (a.s.) karşı savaşmak için Kureyş ile anlaşma yapmak üzere çıkıp Mekke'ye gelmişlerdi. Bunun üzerine Kureyş, “Siz ehl-i kitapsınız. Siz, Muhammed'e bizden daha yakınsınız; binaenaleyh, biz sizin hilenizden emin olamayız. Bu sebeple, kalblerimizin mutmain olması için, ilâhlarımıza (putlarımıza) secde edin” demişlerdi. Onlar da bu isteği yerine getirmişlerdi ki, işte Yahudilerin “cibt”e ve “tâğût”a iman etmeleri budur. Çünkü onlar, putlara secde etmişlerdi ve yaptıkları şeyle şeytana uymuşlardı. Bunun üzerine Ebu Süfyan, “biz mi daha doğru yoldayız, yoksa Muhammed mi?” deyince, Kâ'b, “Muhammed ne söylüyor?” dedi. Bunun üzerine Kureyş, “Bir olan Allah'a ibadet etmeyi emrediyor, putlara tapmaktan nehyediyor” dediler. Bu cevaba karşılık Kâ'b, “Sizin dininiz nedir?” deyince Kureyş, “Biz, Kâbe'nin sahibiyiz; hacılara su verir, misafire ikram eder ve esirleri azâd ederiz” deyip benzeri şeyleri sayıp döktüler. Bunun üzerine Kâ'b: “Siz daha doğru yoldasınız” demiştir.³⁶⁵ Âyetin nüzul sebebine dair bu tarihi olay küçük farklılıklarla hemen hemen bütün klasik tefsirlerde yer almaktadır.

Yahudi bilginleri İslâm'a karşı çıkmakta o kadar ileri gitmişlerdi ki, Hz. Peygamber'e (a.s.) inananları, müşrik Araplardan bile daha sapık olarak kabul ediyorlardı. Bir tarafta şirk koşmaksızın bir tek Allah'a iman, diğer tarafta ise, Tevrat'ın üzerinde çok durduğu ve hep kötülediği putperestlik ve şirk bulunmasına rağmen onlar, müşriklerin, Müslümanlardan daha doğru bir yolda olduklarını ilân ediyorlardı.³⁶⁶

³⁶³ Nisâ, 4/51.

³⁶⁴ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, I, 234; el-Ferra, *Me'âni'l-Kur'ân*, I, 273.

³⁶⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, I, 511; Ayrıca bk. es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr*, II, 262.

³⁶⁶ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 367.

Kendilerine ilâhi bir kitap verildiği halde onu bırakıp dinlerine kıymet vermeyen, hakka karşı bilerek direnen, Allah'tan başkasına ibadet edeni Allah'a ibadet edenden üstün gören Allah'ı bırakıp “cibt”e ve “tâğût”a tapan kimseleri Allah lanetine uğratmış, rahmetinden kovmuş ve onları rezil etmiştir. Bu onların inkârda inatçılıklarından ve kâfirleri müminlerden üstün görmelerindedir. Allah'ın rahmetinden kovup lanetine uğrattığı kimse için ne bir yardımcı ne bir dost bulunmaz. Ondan, Allah'ın azabını kimse uzaklaştırılmaz,³⁶⁷ “Allah'ın lanet ettiği kimseler işte bunlardır. Allah kime lanet ederse artık sen ona hiçbir yardımcı bulamazsın.”³⁶⁸

Yukarıda zikrettiğimiz âyet-i kerîmede de görüldüğü üzere Kur'ân “tâğût” kavramıyla birlikte bir de “cibt” kavramına yer vermiştir. Cibt; İkrime'ye göre müşriklerin taptıkları iki putun adıdır. Abdullah b. Abbas'a göre cibt kelimesinden maksat putlardır. Hz. Ömer, Mücahid ve Şa'bi'ye göre ise cibt kelimesinden maksat “sihir”dir. Taberî diyor ki: “Bu kelimenin izahında söylenecek en isabetli söz şudur: “Buradaki cibt ifadesinden maksat, Allah'ın dışında, kendisine tapınılan ve ilâh edinilen varlıktır. Bu, taşlardan yapılan put da olabilir, insan veya şeytan da olabilir. Bu itibarla bu kelime, yukarıda zikredilen görüşlerin hepsini kapsar mahiyettedir.”³⁶⁹ Zemahşerî'ye göre Allah'ın dışında ibadet edilen herhangi bir şeydir.³⁷⁰ Kaffâl, bazı dil otoritelerinden, “cibt” kelimesinin aslının “cibs” olduğunu, daha sonra sîn harfinin tâ harfine çevrildiğini naklederken Râzî şer ve fesad hususunda doruk noktaya ulaşmış herkese, özel ad olarak konulmuş bir lâfız olduğunu söylemektedir.³⁷¹ İbn Abbas, İbn Cübeyr ve Ebu'l-Âliye gibi bir kısım âlimler ise Habeşçede “sihirbaz” anlamına geldiğini beyan etmişlerdir.³⁷² Farklı bir bakış açısı getiren Muhammed Esed'e göre ise cibt, “şaşkınlık verici, kafa karıştırıcı fikirler, fantazî kuruntular (evhâm) ve asılsız hikayeler (hurâfât) bileşimi olarak başka bir deyişle, hiçbir gerçeğe dayanmayan anlamsız gizler olarak tanımlanabilir.”³⁷³

³⁶⁷ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, IV, 138.

³⁶⁸ Nisâ, 4/52.

³⁶⁹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, IV, 134.

³⁷⁰ Zemahşerî, *Keşşaf*, I, 511.

³⁷¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 101.

³⁷² Kurtubi, *el-Cami'*, V, 248.

³⁷³ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, I, 148.

Allah'ın dışında herhangi bir şeye tapmak, inkâr edenleri inananlardan üstün kabul etmek, onların yolunun mü'minlerin yolundan daha doğru olduğunu iddia etmek insanı inkâra götürür. Allah'ın rahmetinden uzaklaşmasına, lânetine uğramasına sebep olur. Tâğûtu inkâr insanı imanına sebep olduğu gibi tâğûta iman insanın küfrüne neden olur.

2023. Tâğût Uğrunda Savaş

Allah Teâlâ'ya iman edenler, O'nun yolunda tâğûtla mücadele etmek durumundadırlar. Çünkü tâğût bir mümin için her şey demek olan imanını çiğnemek, ona hayat hakkı vermemek ve Allah'ın hükümlerini iptal edip, kendi heva ve hevesleri doğrultusunda hükümler koymak amacındadır.³⁷⁴

Nitekim Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de; *“İman edenler, Allah yolunda savaşırlar. Kâfirler ise tâğûtun yolunda savaşırlar. O halde siz de şeytanın dostlarıyla savaşın. Şüphesiz ki şeytanın hilesi zayıftır.”*³⁷⁵ buyurmaktadır.

Allah Teâlâ'nın bu âyette yaptığı taksimata göre savaş ya Allah yolunda olur ya da tâğût yolunda. Dolayısıyla bu âyet “Allah'tan başka her şeyin tâğût olduğuna, Allah'ın rızasını gözetmeyen herkesin tâğûtun yolunda olduğuna delalet eder.”³⁷⁶ Allah katında iki tür savaşçı vardır. Birincisi Allah yolunda, yeryüzünde O'nun dinini ikâme etmek O'nun hayat metodunu gerçekleştirmek, şeriatını yerleştirmek ve Allah adına insanlar arasında adaleti uygulamak için savaşan müminlerdir ve her mümin bu görevle yükümlüdür. İkinci grup ise tâğûfî bir nizam kurmak için savaşan kâfirlerdir ve hiçbir mümin bu kötü işte onlarla beraber olamaz.³⁷⁷

Kâfirler tâğût uğrunda Allah'ın metodunun dışında değişik hayat metodlarını gerçekleştirmek, -Allah'ın izin vermediği- değişik şeriatleri yerleştirmek ve yine -Allah'ın izin vermediği- değişik değerleri yerleştirmek ve Allah'ın mîzânı dışında değişik ölçüler dikmek için savaşırlar. Onun uğrunda mallarını harcarlar. Onun yıkılmasını istemezler. Çünkü çıkarları tâğûtların hâkimiyetiyle kaimdir. Sancakları, hayat metodları, yolları, değer ve ölçütleri her

³⁷⁴ Yusuf Kerimoğlu-Yalçın Çetinkaya, “Tâğût”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, VII, 348.

³⁷⁵ Nisâ, 4/76.

³⁷⁶ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 142.

³⁷⁷ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 381.

ne kadar farklı olsa da kâfirler bütün farklılıklarına rağmen şeytanın dostlarıdır. ³⁷⁸ Cenâb-ı Hakk, Allah yolunda savaşan kimselere, şeytanın dostlarıyla savaşmalarını emretmiş, şeytanın hilekârlığının çok zayıf olduğunu bildirmiştir. Çünkü Allah, kendi dostlarına; şeytan da kendi dostlarına yardım eder. Hiç şüphe yok ki, şeytanın kendi dostlarına yardımı, Allah'ın kendi dostlarına yardımından daha zayıftır. Öyle ki, hayır sahibi ve dindar kimselerin güzel adları, onlar bu dünyada son derece fakir ve düşkün olsalar bile, yıllar yılı devamlı bir biçimde anılmaya devam eder. Halbûki kötü kralların, azgınlığın ve zalimlerin adları ve şanları, onlar ölünce sona erer. Onların adları da, zorbalıkları da, zulümleri de devam etmez. ³⁷⁹

İşte müminler, yüce Allah'ın kendilerini koruyacağına ve karşılaştıkları kavmin dostunun şeytan olduğuna ve böylece son derece zayıf olduklarına inanarak savaşa giriyorlar. Onlar bunun yanında şeytanın hilesinin zayıf olduğunu da biliyorlar. Bu yüzden, daha savaşa başlamadan, müminin duygusunda savaşın gidişi ve sonucu bellidir. Savaşta şehit düşse de o, sonuca güvenmektedir. Galip gelse, gözleriyle zaferi görse de görmese de büyük mükâfattan emindir. Kendi nazarında her iki durum da eşittir. ³⁸⁰

203. Kulluk Bağlamında Tâğût

Kur'ân terminolojisinde “tâğût” kavramıyla, Allah'a isyan ederek Allah'ın mülkünde kendi buyruk ve yasalarını yerleştirmeye çalışan ve O'nun kullarını baskı ve dayatmalarla, ya da birtakım aldatıcı yollarla kendisine itaat ve kulluğa çağıran her türlü düzen, önder, kişi ve zümrenin ifade edildiğini görmüştük. Bu başlık altında ise Kur'ân'a göre bu tür kişi, önder ya da düzenlere itaat ederek onların buyruklarına bilerek ve isteyerek uymanın tağuta kulluk etmek anlamına geldiği hususuna temas edeceğiz.

2030. İlâhi Buyruklara Muhalefetin Tâğûta Kulluk Kabul Edilmesi

Kendilerine kitap verilenlerden ve kâfirlerden birtakım kimseler Hz. Peygamber'le ve İslâm dini ile alay edip inananları kötülükle ve sapıklıkla itham

³⁷⁸ Seyyid Kutup, *fi-Zılâl*, II, 709.

³⁷⁹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 142.

³⁸⁰ Seyyid Kutup, *fi-Zılâl*, a.y.

ediyorlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmeyi indirerek dünyada da âhirette de yerleri daha kötü olanların ve yolları daha sapık olanların mü'minleri şerli telakki edenler olduğunu ortaya koymuştur.³⁸¹

*De ki: "Allah katında cezası bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın lanetlediği ve gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile tâğûta tapan kimselerdir. İşte bunların yeri daha kötüdür ve onlar doğru yoldan daha çok sapmışlardır."*³⁸²

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmeyle ayıplanacak olanların Allah'a iman eden, Allah'ın kitaplarını ve peygamberlerini tasdik eden mü'minler olmadığını, aksine aslında ayıplanacak olanların Allah'ın lanetine uğrattığı, gazap ettiği ve kendilerini maymunlara ve domuzlara çevirdiği ve tâğûtlara kulluk eden kimseler olduğunu bildirmektedir. Çünkü Allah tarafından cezalandırılma bakımından en kötü durumda olanlar bunlardır. İşte bunlar, makamları en kötü, yolları da en sapık olanlardır.³⁸³

Tefsirciler, "âyetteki 'maymunlar' ifadesiyle, cumartesi yasağını ihlâl edenler (Ashâb-ı Sebt), 'domuzlar' ifadesiyle, Hz. İsa'nın mucizesi olan sofrayı (mâide) inkâr edenler kastedilmiştir" demişlerdir. Yine rivayet edildiğine göre, domuz ve maymunlar haline getirilenler, Ashâb-ı Sebt'ten idiler. Çünkü Ashab-ı Sebt'in gençleri maymun, ihtiyarları da domuz haline çevrilmişlerdi. Âyette bahsedilen "tâğût"un, İsrailoğulları'nın taptığı buzağı olduğu ileri sürüldüğü gibi, bunun İsrailoğulları'nın âlimleri mânasına geldiği de söylenmiştir. Allah'a isyan hususunda herhangi bir kimseye boyun eğen, itaat eden kimsenin de tâğûta ibâdet etmiş olduğu ifade edilmiştir.³⁸⁴ Tefsirlerde yer alan bilgilere göre inananları suçlayanlar bütün kâfirlerdir. Ancak âyette bahsedilen durumlara maruz kalanlar bazı tefsirlere göre sadece Yahudiler, bazı tefsirlere göre de Yahudi ve Hıristiyanlardır.³⁸⁵

³⁸¹ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, IV, 634.

³⁸² Mâide, 5/60.

³⁸³ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, IV, 634.

³⁸⁴ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 390.

³⁸⁵ Beğâvî, *Me'âlimu't-Tenzil*, III, 75; Suyuti, *ed-Durru'l-Mensûr*, V, 109; Muhammed b. Muhammed el-İmâdî Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Mushaf, Kahire, ts., III, 54.

Seyyid Kutup'a göre bu âyette "İçlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler" denilerek Allah'ın gazabına uğrattığı bazı kimseler ehl-i kitaptan olup bunlar somut olarak din adamlarına tapmıyorlardı. Yani azgın, çizgiden sapmış ve hakka tecavüz eden otoritelere, onlar, açıkça rükû ve secde yaparak kulluk yapmıyorlardı. Fakat Allah'ın indirdiklerine muhalefet ediyor, hahamlara ve papazlara kayıtsız şartsız itaat ediyor, onların kanunlarına tabi oluyorlardı. İşte onların bu davranışları Allah Teâlâ tarafından tâğûta kulluk olarak nitelendiriliyor ve bu durum kişiyi Allah'a kulluk dairesinden ve O'nun dininden çıkarıyor.³⁸⁶

Mevdudi'ye göre bu âyet, kendileri kötü amellerinden dolayı Allah'ın gazabına, lânetine uğramalarına rağmen, Müslümanlara karşı çıkışta Yahudilerin sergiledikleri yüz kızartıcı akılsızlığa ince bir telmihte bulunmaktadır. Kendi tarihlerinden anlaşıldığına göre, Sebt (Cumartesi) Günü'nün haramlığını yerine getirmemişler ve bu yüzden pek çokları maymunlara ve domuzlara çevrilmişti. Öylesine alçalmışlardı ki, tâğûta tapmaya başlamışlardı. Bu yüzden kendileri itaatsizliğe, yüz kızartıcı işlere ve en kötü türde daha başka ahlâksızlıklara dalmışlarken, içtenlikle Allah'a inanan ve doğru yolda giden Müslümanlara karşı çıkmaktan vazgeçmeleri için uyarılmaktadırlar.³⁸⁷

Bu âyetin ardından gelen âyetlerden açıkça anlaşıldığına göre, küçümseyiciler arasından da daha kötü durumda olan günahkarlar, münafıklar ve özellikle onlar arasından Kitâb-ı Mukaddes'e inandıklarını iddia edenlerdir. Çünkü vahiy aracılığıyla aydınlatılmış olduklarından bu tür davranışlarının hiçbir mazereti yoktur. Mâide 64. âyette özellikle Yahudilerden söz edildiği halde 66. âyette İncil'e yapılan atıf, Hıristiyanların da bu ithamın dışında kalmadıklarını açıkça gösterir.³⁸⁸

Görüldüğü gibi tarihlerinde işlemiş oldukları bir takım suçlar dolayısıyla Yahudi ve Hıristiyanlar (bazı müfessirlere göre yalnızca Yahudiler) maymunlaşma ve domuzlaşma cezasıyla cezalandırılmışlardır. Ancak konumuz

³⁸⁶ Seyyid Kutup, a.g.e., II, 297.

³⁸⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 494.

³⁸⁸ Yorum için bk. Esed, *Kur'ân Mesajı*, I, 204.

gereği bizim asıl dikkat çekmek istediğimiz nokta ilâhi buyruklara muhalefet edenlerin tâğûta kulluk yapmış olduğunun ifade edilmiş olmasıdır.

2031. Peygamberlerin Tâğûta Kulluktan Sakındırmaları

Allah Teâlâ, insanları tevhide çağırmak, şirk ve küfürden uzaklaştırmak, tâğût kapsamına giren her şeyle mücadele etmek ve tâğûta kulluktan sakındırmak için her ümmete en az bir peygamber göndermiştir. “*Andolsun biz, her ümmete, ‘Allah’a kulluk edin, tâğûtta kaçının’ diye peygamber gönderdik. Allah, onlardan kimini doğru yola iletti, onlardan kimine de (kendi iradeleri sebebiyle) sapıklık hak oldu. Şimdi yeryüzünde dolaşın da peygamberleri yalanlayanların sonunun ne olduğunu görün*”³⁸⁹ Peygamberleri dinleyip Allah’a kulluk etmek için çaba sarf edenleri Allah Teâlâ hidâyete erdirmiştir. Ancak peygamberleri yalanlayıp küfürde inat ve ısrar edenlere, hakkı elde etmek için gayret göstermeyip batılı seçenlere dalâlet vacip olmuştur.³⁹⁰ Bu âyet hidâyete erdiren ve saptıranın yalnızca Allah Teâlâ olduğunun en açık delilidir.³⁹¹

Kur’ân’î kavram örgüsü içinde “Allah'a kulluk etmek” tabiri, kaçınılmaz olarak, insanın O'na karşı duyduğu sorumluluk hissini, sorumluluk anlayışını ifade eder. Bunun içindir ki, yukarıdaki buyruk, son derece kısa ve özlü bir ifade tarzı içinde, bütün ahlâkî emir ve nehiyleri topluca içine almaktadır. Dolayısıyla ahlâkın kaynağı ve temeli olduğu gibi, her ümmet için yenilenen tevhid dininin de değişmeyen ana mesajı durumundadır.³⁹²

Bu âyetten açıkça anlaşılmaktadır ki insanlar Allah’a kul olma ve tâğûtta sakınma hususunda istisnasız uyarılmışlardır. İnsan ya Allah’a kul olur ya tâğûta. Üçüncü yol yoktur. Kulluğun sadece Allah’a yapılması ve tâğûtların her çeşidiyle reddedilmesinin sağlanması bütün peygamberlerin aslî görevidir. Ancak ne var ki insanlar peygamberlerin bu daveti karşısında her zaman kabul edenler ve reddedenler olmak üzere iki grup olmuşlardır.

³⁸⁹ Nahl, 16/36. وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ

³⁹⁰ Ebu’s-Suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, V, 112; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, VIII, 205.

³⁹¹ Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Hâzin, *Lübâbu't-Te'vil fi Me'âni't-Tenzil*, (nşr. Muhammed Emin Remc), Beyrut, ts., III, 114.

³⁹² Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, II, 536.

Yüce Allah'ın bütün insanlara teklif ettiği “doğru yol bilgisi”nden yararlanmasını bilenler bu eşsiz davetin kabul tarafında yer alarak Allah'ın hidâyetine nail olma bahtiyarlığını elde ederken, Allah'ın uyarıcı, yol gösterici mesajına bilerek ve inatla karşı durup, ona uymaya yanaşmadığı için kalpleri mühürlenmiş olanlar ise bu davetin red tarafında yer almışlar, sapık bir yola bağlanmışlar ve bütün insanlara ibret olacak bir sonla helâk edilmişlerdir.³⁹³

Allah Teâlâ cehalet içinde kalmak isteyene âyetlerini gözlemlene fırsatı tanımaz; Âyetlerini görmesi gerekse bile önyargılarının kurbanı olan kişiden gerçeğin işaretlerini gizler, onu yanlış anlamalar içine yuvarlar. Böylece gittikçe gerçekten daha çok uzaklaştırır. Öte yandan, gerçeği arayanı ise, ona bu gerçeği bulabilmesi için bilgisini kullanma fırsatı tanıyıp, gerçeğe götüren işaretleri göstererek doğru yola iletir.³⁹⁴

2032. Tâğûta Kulluktan Kaçınanların Müjdelenmesi

Allah Teâlâ kendisinden başka varlıklara tapan, kendisine isyan eden, hem kendisinin hem de ailesinin dünya ve âhiretini harap eden kimselerin çarpılacakları azabı hatırlatmakta; tâğûttan kaçınıp samimiyetle O'na boyun eğenleri ise müjdelemektedir:

*“Tâğûttan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah'a yönelenlere müjde vardır. (Ey Muhammed!) Dinleyip de sözün en güzeline uyan kullarımı müjdele. İşte Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.”*³⁹⁵

Bu âyette tâğûttan kaçınıp sözün en güzeline tabi olanlar yani Kur'ân'a uyan, Allah'a itaat edip O'na isyan etmeyenler müjdelenmiştir.³⁹⁶ Abdurrahmân b. Zeyd b. Eslem'in babasından rivayet ettiğine göre bu âyet Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Ebu Zerr ve Selmân-ı Fârisî hakkında nazil olmuştur. Sahîh olanı ise, bu âyetin hem onlara hem de putlara tapınmaktan sakınıp Rahmân'ın ibâdetine dönen diğerleri hakkında umûmî olmasıdır. Hem bu dünya hayatında ve hem de âhirette

³⁹³ Esed, a.y.

³⁹⁴ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 548.

³⁹⁵ Zümer, 39/17-18.

³⁹⁶ Mukatil b. Süleyman, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, III, 130.

müjdelenenler bunlardır. Çünkü sebebin hususi olması değil, lafzın umumi olması itibara alınır.³⁹⁷

Allah Teâlâ, vaadi, her zaman vaidiyle (tehdidiyle) birlikte zikredilsin, böylece de mükemmel manada bir terğîb ve terhîb olsun diye, bu âyetlerden önce Allah'ın dışındaki şeylere tapanlarla ilgili olan tehditlerden bahsedince, (bunun peşinden) bunlara ibâdetten kaçınan ve şirkten korunan kimselerle alâkalı olan vaadini getirmiştir.³⁹⁸

Burada önce tâğûtтан kaçınmanın ifade edilmesi sonra da Allah'a dönmekten sözedilmesi tıpkı tâğûtun inkâr edilmesinin imandan önce zikredilmesinde (Bakara, 2/256) olduğu gibi kelime-i tevhide uygun düşmesi içindir. Çünkü kelime-i tevhidde de önce bütün ilâhların varlığı ortadan kaldırılmış sonra Allah'ın uluhiyeti ifade edilmiştir.³⁹⁹

Tâğût terimi burada kişinin bütün manevî bağlarını kaybetmesine ve duygularının esiri olmasına yol açan, belli bazı şeytanî ihtirasların veya arzuların - otorite tesisi peşinde koşmak, başkasını sömürerek servet edinmek, her türlü gayri ahlâkî aracı kullanarak sosyal gelişme ve ilerlemeyi sağlamak vb. arzuların- ifsad edici gücünü anlatmaktadır.⁴⁰⁰

Bütün bunlardan (tâğûtтан) kaçınıp Allah'a yönelenlere müjde vardır. Râzî'ye göre bu müjde, kişinin ölümü yaklaştığında; kabre konulduğunda; kıyamet meydanında durduğunda; insanlardan bir kısım cennete bir kısım da cehenneme gittiğinde ve mü'minler cennete girdiğinde olacaktır. İşte bu duraklardan her birinde, hayır, huzur, rahatlık ve genişlik gibi bir müjde meydana gelir.⁴⁰¹

İlâhî buyruklara aldırış etmeyip, Allah'ın dışında birtakım nesnelere tapanların yolu sapık bir yoldur ve yaptıklarına karşılık cezalandırılacaklardır. Buna mukabil içtenlikle Allah'a yönelip O'ndan uzaklaştıracak şeylerden

³⁹⁷ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 88; Ayrıca bk. Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, XIII, 372.

³⁹⁸ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 434

³⁹⁹ Bursevi, *Rûhu'l-Beyan*, VIII, 89.

⁴⁰⁰ Esed, *Kur'ân Mesajı*, III, 940.

⁴⁰¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 436.

kaçınanlar gerçek akıl sahipleridir ve doğru yoldadırlar. Akıllarını kullanıp kulluk etmeleri sebebiyle mükâfatlandırılacaklardır.

204. Dostluk Bağlamında Tâğût

Allah'ın birliğine, eşi, benzeri ve ortağı olmadığına iman eden müminlerin dostu Allah'tır. Yüce Allah (c.c.) gözetmek, inayet etmek ve en doğru yola iletmek suretiyle müminlerin işlerini üstlenir. Müminleri, aklın ve dinin hidâyetiyle bilgisizliğin, sapıklığın, küfür ve sapmanın karanlıklarından ilmin, marifetin, sahih imanın apaçık aydınlığına çıkarır. Allah'ın birliğini inkâr edenlerin dostları ise, Allah'tan başka taptıkları putlar ve benzeri tâğütlardır. Bunlar, kendilerine tapanları imanın nurundan çıkarır inkârın ve azgınlığın karanlıklarına sürüklerler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Allah, iman edenlerin dostudur. Onları, karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise tâğütlardır. Onları aydınlıklardan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar cehennemliktirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır.”*⁴⁰²

Âyette zikredilen “karanlık”lardan maksat, Katadeye göre, “sapıklık”, Dehhak ve Rebi' b. Enes'e göre, “inkârcılık”tır. “Nur”dan maksat ise Katade'ye göre, “hidâyet”, Dehhak ve Rebi' b. Enes'e göre de “iman”dır. Bu izahlara göre; Allah Teâlâ, kâfirliği ve sapıklığı, karanlıklara benzetmiştir. Çünkü inkâr içinde olan kişinin, basireti kapanır. İmanın aydınlığını göremez olur. İman ve hidâyet ise aydınlıktır. Mü'min olan kişinin basireti açıktır. Hak ve hakikati aydınlık bir şekilde görür.⁴⁰³

Allah Teâlâ âyet-i kerîmede aydınlık anlamına gelen “nûr” kelimesini tekil olarak, “karanlık” anlamına gelen (zulmet) kelimesini de “zulumât” şeklinde çoğul olarak getirmiştir. Çünkü hak; birdir; küfrün ise birçok cinsleri vardır ve hepsi de bâtıldır.⁴⁰⁴

İman, evrensel kanunlar sistemine giden yolu meydana çıkaran bir aydınlıktır. İmanın aydınlığı sayesinde mümin kendi hareketini, çevresindeki ve özündeki evrensel kanunlar sisteminin akışı ile ahenkleştirir; Allah'a ulaştırır

⁴⁰² Bakara, 2/257.

⁴⁰³ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, III, 23.

⁴⁰⁴ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 682.

yolda yavaş yavaş yumuşak adımlarla, gerginlikten uzak bir rahatlıkla, öteyebereye çarpmadan, orada-burada tökezlemeden ilerler. Çünkü gittiği yol fitratının bilmediği, yabancı, acemisi olduğu bir yol değildir. Küfür, çok sayıda ve değişik karanlıkları içerir. Bu karanlıkların tümü, Allah'ın yolundan sapmakta, Allah'tan başka bir kaynaktan ilham almakta ve Allah'ın sisteminden başka bir sistemin hakemliğine başvurmakta toplanır. İnsan, karışıklığa meydan vermeyen biricik gerçeğin aydınlığından ayrılır ayrılmaz, kesinlikle değişik, türlü ve farklı nitelikli karanlıkların içine düşer.⁴⁰⁵

Böyle kimseleri tâğûtlar yönetir. Başlarına azgınlık çöker, zorlama, dayatma ile hile ve aldatma ile her taraflarını kısıktırak bağlar. Onları, Allah'ın yaratılıştan verdiği iman nurundan, doğru yoldan çıkarır, karanlıklara çekerler. Çünkü tâğûtlar dosdoğru aydınlıkta iş görmesini istemezler, her tuttıklarını aksine, tersine sürüklerler, sürekli karanlığa, gidilmedik yollara giderler, aklı, ilmi sevmeyen, fikirleri, istekleri fesada verir, ahlâkları bozar, keyfini yerine getirmek için nerede Allah'tan korkmaz varsa peşine takar ve peşine taktığını karanlıklara, içinden çıkılmaz belalara sürükler. Sonunda da tâğûtları ile birlikte bütün kâfirler nâr (ateş) içinde kalırlar. Allah tarafından o sonsuza kadar yanacak olan ateşe mahkûmdurlar.⁴⁰⁶

Tâğût, kelime olarak tekil olmasına rağmen yukarıda zikredilen Bakara sûresinin 257. âyetinde anlamı itibariyle çoğuldur. Çünkü Allah'ı inkâr eden kimse, sadece bir değil binlerce tâğûtün kölesi olur. Bunlardan birisi kişiyi sürekli yanlış yapmaya teşvik eden ve ayağını kaydıran şeytandır. Diğerleri ise kişiyi kendi arzu ve şehvetlerinin kölesi yapan ve sapık yollara yönelten nefsidir. Daha sonra başkaları, karısı, çocukları, akrabaları, kabilesi, ailesi, arkadaşları, milleti, politik ve dinî liderleri vb. gelir. Bütün bunlar o kimse için tâğüttür ve onu kendi istek ve arzularının esiri yapmak isterler. Bütün bu efendilerin kölesi olan kimse, bütün hayatını imkânsız olan bir şey için, yani tüm bu efendilerin hepsini de teker teker hoşnut etmek uğruna harcar.⁴⁰⁷

---

⁴⁰⁵ Seyyid Kutup, *fi-Zılâl*, I, 293.

⁴⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, II, 175-176.

⁴⁰⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 202.

Netice itibariyle şunu söyleyebiliriz: Tâğût ve tâğûtla mücadele yeni bir şey değildir. İlahi mesajı çağlar boyu tebliğ eden peygamberler ve onlara tabi olan müminler sürekli bulunduğu gibi, ilâhi mesajı çağlar boyu engellemeye çalışan tâğûtî bir zihniyet de sürekli bulunmuştur. Bir zamanlar “Firavun”, “Nemrut”, “Haman”, “Karun” gibi şahıslar veya “mele”, “mütref”, “müstekbir”, “kâhin” gibi sıfatlar taşıyan azgın tipler ile “şeytan”, “cin” gibi soyut varlıklar, bireysel ve toplumsal tuğyana öncülük yapmak suretiyle tâğütluk yaparken bu gün bunlara Uluhiyet ve Rububiyet konusunda Allah’ın otoritesine ortak koşan, vahiy dışı ve şirk merkezli ölçü ve yaptırım vaz’eden her türlü kişi ve kurum da eklenmiştir.

21. Kur’ân’da Tuğyana Sapan Birey ve Topluluklar

Kur’ân’da, geçmiş birey ve toplumların karakterleri ve onları helâke götüren sebepler anlatılırken tuğyan felâketine dikkat çekilmiştir. Firavun’un, Nûh kavminin, Semûd kavminin ve üzerlerine Allah’ın (c.c.) gazabının hak olduğu daha başka kavimlerin durumları tuğyan hareketi olarak değerlendirilmiştir. Bunlar, kendilerini yeryüzünün en büyük gücü olarak görmüşler, istediklerini istedikleri biçimde yapmaya kalkışmışlar ve böylece tuğyanın içine dalmışlardır.⁴⁰⁸

Neticede bu kavimler fırtına, deprem, denizde boğulma gibi afetlerle helâk edilmişlerdir. Kur’ân’da birey ve toplumların tuğyanından, onların cezalandırılışlarından ve cezalandırılış şekillerinden bahseden âyetler bulunmaktadır. Biz burada sırasıyla Firavun’un, Nûh kavminin, Ad kavminin, Semûd kavminin, Bahçe Sahiplerinin ve Yahudilerin tuğyanına temas etmeye çalışacağız. Kur’ân’ın değişik sûrelerinde, bunların her biriyle ilgili ayrı birer çalışma konusu olacak kadar geniş malumat verildiğinden biz bu başlık altında söz konusu birey ve toplulukların tuğyanlarına dair özet bilgiler vermekle yetineceğiz.

210. Firavun

Firavun, “güneş tanrısının oğlu” demektir. Eski Mısırlılar yüce rableri ve ulu tanrıları olan güneşe “Ra” adını vermişlerdi. Eski Mısır inancına göre iktidara

⁴⁰⁸ Ali Ünal, *Kur’ân’da Temel Kavramlar*, s. 319.

gelen her kral tanrı “Ra”nın yeryüzündeki temsilcisi ve cismani görüntüsü olma esasına dayanmalıydı. Bu yüzden tahta oturan her kral Firavun lakabını alır ve kendini insanlara “en yüce rab” olarak tanıtır. İşte Firavun ismi buradan gelmektedir. Kur’ân’ı Kerim’de Firavun kelimesi Hz. Mûsa ile ilişkisi nedeniyle sık sık geçmekle birlikte Firavun’un kimliğinden söz edilmez. Buna karşılık bazı İslâm bilginleri, Kur’ân’da geçen Firavun’un Velid b. Mus’ab olduğu görüşündedirler.⁴⁰⁹ Fakat Kur’ân’da sözedilen Firavun, gerçekte iki ayrı hükümdardır. Bunlardan ilki, Hz Mûsa’nın doğduğu sırada Mısır’ı yöneten ve Mûsa’yı sarayında büyüten Firavun; diğeri de Hz. Mûsa’nın risaletle görevlendirildiği sırada hükümdar olan Firavun’dur. Çağdaş tarih araştırmacıları bu kişilerle ilgili bazı isimler ve yaşadıkları dönemlerle ilgili bazı tarihler vermiş olsalar da Hz. Mûsa’nın dönemi kesin olarak tesbit edilemediği için bu bilgilerin doğruluğu kanıtlanamamıştır. Bunlar sadece birer tahmindir. Kaldı ki tarihsel kişiliklerin tesbit edilip edilememesi fazla önem arz etmez. Bu nedenle Kur’ân, kimlikler üzerinde durmamış, ilâhi mesaj karşısında yer alan evrensel Firavun tipinin özelliklerini vurgulamıştır.⁴¹⁰

Kur’ân’da yetmiş dört⁴¹¹ yerde adı geçen Firavun, Hz. Mûsa’nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, böbürlenlen, ilâhlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, halkını küçümseyip zayıfları ezen, hakikatlere yüz çeviren azgın bir kral olarak tasvir edilmektedir. Birçok âyette Firavun’un ailesi, yandaşları, kavmi, ve askerleriyle birlikte anılması onun tek bir kişi olmaktan ziyade bir sembol olduğunu göstermektedir. Mûsa insanlık tarihinde hak, adalet ve sağduyuyu temsil eden nübüvvet zincirinin önemli bir halkasını oluştururken Firavun, Kârûn, Hâmân ve taraftarları bunun karşısında yer alan bir zihniyeti temsil etmektedirler.⁴¹²

Firavun halka topluca “Ben sizin en yüce Rabbinizim” demek suretiyle Allah’ı inkâr etmiş yaratıcısına karşı haddi aşmış, isyan etmiştir. Ayrıca halkı

⁴⁰⁹ Bk. Mukatil b. Süleyman, *Tefsir’u Mukatil b. Süleyman*, III, 482.

⁴¹⁰ Mevdudi, *Kur’ân’da Firavun*, (trc. Ömer Turan), Çizgi Yayınları, İstanbul, ts., s. 16; Ayrıca bk. Ahmet Özalp, “Firavun”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, II, 369.

⁴¹¹ Abdülbâkî, *Mu’cemü’l-Müfehres*, s. 654-655.

⁴¹² Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *DİA*, XIII, 119-120.

gruplara ayırıp, onları köle edinmek suretiyle insanlara zulmetmiştir.⁴¹³ Firavun'un ilâhî bir statü iddiasında bulunması hiç şüphe yok ki onun günahının en büyüğüdür.⁴¹⁴ Ancak, onun halka karşı işlediği suçlar, yaptığı zulümler de büyük günahlardandır. Zira o yaptığı işkenceler dolayısıyla Kur'ân'da "kazıklar sahibi" diye nitelendirilmektedir.⁴¹⁵ Taberî'nin rivayetine göre Firavun, insanları kazıklarla işkenceye tabi tutardı. İnsanların bir kısmını kazıklara çakmak suretiyle onlara işkence ederken, bir kısmını da yere çaktırdığı demir kazıklara ellerinden ve ayaklarından bağlatarak üzerlerine yukarıdan ağır taşlar fırlatmak suretiyle onlara işkence eder ve onların ölümlerine sebep olurdu.⁴¹⁶

İşte Firavun'un bu azgınlığı Kur'ân'ın üç yerinde tuğyan olarak isimlendirilmektedir.⁴¹⁷ Kur'ân'da Firavun kıssasının geçtiği yerleri incelediğimizde, Kur'ân'ın, onu bize tuğyanın simgesi, tipik temsilcisi olarak takdim ettiğini görmekteyiz. Zira o, bütün gücün kendi elinde olduğunu vehmediyor, insanları küçük görüyor, onlara akla hayale gelmedik zulümler yapıyor ve onları en kötü işkencelere maruz bırakıyordu. Büyük bir gururla ilâhlık iddiasında bulunuyor, bozgunculuk yapıyor, halkı gruplara bölerek eziyordu. Bunun da ötesinde insanları köle olarak çalıştırmayı, onlara işkence etmeyi ve onları öldürmeyi tabii hakkı olarak görüyordu.⁴¹⁸

Firavun mantığına göre bütün insanlar onun kulu kölesi; Mısır ve başta Nil olmak üzere tüm nehirler onun mülkü idi: *"Firavun milletine şöyle seslendi: Ey milletim! Mısır hükümdarlığı ve memleketimde akan bu ırmaklar benim değil mi? Görmüyor musunuz?"*⁴¹⁹

Allah Teâlâ Hz. Mûsa'yı, kendisini böylesine büyük gören Firavun'u ve etrafındaki ileri gelenleri irşad etmek için peygamber olarak göndermiştir. *"Sonra onların ardından Mûsa'yı, apaçık mucizelerimizle Firavun'a ve onun ileri gelen*

⁴¹³ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 38.

⁴¹⁴ Esed, *Kur'ân Mesajı*, III, 1233.

⁴¹⁵ Fecr, 89/10.

⁴¹⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XII, 570; Ayrıca bk. Kurtubi, *el-Camî*, XX, 48.

⁴¹⁷ Tâ-Hâ, 20/24,43; Nâzi'ât, 79/17.

⁴¹⁸ Bakara, 2/49; A'râf, 7/109, 120-124; Enfâl, 8/52-54; Yûnus, 10/78-83; Şu'arâ, 26/29; Kasas, 28/4, 38; Zuhruf, 43/52 vb.

⁴¹⁹ Zuhruf, 43/51.

adamlarına (mele')⁴²⁰ peygamber olarak gönderdik...'⁴²¹ Elmalılı, "mele" kelimesine verdiği anlam nedeniyle âyeti şu şekilde manalandırır: "Sonra da Mûsa'yı âyetlerimiz ve mucizelerimizle yüklü olarak Firavun'a ve onun etrafında toplanıp halkın gözünü dolduran tantanalı heyetine peygamber olarak gönderdik." Gerçi diğer bir âyette "*Firavun'a ve kavmine*"⁴²² buyrulmuştur. Dolayısıyla Hz. Mûsa, Firavun'a ve bütün kavmine gönderilmişti. Fakat burada bilhassa şu incelik gösterilmiştir ki, Firavun'un kavminin geriye kalanları, onun etrafında toplanmış olan esas meclise bağlı olduğu için fazla bir önemi haiz değillerdi. Firavun ve etrafındakiler kavmin hepsini temsil ediyordu.⁴²³

Hz. Mûsa, Allah'ın emri doğrultusunda Firavun ve diğerlerini kendisine verilen bütün mucizeleri de göstererek tevhide davet etmiş fakat onlar inkâr ve isyanlarından vazgeçmemişlerdir. Firavun, Hz. Mûsa'ya savaş açmış, hiçbir sınır ve engel tanımayacak kadar azgınlaşarak en yüce Rab olduğunu iddia etmiştir. Bu durum Kur'ân'da şöyle ifade edilir. "*Haydi Firavun'a git! Çünkü o tuğyan etti. Ona de ki: 'İster misin (küfür ve isyanından) temizlenesin? Seni Rabbine iletayim de O'na karşı derinden saygı duyup korkasın!'* Derken Mûsa ona en büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o, Mûsa'yı yalanladı ve isyan etti. Sonra sırt dönüp koşarak gitti. Hemen (adamlarını) topladı ve onlara seslendi: 'Ben, sizin en yüce Rabbinizim!' dedi"⁴²⁴

Elmalılı bu âyetlerin tefsirinde şunları kaydetmektedir: "Firavun önce bütün sihirbazları toplayıp Hz Mûsa'nın karşısına çıktı. Fakat, mağlup olduktan sonra, Şu'arâ sûresinde '*Firavun şehirlere asker toplayıcılar gönderdi.*'⁴²⁵ âyetiyle açıklandığı üzere şehirlere asker toplayıcılar göndererek ordusunu ve adamlarını

⁴²⁰ Kur'ân'ın pek çok yerinde geçen "mele" kelimesini tefsir alimleri "ileri gelenler ve eşraf" anlamıyla tefsir ederler. Kelimenin siyaset ve sosyoloji ilimleri açısından çok dikkat çekici olduğunu söyleyen Elmalılı, Ragıb'ın kelimeye verdiği " bir rey üzerinde bir araya gelip şekil ve görünüşü gözleri, kıymet ve önemi gönülleri dolduran cemaat"(Ragıb, Müfredat, s. 776) anlamının diğer bütün manaları kapsadığını beyan ederek bu manayı tercih eder ve sözlerini şöyle sürdürür: "Bu mânâ, zamanımızda Frenklerin "sosyete" adını verdikleri cemiyet mânâsıdır ki, bunda bir maksat üzere toplanmış olmak, bir de iyi anlaşma, uzlaşma ve kıymet en esaslı anlamı teşkil eder. Mesela bir dernek, bir kabine ve bir parlamento, bir ordu ve herhangi bir toplumun bütünü adına söz söylemeye yetkili kişilerin bir araya gelip bir heyet teşkil etmesi hep birer "mele" demek olur. Ve önde gelen eşrafa "mele" denilmesi de bu yüzdendir." (Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 90-91)

⁴²¹ A'râf, 7/103.

⁴²² Neml, 27/12.

⁴²³ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 91.

⁴²⁴ Nâzi'ât, 79/17-24.

⁴²⁵ Şu'arâ, 26/53.

topladı ve onlara seslendi. *'Ben, sizin en yüce Rabbinizim!'* dedi. Kendisinin 'rablerin rabbi' olduğunu iddia edecek kadar iddiasını ileri götürdü. Önce *'Sizin için benden başka ilâh bilmedim.'*⁴²⁶ diyerek kendisinden başka ilâh tanımadığını söylemişti. Güya araştırma ve incelemelerde bulunmak üzere. *"Ey Haman, haydi benim için ocağını tutuştur, balçığını pişir ve öyle yüksek bir kule yap ki, çıkıp Mûsa'nın şu ilâhını göreyim. Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum"* demişti.⁴²⁷ Bu kez, o araştırma boşa gitmemiş, bir Rab olduğunu anladığını ima etmekle beraber, onun kendinden yüksek olmadığını iddia edecek derecede kibir ve büyüklük taslamaya kalkmıştı. Firavun, topladığı kalabalığın içinde bir nutuk çekerek o büyük lafı etmiş, böylece kendisini halkı yönetenlerin hepsine üstün tutmuştu.⁴²⁸

Hz Mûsa'nın bütün ikazlarına, Allah'ın izniyle göstermiş olduğu onca açık mucizelerine rağmen Firavun, inkâr ve isyana devam etmiş, baskı, zulüm ve işkencelerini sürdürmüştür. Bunun üzerine *"Allah onu, ibret verici şekilde dünya ve âhiret cezasıyla cezalandırmıştır."*⁴²⁹

Hasan Basri ve Katade'ye göre Allah Teâlâ Firavun'u dünyada iken suda boğmak suretiyle cezalandırmış, âhirette ise azabın en şiddetlisi ile cezalandıracaktır. Nitekim başka bir âyet-i kerîmede: *"Firavun ailesini azapların en şiddetlisine sokun"*⁴³⁰ denilmektedir. Abdullah b. Abbas, Mücahid, Şa'bî, Dehhak ve İbni Zeyd ise bu âyet-i kerîmeyi şu şekilde izah etmişlerdir: "Allah, Firavunu, ilk sözünün ve son sözünün cezası olarak yakalayıp cezalandırdı. Burada zikredilen "ilk sözü"nden maksat Firavunun: *"Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum..."* sözüdür. "Son sözü"nden maksat ise *"Ben sizin en yüce Rabbinizi."* sözüdür. Firavunun bu iki sözü arasında kırk yıl geçtiği rivayet edilmektedir.⁴³¹

Firavun, sadece Allah'ı inkârla, peygamberine karşı gelmekle yetinmemiş, ilâhlık iddiasında bulunarak İsrailoğulları'na ikinci veya üçüncü sınıf vatandaş

⁴²⁶ Kasas, 28/38.

⁴²⁷ Kasas, 28/38.

⁴²⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 51.

⁴²⁹ Nâzi'ât, 79/25.

⁴³⁰ Mü'min, 40/46.

⁴³¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XII, 434.

muamelesi yapmış, bu kavim çoğalmasın diye, doğan erkek çocuklarını öldürmüş, kız çocuklarını diri bırakmıştı. O, bu tutumuyla kendi milletini ve yetişmekte olan nesilleri küfür, zulüm, tuğyan ve ahlâksızlık fırtınasında boğarken, Cenâb-ı Hak onun bu ameline uygun bir ceza takdir buyurmuş, hem onu hem de beraberindekileri denizin dalgalarına bırakarak lâıyk oldukları, hak ettikleri cezayı onlara vermiş, kızıl denizi onlara mezar yapmıştır.⁴³²

Netice itibariyle şunu söylemek mümkündür. Râzî'nin de kaydettiği gibi Firavun, bir yaratıcının, haşrin-neşrin varlığını kabul etmeyen bir dehri, mülhiddi. İnsanları eğitip büyüten, onlara lütufta bulunanın kendisi olduğunu zannediyor, âlemin bir ilâhı yoktur ki insanlar üzerinde bir emir ve yasağı olsun; diyordu.⁴³³ Bu haliyle o, insanın kendi heva ve hevesini ilâhlaştırmasının, kendini her şeyin üstünde görmesinin, istikbarın ve istiğnanın da açık bir örneğidir. Firavun'un tuğyanının mahiyeti ise, neredeyse hiçbir dilsel veya tefsirî araca başvurmadan anlaşılacak kadar açıktır. Kendini ilâhlaştıracak kadar haddi aşan, hatta kendi şahsından başka hiçbir kutsal değer tanımayan, “ben sizin en yüce Rabbinizim.” diyecek kadar müstekbir, bütün Mısır ülkesinin kendi mülkü olduğunu iddia edecek kadar müstağni, toplumun belirli bir kesiminin erkek çocuklarını öldürecek kadar cani, kısaca günah ve tuğyanda ölçü ve sınır tanımayacak kadar zalim bir kraldır. Bu haliyle o, sadece bir kişi olarak değil aynı zamanda kişilik olarak da tuğyanın sembolüdür.

211. Nûh Kavmi

Hız. Nûh, Hız. Âdem'den sonra yeryüzüne gönderilen peygamberlerin ilkidir. Yaklaşık olarak, Hız. Âdem'den sekiz yüz yıl sonra gönderildiği rivayet edilir. İbn Abbas'dan gelen bir rivayete göre Hız. Nûh kırk yaşında iken, Vehb b.Münebbih'ten gelen bir rivayete göre ise elli yaşında iken kendisine peygamberlik vazifesi verilmiştir. Üç yüz elli yaşında iken peygamberlikle görevlendirildiğine dair bir rivayet de vardır. Kur'ân'da da belirtildiği üzere Hız. Nûh tufana kadar dokuz yüz elli yıl kavminin arasında kalmıştır.⁴³⁴ Tufandan sonra ise insanlar çoğalıp etrafa yayılınca kadar onların arasında yaşamıştır.

⁴³² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu Yayınları, XII, 6320.

⁴³³ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 40.

⁴³⁴ Ankebût, 29/14.

Tirmizi başta olmak üzere pek çok hadis kitabında da şu an mevcut olan bütün insanların onun zürriyetinden geldiği bildirilmektedir.⁴³⁵ Kur'ân'da, tarihte meydana gelen önemli olayların tarihi ve coğrafi yönü üzerinde fazla durulmaz, daha çok meydana gelen olaylardan ibret alınması hedeflenir. Bu yüzden bizi ilgilendiren Kur'ân'daki Hz. Nûh (a.s) kıssasından alınacak ibret ve öğütlerdir.

Nûh Kıssası ve tufan olayı birçok kültür ve dini kaynaklarda anlatılmaktadır. Ancak bu anlatımlarda olayın içeriğine dair birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Biz bu farklılıklara girmeden, Kur'ân'da anlatılan kıssalar arasında, üzerinde en çok durulanlardan biri olan Nûh Kıssası'nı Kur'ân âyetleri ışığında ele almaya çalışacağız. Zira Hz. Nûh'un daveti, gönderildiği kavmin uyarılara ve öğütlere kulak asmayışı, gösterdikleri tepkiler, tufan olayının meydana gelişi ve benzeri olaylar birçok âyette detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.

Allah Teâlâ, kendisine ibadeti terk edip şirke bulaşan bir kavmi, sadece Allah'a kulluk etmeleri ve sapkınlıklarından vazgeçmeleri hususunda uyarmak amacıyla Hz. Nûh'u onlara peygamber olarak gönderdi. Ancak Hz. Nûh, kavmini tevhide döndürmek için yüzyıllarca mücadele ettiği, onları Allah'ın azabına karşı birçok kez uyardığı halde, onlar inat ve ısrarla Hz Nûh'u yalanladılar ve şirk koşmaya devam ettiler. Mü'minun süresinde bu durum şöyle anlatılır:

"Andolsun biz, Nûh'u kendi kavmine peygamber olarak gönderdik de, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin ondan başka hiçbir ilâhınız yoktur. Allah'a karşı gelmekten hâlâ sakınmaz mısınız?' dedi. Bunun üzerine kendi kavminden inkâr eden ileri gelenler şöyle dediler: 'Bu ancak sizin gibi bir beşerdir, size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi bir melek gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.' 'Bu, ancak cinnet getirmiş bir adamdır. Öyle ise bir müddet onu gözetleyiniz.' (Nûh), 'Rabbim! Beni yalanlamalarına karşı bana yardım et!'" dedi.⁴³⁶

Âyetlerde de ifade edildiği gibi, kavminin önde gelenleri Hz. Nûh'u, kişisel çıkarlar aramak gibi basit bir suçlamayla karalamaya çalıştılar ve onu akıl hastası

⁴³⁵ Kurtubi, *el-Cami'*, VII, 232.

⁴³⁶ Mü'minûn, 23/23-26.

olmakla itham ettiler. Fakat o, büyüklenmelerine, vurdumduymazlıklarına ve bütün taşkınlıklarına rağmen onlara şefkatle yaklaşarak bağışlanmaları ve azabdan kurtulmaları için çaba sarf etti : *“Nûh şöyle dedi: “Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah’a ibadet edin. Ona karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah’ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz.”*⁴³⁷ Hz. Nûh’un bu tebliği karşısında kavminin ileri gelenleri iyice şımararak ona çeşitli şekillerde saldırılarda ve hakaretlerde bulundular. *“Kavminin ileri gelenleri, ‘Biz seni açıkça bir sapıklık içinde görüyoruz’ dediler.”*⁴³⁸

Nûh kıssasındaki ilâhî beyândan da anlaşılacağı üzere, gönderilen her peygamberin karşısına daha çok ülkenin refah içinde olan ileri gelenleri çıkmıştır. İnanç ve ahlâk yönünden zayıf olan servet ve makam sahiplerinin yaşayışları, peygamberlerin getirip tebliğe çalıştıkları esas ve prensiplere ters düşmekte ve bu yüzden ilk muhalefet sesi onlardan gelmektedir. Bu şımarık zümre ahlâksızlığı ve bozgunculuğu körükleyenlerin öncüleridirler. Kur’ân’da, geçmiş milletlerin küfür ve tuğyanından söz edilirken özellikle bu şımarıklara dikkatler çekilir ve halk tabakasını saptıranların bunlar olduğu çeşitli ifadelerle belirtilir. Böylece her çağda ortaya çıkan önemli meseleleri biraz da bu açıdan inceleyip değerlendirmemiz istenilir. Gerek Mekke’de, gerekse Medine’de Hz. Muhammed’in karşısına dikilen ve Hakk’ın amansız düşmanı olma hüviyetine girenlerin biyografisine baktığımızda, çoğunun refah içinde yüzen servet ve makam sahipleri olduğunu görürüz.⁴³⁹

Hz. Nûh, şiddetle karşısında durup onu böylesine ağır bir şekilde itham eden kavmine merhametle şöyle dedi: *“Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yok. Aksine ben, Âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum ve size nasihat ediyorum. Sizin bilmediğiniz şeyleri de Allah tarafından gelen vahiy ile biliyorum. Sizi uarması ve sizin de Allah’a karşı gelmekten sakınıp rahmete ulaşmanız için, içinizden bir*

---

⁴³⁷ Nûh, 71/2-4.

⁴³⁸ A’râf, 7/60.

⁴³⁹ Celal yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, IV, 2148.

adam aracılığı ile Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı? ”⁴⁴⁰

Hız. Nûh, bıkmadan usanmadan, her türlü eziyete katlanarak, sabırla onları her yerde kurtuluşa çağırıyor, ancak ileri gelenler onun söylediklerini eğlence konusu yapıyorlardı: “*Kavminden ileri gelenler her ne zaman yanına uğrasalar, onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: ‘Bizimle alay ediyorsanız, sizin bizimle alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz.’*”⁴⁴¹ Müşrikler inatlarından, isyan ve inkârlarından bir türlü vazgeçmiyorlardı. Hız Nûh asırlarca onları Allah’ın buyruklarını kabul etmeye davet ettiği halde kavminden çok az kimse iman etmişti. “*Pek az kimse onunla beraber inanmıştı.*”⁴⁴² Onunla beraber iman edenlerin sayısı hakkında kadınlı erkekli yedi kişi ile yetmiş sekiz kişi arasında değişen rivayetler vardır.⁴⁴³ İman eden bu kimseler arasında Hız. Nûh’un kavminin ileri gelenlerinden hiç kimsenin bulunmaması ise dikkat çekicidir.⁴⁴⁴

Hız. Nûh’un, davetini sürekli tekrarlaması karşısında iyice azgınlaşan kavmi âdeta meydan okurcasına ona şöyle çıkışıyordu: “*Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir.*”⁴⁴⁵ Kavminin iman etmesinden ümidini iyice kesen Hız. Nûh, durumu Allah’a arz ediyor, vazifesini yaptığını, ancak kavminden karşılık bulamadığını ifade ederek Allah’tan, onlardan hiç kimseyi yeryüzünde bırakmamasını istiyordu. Bu durum Nûh süresinde şöyle anlatılır: “*Nûh şöyle dedi: ‘Ey Rabim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim. Fakat benim davetim ancak onların kaçışını artırdı. Kuşkusuz sen onları bağışlayasın diye kendilerini her davet edişimde parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler,*⁴⁴⁶ *inanmamakta direndiler ve büyük bir kibir gösterdiler. Sonra ben onları açık açık davet ettim. Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum. Dedim ki: Rabbinizden bağışlama dileyin;*

⁴⁴⁰ A’raf, 7/61-63.

⁴⁴¹ Hûd, 11/38.

⁴⁴² Hûd, 11/40.

⁴⁴³ Ebu’l-Barakât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakaiku’t-Te’vîl*, (thk. Mervan Muhammed), Dâru’n-Nefâis, Beyrut, 1416/1996, II, 270.

⁴⁴⁴ Râzî, *Tefsîru’l-Kebîr*, V, 299.

⁴⁴⁵ Hûd, 11/32.

⁴⁴⁶ Davetimi duymamak için parmaklarını kulaklarına tıkadılar. Beni görmemek için elbiseleriyle yüzlerini örttüler. (Beğâvî, *Me’âlimu’t-Tenzil*, VIII, 230.)

çünkü o çok bağışlayıcıdır. Nûh dedi ki: *'Rabbim! Gerçekten onlar bana karşı geldiler, malı ve çocuğu ancak kendi hüsrânını artıran kimselere uydular.'* Bunlar da, çok büyük bir tuzak kurdular. Şöyle dediler: *'Sakin ilâhlarınızı bırakmayın. Hele hele Vedd'i, Süvâ'i, Yeğus'u, Ye'ûk'u ve Nesr'i hiç bırakmayın.'* Onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Rabbim!) Sen de bu zalimlerin sadece sapıklıklarını artır. Nûh şöyle dedi: *'Ey Rabbim! Kâfirlerden hiç kimseyi yeryüzünde bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.'*⁴⁴⁷

Allah Teâlâ yeryüzünde fesad çıkararak inkâr edip zulmedenlerin suda boğularak cezalandırılacağını, iman edenlerin ise kurtarılacağını haber verdi. Hz. Nûh'a bir gemi inşa etmesini ve her cins canlıdan birer çift, bir de -kendileri aleyhinde daha önce hüküm verilmiş olanlardan başka- ailesini gemiye almasını emretti.⁴⁴⁸ Azap vakti geldiğinde gök, kapılarını açıp suları boşalttı, yerden sular ve coşkun kaynaklar fışkırdı bütün bunlar şiddetli yağmurlarla birleşerek büyük bir taşkına neden oldu. Bu durum Kur'ân'da şöyle anlatılır: *"Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık. Yeryüzünü pınar pınar fışkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti."*⁴⁴⁹ Gemidekiler dışında bütün inkârcılar suda boğulmak suretiyle helâk edildikten sonra tufan sona erdirilmiş, içerisinde inananların bulunduğu gemi sular çekilip iş bitirildikten sonra Cüdi dağı üzerine oturtulmuştu.⁴⁵⁰

Nûh kavmi kendilerini üstün görüşlü, mü'minleri de ayak takımı olarak değerlendirmeleri, Hz. Nûh'u taşlamakla tehdit etmeleri ve kaçınmaya çağırdığı azabı bir an önce getirmesini istemeleri, Nûh'un çağrısına kulaklarını tıkayıp kibirli kibirli ayak diremeleri, büyük büyük tuzaklar kurup taptıkları sözde tanrılara tapmayı bırakmamaları suretiyle şehirlerde tuğyanda bulunmuş,⁴⁵¹ Hz. Nûh onları dokuzyüz elli sene hak dine davet ettiği halde inkârcılıklarında ısrar etmişlerdi. Bu tutumlarından dolayı Allah Teâlâ onları *"en zalim ve en*

⁴⁴⁷ Nûh, 71/5-10, 21-24, 26-27.

⁴⁴⁸ Mü'minün, 23/27.

⁴⁴⁹ Kamer, 54/11-12.

⁴⁵⁰ Hüd, 11/44.

⁴⁵¹ Hüd, 11/27-32; Şu'arâ, 26/11,116; Nûh, 71/7, 22-23; Fecr, 89/11-12; Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, s. 320.

tuğyankar” olarak nitelendirmektedir.⁴⁵² Netice itibariyle tuğyan eden Nûh’un kavmi tufanla cezalandırılmıştır. Kur’ân bu tufan olayını suların taşmasını ifade eden ‘teğa’ fiili ile anlatmaktadır.⁴⁵³ Tuğyan eden azgın bir kavim, Allah’ın takdiri gereği tuğyan eden azgın bir tabiat kuvvetiyle yok edilmiştir.

Tarihteki en büyük helâk olaylarından biri olan Nûh tufanı, Kur’ân’da etraflıca anlatıldığı gibi, farklı uygarlıklara gönderilen birçok peygamber tarafından da anlatılmış, böylelikle bu cezalandırma daha sonra gelecek nesiller için bir ibret tablosu kılınmıştır. Ayrıca “ceza amel cinsindedir” prensibince, tuğyan etmenin sonucunun bir tabiat kuvvetinin tuğyanıyla cezalandırılma olacağı somut bir şekilde ortaya konmuş ve insanların, helâklerine sebep olacak aşırılıklardan kaçınmaları amaçlanmıştır.

212. Âd Kavmi

İnkâr ve azgınlıkta sınır tanımayan kavimlerden biri de Âd kavmidir. Bu kavim Hz. Nûh’un soyundan gelmektedir. Nûh’un torunlarından Avs’ın oğlu Âd’ın ismi, kabilesine isim olarak verilmiştir. Avs’ın babası İrem, onun babası ise Hz. Nûh’un oğlu Sâm’dır. Müfessirler, Âd kavmini Âd-ı ûlâ ve Âd-ı uhra olmak üzere iki kısma ayırırlar. Hz. Hûd, Âd-ı ûlâ’ya peygamber olarak gönderilmiştir. Müfessirler Hz. Hûd’un nesebinin şöyle olduğunu söylemişlerdir: Hz. Hûd, Erfahşiz oğlu Sâlih’in oğlu, Erfahşiz ise, Nûh’un oğlu Sâm’ın oğludur. Necm sûresi ellinci âyette “*Allah daha önce gelen Âd’ı helâk etti*” denilmektedir. Buradan hareketle müfessirler Hz. Hûd ile Âd kavmi arasında cereyan eden ve Kur’ân’da anlatılan olayların hepsinin birinci Âd kavmiyle ilgili olduğunda hemfikirdirler. Âd-ı ûlâ’nın helâk edilmesinden sonra bu kavimden kurtulanların neslinden Âd-ı uhra ortaya çıkmıştır.⁴⁵⁴ Zemaşşerî’ye göre, Fecr sûresi yedinci âyette bahsedilen İrem şehrinin sahipleri ikinci Âd kavmidir.⁴⁵⁵ Ancak Kur’ân’da birinci Âd kavminden açıkça bahsedildiği halde,⁴⁵⁶ ikinci Âd kavminden hiç söz

⁴⁵² Necm, 53/52; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XI, 538.

⁴⁵³ Hakka, 69/11.

⁴⁵⁴ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, V, 523-524; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, V, 299; Kurtubi, *el-Camî*, XVIII, 258.

⁴⁵⁵ Zemaşşerî, *Keşşaf*, IV, 735.

⁴⁵⁶ Bk. Necm, 53/50.

edilmemektedir. Yine Kur'ân'da İrem şehrinde bahsedilirken⁴⁵⁷ bu şehrin hangi Âd kavmine ait olduğu açıkça zikredilmemektedir. Yukarıda da naklettiğimiz gibi tefsir kaynaklarına göre İrem, Âd'ın dedesidir. Bu durumda İrem şehrinin de ona izafe edilmesi ve birinci Âd kavmiyle ilgili olması ihtimali daha kuvvetli görünmektedir.⁴⁵⁸

Klasik tefsir kaynaklarının kaydettiğine göre Âd kavminin yaşadığı coğrafi bölge Yemen'dir. Bunlar Yemen'de Umman ile Hadramut arasında Ahkaf denilen kumluk bir bölgede yaşayan, güçlü, kuvvetli bir yaratılışa sahip olan bir Arap kavmidir.⁴⁵⁹ Nitekim Kur'ân'da da Hz. Hûd'un Ahkaf bölgesinde yaşayan bir kavme peygamber olarak gönderildiği açıkça anlatılmaktadır.⁴⁶⁰

Klasik tefsirlerde bu kavmin fiziki yapılarıyla alakalı birbirinden çok farklı rivayetlere rastlamak mümkündür.⁴⁶¹ Ancak bu rivayetlerden bazılarının sıhhatinin tartışmalı olmasından dolayı onları buraya almayı uygun görmüyoruz. Nitekim Kur'ân'ın belirttiği kadarıyla bu kavmin insanların kuvvetli bir yaratılışa sahip olduklarının bilinmesi yeterlidir. Bu vurgu onların başkalarından farklı yapıda, daha güçlü ve kuvvetli olduklarını anlatmak için yeterlidir.

Âd kavmi, Allah Teâlâ'nın kendilerine verdiği güç ve kuvvet sayesinde yaşadıkları bölgeyi son derece güzel imar ettiler, lüks binalar yaptılar. Muhteşem saraylara, eşsiz bağ ve bahçelere sahiptiler. Ne var ki içinde buldukları bolluk onları şımartmış, gurur ve kibre kapılarak putlara tapmaya başlamışlardı. Yaşadıkları yer Ahkaf bölgesi olmasına rağmen bütün yeryüzüne dağılmışlar, insanlara zulmederek azgınlık ve taşkınlıkta sınırı aşmışlardı. Bunun üzerine Allah Teâlâ onlara, içlerinde soy ve mevki bakımından en üstünleri olan Hûd'u Peygamber olarak gönderdi.⁴⁶² Hûd onlara, Allah'ı birlemelerini, onunla birlikte başka ilâhlar edinmemelerini emretti. Bu husus Kur'ân'da şöyle ifade edilir: "*Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Hûd onlara, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur.'*"⁴⁶³

⁴⁵⁷ Bk. Fecr, 89/6-7.

⁴⁵⁸ Yorum için bk. Celâl Kırca, "Âd", *DİA*, I, 334.

⁴⁵⁹ Taberî, a.g.e., V, 524; Râzî, a.g.e., V, 299 ; Kurtubi, a.g.e., VII, 235.

⁴⁶⁰ Bk. Ahkaf, 46/ 21.

⁴⁶¹ Örneğin bk. Taberî, a.g.e., XII, 570; Râzî, a.g.e., XI, 152; Kurtubi, a.g.e., VII, 235.

⁴⁶² Taberî, a.g.e., V, 526.

⁴⁶³ A'râf, 7/65.

Fakat Kur'ân'da da açık bir şekilde ifade edildiği üzere Hz Hûd, kavminin ileri gelenlerinin çeşitli sataşma ve iftiralarına maruz kaldı: *"Kavminin ileri gelenlerinden inkâr edenler dediler ki: 'Şüphesiz, biz seni akıl kılığı içinde görüyoruz. Biz senin mutlaka yalancılardan biri olduğuna inanıyoruz.'* Hûd şöyle dedi: *'Ey kavmim! Bende akıl kılığı yok. Aksine ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim.*"⁴⁶⁴ Hz. Hûd, kendisinin Allah'tan aldığı buyrukları onlara duyurmakla görevlendirildiğini, bir nasihatçı olduğunu ve akılsız olmadığını vurguladıktan sonra Allah'ın onlara verdiği nimetleri hatırlatmak üzere şöyle diyor: *"Hatırlayın ki, Allah sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.*"⁴⁶⁵ *"Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Bildiğiniz her şeyi size veren, size hayvanlar, oğullar, bahçeler ve pınarlar veren Allah'a karşı gelmekten sakının.*"⁴⁶⁶ Hz. Hûd'un onları uyarması, Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatarak onları tek olan Allah'a kulluğa çağırmasına karşın onlar, *"İster öğüt ver ister verme, bizce birdir, fark etmez"*⁴⁶⁷ diyerek kendilerine yapılan ikaz ve hatırlatmaları dinlememişlerdir. Bu kavmin, varlık ve servet sahibi oldukları Kur'ân âyetlerinden anlaşılmaktadır. Gelip geçenlerle eğlenmek üzere yüksek binalar yapıyor, tepelere abideler dikeyor, övünülecek köşkler inşa ediyor ebedi olarak bu dünyada kalacakmış gibi hareket ediyorlardı.⁴⁶⁸ Boy ve kuvvet bakımından benzerlerinin yaratılmamış olması onları gururlandırıyor.⁴⁶⁹ Allah'ı hiç hesaba katmayarak *"bizden daha güçlü kim var?!"*⁴⁷⁰ diyecek kadar pervasızca sözler sarf ediyor, tuğyanlarını artırarak sürdürüyor ve Hz. Hûd'a: *"Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı bize getir"*⁴⁷¹ demek suretiyle Allah'a ve peygamberine meydan okuyorlardı.

⁴⁶⁴ A'râf, 7/66-68.

⁴⁶⁵ A'râf, 7/69.

⁴⁶⁶ Şu'arâ, 26/131-134.

⁴⁶⁷ Şu'arâ, 26/136.

⁴⁶⁸ Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, IV, 247; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, III, 130.

⁴⁶⁹ Beğâvî, *Me'âlimu't-Tenzil*, VIII, 418.

⁴⁷⁰ Fussilet, 41/15.

⁴⁷¹ A'râf, 7/70.

Bütün bu azgınlıklarının cezası olarak Allah Teâlâ önce üç yıl boyunca yağmurlarını kesmek suretiyle ünlü İrem bağlarını kurutmuş, Âd kavmini kıtlık ve sefaletin içine düşürmüştü, daha sonra da her şeyi kasıp kavuran bir rüzgârla onları helâk etmiştir.⁴⁷² Taberî bu rüzgârın; “uğultu çıkararak esen, herşeyi kasıp kavuran, soğuk, merhametsiz, uğursuz ve hiç kesilmeden esen bir rüzgâr” olduğunu beyan etmektedir.⁴⁷³ Kesintisiz olarak yedi gece sekiz gün boyunca esen helâk edici bu rüzgâr, evlerine kapananları, dağlara sığınanları, çukurlara saklananları buldukları yerden çekip çıkarmış⁴⁷⁴, ardı ardına getirdiği çakıl taşlarıyla onları oracıkta öldürüp içi boş hurma kütükleri gibi oldukları yerde yere sermiş, hepsinin kökünü kesip onları imha etmiştir.⁴⁷⁵

Onlardan geriye ise, yıkık evleri, taş toprak yığınları, kırık dökük sütunları, yüzükoyun devrilmiş putları kaldı. İlâhî hüküm, azıp sapıtan bu milleti helâk olma çizgisinde yakalayiverdi. Bir hafta süreyle onlara korkunun en beteri yaşatıldıktan sonra yerle bir edildiler. Allah'ın kahredici azabı ve hükmü inince, ne kaba kuvvetin, ne taşları yontup şekillendiren sanatın, ne de inşa edilen sarayların bir yararının olmadığı, her birinin çürümüş kof hurma kütükleri gibi yerden yere vurulmasıyla bir kez daha ortaya çıktı.⁴⁷⁶

Hız Hûd, iman eden az sayıda mü'min ile beraber bir bahçeye sığınmış, Allah'ın yardımıyla bu korkunç felâketten kurtulmuştur.⁴⁷⁷ Kavminin helâk olmasından sonra Hz. Hûd'un, nereye gittiği ve nerede vefat ettiği hususunda çeşitli rivayetler vardır. 150 sene yaşayan Hûd, kavmi helâk olduktan sonra bir rivayete göre kendisine inananlarla birlikte Mekke'ye gidip yerleşmiş ve orada vefat etmiş, Kâbe ile zezem arasında Hicr'e defnedilmiştir. Diğer bir rivayete göre ise kabri Şam'da Emeviyye Camii'ndedir. Göç ettiği ve kabrinin bulunduğu yerle ilgili daha başka rivayetler de bulunmaktadır.⁴⁷⁸

Allah Teâlâ Fecr sûresinde Âd kavmi, Semûd kavmi ve Firavun'la ilgili birtakım bilgiler verdikten sonra onların taşkınlıklarının tuğyan olduğunu

⁴⁷² Taberî, *Camîu'l-Beyan*, V,527.

⁴⁷³ Taberî, a.g.e., XII, 207.

⁴⁷⁴ Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, c. XV, cz. XXIX, s. 52.

⁴⁷⁵ Hakka, 69/6-7; Zuhayli, *Tefsîrü'l-Münir*, c. XV, cz. XXIX, s. 84.

⁴⁷⁶ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, XII, 6316.

⁴⁷⁷ Taberî, a.g.e., V,528.

⁴⁷⁸ Ömer Faruk Harman, “Hûd”, *DİA*, XVIII, 280.

bildirmiştir.⁴⁷⁹ Onlar beldesinde tuğyan edip fesadı yayınca Allah Teâlâ da onları helâk etmek suretiyle cezalandırmıştır.⁴⁸⁰

Âd kavmi de tıpkı diğer inkârcı, zalim kavimler gibi, dünyanın zevk ve sefasına dalarak sadece bu dünyada yaşayacaklarını sandılar. Allah'a kulluktan yüz çevirdiler. Kendilerine gönderilen peygamberi yalanladılar. Hak'tan gelen davete karşı kulaklarını tıkadılar. Maddî imkanlarına ve fiziksel güçlerine güvenmek suretiyle büyüklendiler. Hz. Hûd'u kendi dinlerine döndürmekle, sürgünle tehdit ettiler. Zayıflara işkence ve baskı yaptılar. Yeryüzünü fesada verdiler. Kendilerine verilen nimetlere şükredek yerde mülkün gerçek sahibini hiçe sayarak nankörlük ettiler. İnat, isyan, inkâr ve zulümde sınırı aşarak "beldelerde tuğyan edenler"den oldular. Allah Teâlâ da sünnetullahın gereği olarak onları gelecek nesillere ibret olmak üzere cezalandırdı. Eşsiz güzellikteki bağ ve bahçelerini harap etti. Son derece verimli arazilerini çöle dönüştürdü. Muhteşem saraylarını yerle bir etti ve isyancıları tarih sahnesinden sildi. Bu şekilde, gelecek nesillere de büyük bir ders verdi.

213. Semûd Kavmi

Semûd kavmi, Şam ile Hicaz arasında Vadi'l-Kura'ya kadar uzanan ve Hicr denilen bir coğrafi bölgede yaşayan, kendilerine peygamber olarak Hz. Sâlih'in gönderildiği, meşhur bir Arap kavmidir. Bu kavme, sularının azlığından dolayı "suyu az" anlamında "Semûd" denmiştir. En büyük atalarının adının "Semûd" olmasından dolayı bu isimle anıldıkları da söylenmiştir. Bunlar asıl itibariyle Hz. Nûh'un soyundan gelirler. Semûd, Âd'ın, o, İrem'in, o Sam'ın, o da Nûh'un oğludur.⁴⁸¹

"Semûd" kelimesi, Kur'ân-ı Kerim'de 26 defa geçmektedir.⁴⁸² Kur'ân-ı Kerim'in değişik yerlerinde, Hz. Sâlih'in Semûd kavmine peygamber olarak gönderildiğinden açıkça bahsedilmektedir.⁴⁸³ Kavminin neseb itibariyle en

⁴⁷⁹ Bk. Fecr, 89/11.

⁴⁸⁰ Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III, 482; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XVI, 224.

⁴⁸¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, V, 304-305 ; Kurtubi, *el-Cami'*, VII, 238; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, III, 35.

⁴⁸² Abdülbâkî, *Mu'cemü'l-Müfehres*, s. 204.

⁴⁸³ Bk. A'râf/72; Hûd, 11/61; Neml, 27/45.

soyluları, mevki itibariyle en üstünleri olan Hz. Sâlih Ubeyd'in, o Âsaf'ın, o Mâsih'in, o Ubeyd'in, o Hâzir'in, o da Semûd'un oğludur.⁴⁸⁴

Semûd kavmi, dağlarda ve vadilerde kayaları ve mermerleri keser, biçerlerdi. Yontma taşlardan evler, saraylar, havuzlar ve istedikleri binaları yaparlardı. Dağları, kayaları, yumuşak taşları ve mermerleri ilk defa yontanın Semûd kavmi olduğu ve bu şekilde bin yedi yüz kadar şehir yaptıkları rivayet edilmektedir.⁴⁸⁵

Semûd, Arabistan'ın Âd'dan sonra en yaygın olarak bilenen ikinci eski Arap kabilesidir. Kur'ân-ı Kerim nazil olmadan önce onlar hakkındaki hikâyeler, Araplar arasında çok yaygındı. Adları, şiirde, İslam öncesi Arap hutbelerinde ve Asur'da bulunan levhalarda da sık sık geçmektedir. Eski Yunan, İskenderiye ve Roma tarihçi ve coğrafyacıları da bu kavmin adından bahsederler. Onların bazı kalıntıları Hz. İsa'nın (a.s.) doğumundan önceki yıllara kadar mevcut idi. Semûd kavminin başkenti, halen Medine-Tebûk Demiryolu üzerinde bir istasyon olan Medain-i Sâlih idi. Eski ismi Hicr'dir. Bu kavmin, tepe ve yamaçlarda oydukları taş evler bugün bile büyük bir alana yayılmış haldedir. Bu ölü şehre, şöyle bir üstünkörü bakıldığında, nüfusunun o zamanlar yaklaşık beş yüz bin civarında olduğu tahmin edilebilir.⁴⁸⁶

Semûd kavminin evleri Mekke'yi Şam'a bağlayan yolun üzerindeydi. Mekke'liler Şam'a yolculuk yaparken onların evlerinin yıkıntılarını görüyordu.⁴⁸⁷ Kur'ân'ın nüzulu sıralarında, Hicaz'dan gelen ticaret kervanları Semûd kavminin bu arkeolojik kalıntıları arasından geçmekte idi. Hz. Peygamber (a.s.) Tebûk'e doğru ashabını sevk ederken bu harabelere doğru işaret ederek onlardan, düşünen bir gözlemciye bu gibi şeyler nasıl bir ders veriyorsa öyle bir ibret dersini akıllarında tutmalarını istedi. Arkadaşlarına, Hz. Sâlih'in dişi devesinin su içtiği kuyuyu gösterdi ve onların da o kuyudan su içmelerini söyledi. Daha sonra bir tepe geçidini gösterdi ve Hz. Sâlih'in devesinin su içmek için kuyuya bu geçitten

⁴⁸⁴ Kurtubi, *el-Cami'*, VII, 238 ; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, III, 35.

⁴⁸⁵ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 153; Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil fî Me'âni't-Tenzil*, IV, 374; Ebu Hayyan, *Bahru'l-Muhîd*, VIII, 466.

⁴⁸⁶ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, II, 55.

⁴⁸⁷ Tahir b. Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XV, 36.

geçtiğini anlattı. O geçit halen Feccu'n-Nâka (Dişi Devenin Geçidi) diye anılır.⁴⁸⁸ Daha sonra kalıntılar arasında bir gezinti yapmak isteyenleri bir araya toplayarak, şöyle söyledi: *"Burası, Allah'ın cezasını başlarına geçirdiği, helâk ettiği bir kavmin arazisidir. Bu yüzden, buradan olabildiğince nefret ederek, tiksinti duyarak geçin. Burası eğlenilecek bir yer değil, aksine hüznülenecek, matem tutulacak bir yerdir."*⁴⁸⁹

Beydâvî'nin kaydettiğine göre, Âd kavmi helâk edildikten sonra onların arazilerine Semûd kavmi yerleşmiş, buralarını imar etmişler, buralarda çoğalmışlar, bol nimetler içerisinde uzun ömür sürmüşler, dağlardan evler yontmuşlar, bolluk ve genişlik içerisinde müreffeh bir hayat yaşamışlardır. Bu durum onları isyana sürüklemiş, yeryüzünde fitne fesat çıkarmaya, bozgunculuk yapmaya ve Allah'tan başkasına tapmaya başlamışlardır. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ onlara, kendi soylarının en şerefli olan Hz. Sâlih'i peygamber olarak göndermiştir.⁴⁹⁰

O da kavmini, diğer peygamberlerin yaptığı gibi, Allah'ın dışında taptıkları şeyleri bırakıp yalnızca Allah'a kulluk etmeye, O'ndan mağfiret dilemeye davet etmiş,⁴⁹¹ fakat onlar Rablerinin emrine karşı gelerek⁴⁹² atalarının dinlerinden dönmek istememişlerdir.⁴⁹³ Hz. Sâlih'in onları ısrarla Hak dine davet etmesi üzerine mustazaflardan bir grup bu davete icabet etmiş fakat çok geçmeden Kur'an'ın "mele'" diye tanımladığı azgın seçkinler grubu her peygamberin ve onlarla birlikte iman edenlerin karşısına çıktığı gibi Hz. Sâlih'in ve ona inananların da karşısına çıkmıştır. Dünyevi makam ve zenginliklerinden dolayı kendilerini üstün gören Semûd kavminin bu mele' takımı, küçük görüp horladıkları inanmışlara: *"...Siz gerçekten Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderilmiş olduğuna inanıyor musunuz?"* dediler. Onlar da, *'Biz şüphesiz onunla gönderilene inananlarız'* dediler. *Büyüklük taslayanlar, 'Biz, doğrusu sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz'* dediler.⁴⁹⁴ Kendi güçlerine, mal ve servetlerine güvenen o

⁴⁸⁸ Mevdudi, a.g.e., II, 55-56.

⁴⁸⁹ Buhârî, Enbiya, 17.

⁴⁹⁰ Beydâvî, a.g.e., III, 36.

⁴⁹¹ Bk. Hûd, 11/61.

⁴⁹² Bk. Zâriyât 51/45.

⁴⁹³ Bk. Hûd, 11/62.

⁴⁹⁴ A'râf, 7/75-76.

mütekebbir kavim, cahilce ifadelerle Hz. Sâlih'e karşı çıkıp, onun tebliğ ve tekliflerine karşı “*Biz, doğrusu sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz*” dediler. Halbûki onların fani olan bu dünya varlıkları, kendilerinin felâketine sebep olacaktı da bunun farkında değillerdi.⁴⁹⁵

Mevdudi'nin belirttiğine göre gün geçtikçe, hayat standartları arttıkça arttı fakat insanlık standartları düştükçe düştü. Bir yandan, ovalarda büyük büyük binalar dikerler ve Hindistan'daki Ellora ve Acanta mağaraları gibi tepelerden güzel güzel evler oyarlarken, öte yandan, putlara ibadet ediyorlar ve ülkelerini zulüm ve baskıyla kirletiyorlardı. İktidara ve iş başına en kötü adamları geliyordu. Bu yüzden, Hz. Sâlih'in Hak mesajı yalnızca düşük sosyal katmanlara mensup yoksullarca kabul görüyor ve yüksek sınıflara mensup olanlar kendisine inanmayı reddediyorlardı.⁴⁹⁶

Hz. Sâlih'in irşad, tebliğ ve uyarılarına ısrarla devam etmesi üzerine ondan Peygamberliğinin doğruluğunu gösteren bir mucize olarak Hicr bölgesinde bulunan "Kâibe" denilen bir kayadan, doğurması yakınlaşmış bir dişi deve çıkarmasını istediler. Hz Sâlih de onlardan bu mucize gerçekleştiği takdirde mutlaka iman edeceklerine ve kendisine tâbi olacaklarına dair kesin söz aldı. Ve Rabbine yalvardı. Adı geçen kaya yarılarak, içinden geniş vücutlu, kusursuz, yavrusu karnında hareket eden bir deve çıktı.⁴⁹⁷

Hz. Sâlih onlara: “*İşte size bir mucize olarak Allah'ın şu dişi devesi. Bırakın onu Alah'ın mülkünde yesin, içsin. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Yoksa sizi elem verici bir azap yakalar.*”⁴⁹⁸ “*Su içme hakkı bir gün onun, belli bir gün de sizindir.*”⁴⁹⁹ dedi. Semûd kavmi Sâlih Peygamberin davetine uymadı ve onun ikazını dinlemeyerek, bir mucize olarak Allah tarafından gönderilen deveyi kestiler. Bu haber Hz. Sâlih'e ulaşınca, âyet-i kerîmede de belirtildiği üzere onlara şöyle dedi: “*... Evlerinizde üç gün daha yaşayın. Bu, yalanlanamayacak bir tehdittir.*”⁵⁰⁰ Bundan sonra içlerinden dokuz kişi aralarında şöyle kararlaştırdılar:

⁴⁹⁵ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, V, 538.

⁴⁹⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, IV, 53.

⁴⁹⁷ Taberî, a.g.e., V, 530-531.

⁴⁹⁸ A'râf, 7/73.

⁴⁹⁹ Şu'arâ, 26/155.

⁵⁰⁰ Hûd, 11/165.

“Biz bu Sâlihi öldürelim. Eğer tehdidinde doğru ise önce biz onu halletmiş olalım. Şayet yalancı ise onu da devesine kavuşturalım.” Âyet-i kerîme bu hususa da şöyle işaret buyuruyor: “*Aralarında Allah'a yemin ederek şöyle konuştular: 'Sâlih'i ve ailesini, bir gece baskısıyla öldüreceğiz. Sonra da akrabasına 'Yakınlarımızın öldürülmesinden haberimiz yok, şüphesiz bizler doğru kimseleriz.' diyeceğiz.*”⁵⁰¹

Fakat Allah Teâlâ onların tuzaklarını tersine çevirdi. Yaklaşmakta olan azabın habercisi olarak birinci gün yüzleri sarardı, ikinci gün kızardı, üçüncü gün simsiyah oldu. Artık Allah'ın verdiği süre dolmuştu. Dördüncü gün güneş doğar doğmaz, gökten şiddetli bir gürültü, yerden şiddetli bir sarsıntı başladı. Bu sarsıntı ve gürültünün dehşetinden kalpleri parçalandı. Facianın şiddetinden hiçbir tarafa kıpırdayamadan oldukları yerde dizüstü yığılıp kalmak suretiyle helâk edildiler.⁵⁰²

Elmalılı, helâkin azgınlık yapan grupla birlikte onlara müdahale etmemek suretiyle dolaylı yoldan da olsa zulme ortak olanların hepsini kapsadığını beyan ederek Semûd kavminin yakalandığı azabı şöyle tasvir eder; bir gürültü, bir sarsıntı, bir alçaltıcı azap yıldırımla çarpıp onları yere sererek hepsini kırdı geçirdi. Hem de Allah Teâlâ o azabı yalnız en azgınlarına ve bizzat onun beraberinde bulunanlara değil, Sâlih peygambere iman etmeyen, susmak ve müdahale etmemek suretiyle deveyi kesen o azılıya destek vermiş olanların hepsine, eşit şekilde uyguladı. Hepsini kökünden yok etti. Yeri üzerlerine geçirip düzleyiverdi.⁵⁰³

Rivayete göre onlar deveyi çarşamba günü kesmişler bu azap da kendilerine Cumartesi günü gelmişti. Hz. Sâlih, gelecek olan bu felâketi bildiği için yüz yirmi kadar müminle beraber o memleketi terk etmişti. Oradan uzaklaştıktan sonra uzaktan bir dumanın, kavminin üzerine çöktüğünü görmüş ve onların helâk olduklarını anlamıştı.⁵⁰⁴

Semûd kavmi bağlarda, bahçelerde, çeşme başlarında ve hurmalıklar arasında zevk ve sefa içinde yaşayıp ölçsüz davrananların emrine itaat etmekle

⁵⁰¹ Neml, 27/49.

⁵⁰² Mukatil b. Süleyman, *Tefsîr'u Mukatil b. Süleyman*, III, 489; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, V, 537-538.

⁵⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 247.

⁵⁰⁴ Taberî, a.g.e., V, 539.

ve Hz. Sâlih (a.s.)'in uyarılarına kulak tıkayarak Allah'ın âyetlerinden yüz çevirip, O'na şirk koştukları yetmiyormuş gibi bir de kendilerinin istedikleri bir mucize olan deveyi kesmekle tuğyankâr olmuşlardı.⁵⁰⁵

Kur'ân onların tuğyanını aynı kökten gelen “tağva” (azmak) kelimesiyle anlatıyor (Şems, 91/11-14). Yine, her türlü hak ve adalet sınırını aşmak suretiyle tuğyan eden Semûd kavminin, bu fiiline uygun olarak tuğyan kökünden gelen bir başka kelime olan “tâğiye” ile cezalandırıldığını görmekteyiz. “Tâğiye” ister canlı ister cansız olsun, haddi aşan, sınırı öteye geçen her şeye verilen bir isim olup azıp kuduran bir tabiat kuvvetini ifade etmektedir.⁵⁰⁶ Yani tuğyan eden Semûd kavmi, tuğyanlarına uygun olarak yine tuğyan eden, yani azıp kuduran bir tabiat kuvvetiyle cezalandırıldılar. Bu husus âyet-i kerîmede şöyle ifade edilir: “*Semûd kavmi tâğiye ile helâk edildi.*”⁵⁰⁷

Nüfusunun yaklaşık olarak beş yüz bin civarında olduğu tahmin edilen bir kavimden, kendilerine sunulan sayısız nimetlere, gösterilen onca açık ve somut mucizeye rağmen sadece yüz yirmi civarında fakir insanın iman etmiş olması son derece düşündürücüdür. Ayrıca Hz. Sâlih ile kavminin ileri gelenleri arasındaki mücadele, bolluk ve refahın şımarttığı toplumun ileri gelenlerinin, insanların inançları ve yaşamları üzerinde ne denli olumsuz izler bıraktığını göstermesi açısından önemlidir. Deveyi kesme suçunu işleyen ve peygamberi öldürme planları yapanların belli bir grup olmasına rağmen onlara engel olmamak suretiyle suça yardım edenler de sorumlu tutulup ilâhi cezaya çarptırılması insana sosyal sorumluluk ilkesinin yüklendiğini göstermektedir. Buradan hareketle iyiliğe teşvik etmeyi ihmal etmenin, kötülük edenlere engel olmamanın ve suça rıza göstermenin de suç ve günah olduğunu söyleyebiliriz.

214. Bahçe Sahipleri

Buradaki kıssada anlatılacak olan tuğyan hareketinin, daha önce zikrettiklerimizden farklı yönleri bulunmaktadır. Zira önceki kıssalarda peygamberlerle onların karşısında duran inatçı azgınlar arasında cereyan eden

⁵⁰⁵ Şu'arâ, 26/146, 157; Yorum için bk. Ali Ünal, *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, s. 320.

⁵⁰⁶ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, V, 308.

⁵⁰⁷ Hakka, 69/5.

hak-batıl mücadelesi anlatılmaktaydı. Burada ise, babalarından miras kalan bahçede yetişen ürünlerden fakirleri mahrum bırakmak isteyen bir kardeş grubu arasında vuku bulan bir olay anlatılmaktadır. Bu kimseler, kendilerine ihsan edilen güzel ve verimli arazinin gerçek sahibinin Allah olduğunu hesaba katmadan kendi aralarında sinsice planlar yapıp fakir fukaranın hakkını vermeme gayretkeşliğine girmek suretiyle tuğyan etmişlerdi. Allah Teâlâ da onların gayretlerinin boşa çıktığını, mülkün mutlak sahibinin kendisi olduğunu, mülkü üzerinde gerçek anlamda tek tasarruf yetkisinin O'na ait olduğunu vurgulayan bu hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

“Şüphesiz biz, vaktiyle “bahçe sahipleri”ne belâ verdiğimiz gibi, onlara (Mekkeli inkârcılara) da belâ verdik. Hani o bahçe sahipleri, sabah erkenden (fakirler gelmeden) bahçenin ürünlerini devşirmeye yemin etmişlerdi. Bunu tasarlarken istisna da yapmıyorlardı. (“İnşaallah” demiyorlardı.) Nihayet onlar uykuda iken Rabbinden bir afet (ateş) bahçeyi sardı. Böylece bahçe, (anızı) yakılmış toprağa döndü. Derken, sabahleyin birbirlerine, ‘Haydi, eğer ürününüzü devşirecekseniz erkenden gidin’ diye seslendiler. Bunun üzerine, ‘Sakin, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın’ diye fısıldaşarak yola koyuldular. (Yoksullara yardım etmeğe) güçleri yettiği halde (böyle söyleyerek) erkenden yola çıktılar. Fakat bahçeyi o halde gördüklerinde, ‘Biz mutlaka yolumuzu şaşırılmış olmalıyız!’ dediler. (Gerçeği anlayınca da), ‘Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!’ dediler. Onların en akl-ı selim sahibi olanı, ‘Ben size ‘Rabbinizi tesbih etseydiniz ya! dememiş miydim?’ dedi. Onlar, ‘Rabbimizi tesbih ederiz (yüceltiriz). Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz’ dediler. Bunun üzerine birbirlerini kınamaya başladılar. Şöyle dediler: ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz tuğyan etmiş kimseleriz! Umulur ki, Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz artık Rabbimizi arzulayanlarız.’ İşte böyledir azap! Âhiret azabı ise elbette daha büyüktür; ah bir bilselerdi!’”⁵⁰⁸

Bu olay tefsirlerde özetle şu şekilde anlatılmaktadır: Vaktiyle Sakifli bir Müslüman'ın, Yemen'de Sana yakınlarında bir yerde, içinde hurmalıkların ve tarıma elverişli değerli arazilerin bulunduğu taşınmaz bir malı, akarı, güzel bir

---

⁵⁰⁸ Kalem, 68/17-33.

bağı vardı. Ona iyi bakar, hasad zamanı geldiğinde elde ettiği ürünlerin hepsinden fakir ve muhtaçların hakkını bolca verirdi. Hurmalıkların ve ekinlerin üzerinde arta kalan ürünleri onlara bırakırdı. Bu sayede fakir-fukara çok mahsul elde ederdi. Adam ölünce malı çocuklarına miras kaldı. Fakat onlar, “çoluk çocuğumuz çoğaldı, malımız ise az. Biz babamız gibi fakirlere bir şey veremeyiz. Babamız malını fakirlere vermekle ahmaklık ederdi. Bizde onun gibi yaparsak kendimizi sıkıntıya sokarız.” diyerek fakirleri bahçenin ürünlerinden yoksun bıraktılar. Allah’ın hakkını kıskanıp cimrilik ettiler. Allah Teâlâ da onların bahçelerindeki ürünlerini işe yaramaz çer çöp haline getirmek suretiyle ellerindeki bütün malları alarak onları cezalandırdı.⁵⁰⁹ Bu bahçe sahiplerinin kitap ehlinden olduğuna dair rivayetler de vardır.⁵¹⁰

Yukarıdaki âyetlerde bahsi geçen bahçe sahipleri Râzî’nin belirttiğine göre malları ve kuvvetleri ile gurura kapılıp zekat vermemeye azmetmişlerdi.⁵¹¹ Bir de “*vallahi o bağı sabahleyin mutlaka ve kesinlikle keseceğiz*” diyerek gerek o bağın gerekse kendilerinin sabaha çıkıp çıkmayacağına kendi ellerinde olmadığını hesaba katmamışlardı. Gönüllerince bağın kendisini değil, meyvesini devşirmeyi kastetmiş olsalar da böyle demişlerdi. Oysa bu tamamen kendi ellerinde değildi. Bir istisna da yapmıyorlardı. “İnşallah”, “Allah izin verirse” yahut “sağ salim sabaha çıkarsak”, “bir kaza ve belaya uğramazsak” gibi bir şart, ilerisi için hesaba katılan bir kayıt koymuyorlardı. Yeminlerini yerine getiremeyip bir felâkete uğrama ihtimallerini düşünmemişlerdi. O bahçeyi kendilerinden başka birisinin kesebileceğini hesaba katmamışlardı.⁵¹²

Derken sabahleyin birbirlerine seslendiler “*Haydin, kesecekseniz ürününüz üzerine erkence koşun*” dediler. Yoksullara bir şey vermemek için düşman üzerine saldırır gibi son derece hırslı ve kararlı hareket ederek sabaha yakın hemen fırlayıp yola koyuldular. Bir an önce bağdaki mahsullere sahip olmak istiyorlardı. Oysa düşünmeleri gerekirdi ki o bağ ve o bağdaki ürün, kendilerinden önce onu onlara veren ve onlar uyurken onu gözetecek olan Allah’ındır. Onda

⁵⁰⁹ Bk. Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XII, 189-194; Vahidi, *el-Veciz*, II, 1122; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 607-610; Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, V, 371-373; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl*, IV, 411-413; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VIII, 172-174; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 273-278.

⁵¹⁰ Taberî, a.g.e., XII, 189; İbn Kesir, a.g.e., VIII, 172.

⁵¹¹ Râzî, a.g.e., X, 609.

⁵¹² Elmalılı, a.g.e., VIII, 274.

öncelikle bir Allah hakkı, bir de Allah'ın yoksul kullarının hakları vardır. O yoksulları gözetmek, Allah için onlara efendilik etmek, bağlarındaki mahsullerden mümkün olduğunca onlara da yararlanma imkânı vermek, hırs ve zorbalıkla bağlarına düşman çoğaltacaklarına hayırlarını isteyen duacılar, bekçiler yetiştirmek ve bunun kendileri için bir görev olduğunu unutmamak gerekirdi.⁵¹³

Esed'in kaydettiğine göre Tevrat'ın nüzulünden bu tarafa, yoksullar, kendilerinden daha iyi durumdaki kişilerin sahip olduğu tarla ve bahçelerin ürünlerinde pay sahibidirler. Onların bu paylarına engel olmak günah olarak telaki edilir. Dolayısıyla “bahçe sahipleri”nin, yoksulları bu haklarından yoksun bırakma kararlılıkları da günahdır.⁵¹⁴ Onlar bu günahı işlemişler ve neticede Allah'ın ezeli yasası gereği nankörlüklerinin cezası olarak ellerindeki nimetlerden yoksun bırakılmışlardır.⁵¹⁵ Allah Teâlâ'nın cimrilik edip, verdiği nimetlerden fakir, muhtaç ve yoksulların haklarını vermeyenlere, emrine muhalefet edenlere verdiği azâb işte bu şekildedir.⁵¹⁶

Bu kimseler başkalarına tuzak kurmanın, gizli planlar tasarlamının, eldeki nimetlerden dolayı şımarıp yoksulların payına el koymanın elem verici akıbetini tadarlarken, aralarında en ılımlı, en akıllı ve en iyi olanı öne atılıyor. Öyle anlaşılıyor ki, bu kişi ötekilerden farklı bir görüşe sahipmiş. Fakat, diğerleri karşısında yalnız kalınca onlara uymuş ve gördüğü gerçeği savunmada ısrarcı olamamıştı. Bu yüzden o da diğerleri gibi nimetlerden yoksun bırakılmak suretiyle cezalandırılmıştı.⁵¹⁷ Nihayet topluca suçlarını itiraf ederek şöyle dediler: *“Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz tuğyan etmiş kimseleriz.”*⁵¹⁸

Bahçe sahipleri işledikleri suçun tuğyan olduğunu bizzat kendileri söylemişlerdir. Demek ki Allah'ın herşeye müdahale edebileceğini düşünmemek ve fakirleri Allah'ın onlara verdiği haklardan mahrum bırakmaya çalışmak tuğyandır. Kaldı ki burada yoksullara haklarını vermeme eylemi gerçekleşmemekte; sadece buna karar verilmektedir. Buradan hareketle Allah'ın

⁵¹³ Elmalılı, a.g.e., VIII, 276.

⁵¹⁴ Esed, *Kur'an Mesajı*, III, 1177.

⁵¹⁵ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 14.

⁵¹⁶ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VIII, 173.

⁵¹⁷ Seyyid Kutup, *Fi zılal*, VI, 3666.

⁵¹⁸ Kalem, 68/31.

emirlerinden birini yapmamaya kesin olarak karar vermeye de tuğyan diyebiliriz. Ayrıca bu kıssada bahsi geçen kimseler Allah'a inanmış kimselerdir. Demek ki inananların bazı aşırılıkları da tuğyan sayılmaktadır. Tuğyandan kurtulabilmek için de kıssada bahsi geçenler gibi, bağışlanmak ümidiyle, hemen Allah'a yönelmelidir.

215. Yahudiler

Kur'ân, tuğyan kelimesi ve türevlerini, Kur'ân'ın beş ayrı yerinde Yahudilerle ilgili olarak kullanmaktadır.⁵¹⁹ Bu kullanımlar daha çok Hz. Peygamber'in risaleti döneminde yaşayan Yahudilerle ilgilidir. Kur'ân ehli kitabın açıklarını ve ihanetlerini ortaya çıkardığından Yahudiler, "Allah'ın eli bağlıdır" demek gibi iftiralar atıyor, kendi kitaplarındaki hükümleri uygulamıyor, kıskançlıklarından Hz. Muhammed'e müthiş bir kin ve düşmanlık besliyorlardı. İşte onların bu ve benzeri eylem ve söylemleri Kur'ân'da tuğyan kavramı kapsamında değerlendirilmektedir.

Yahudiler mü'minlerin namaza çağrılmalarını alay konusu yapınca Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e hitaben sizin dininizle alay eden ve onu eğlence konusu yapanlara *"De ki: Allah katında cezası bundan daha kötü olanları size haber vereyim mi? Onlar, Allah'ın lanetlediği ve gazabına uğrattığı, içlerinden maymunlar ve domuzlar çıkardığı kimseler ile tâğûtlara tapan kimselerdir. İşte bunların yeri daha kötüdür ve onlar doğru yoldan daha çok sapmışlardır."*⁵²⁰ Âyet-i kerîme, Yahudilere işaret etmektedir. Onların çirkin davranışlarını ve kötü huylarını zikrederek onlara şöyle demektedir. "Sizin alay ettiğiniz bu müminler mi daha kötüdür yoksa Allah'ın, lanetine ve gazabına uğrattığı, maymunlara ve domuzlara çevirdiği ve tâğûtlara kulluk ettirdiği kimseler mi?"⁵²¹

Yahudiler, İslam'ı kötü, Allah'ın elçisini ve müminleri şerli telakki ediyorlardı. Yüce Allah buyuruyor ki; varsayalım sizin sandığınız gibi Müslümanlar kötüdür. Fakat bundan daha kötüsü, daha şerlisi Allah'ın lanet ve gazabına uğramış olan, putlara tapan, haddi aşmaları yüzünden Allah'ın

⁵¹⁹ Nisâ, 4/51; Mâide, 5/60, 64, 68; Tâ-Hâ, 20/81.

⁵²⁰ Mâide, 5/60.

⁵²¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, IV, 634.

suratlarını veya siretlerini maymunlar ve domuzlar kılığına soktuğu kimselerdir. Bu suretle, gerçekte şerhilerin Müslümanlar olmadığı, aksine tarihlerinde bu işlerin vuku bulduğu kendi kavimleri olduğu vurgulanmaktadır.⁵²² Âyette bahsedilen tâğûtun, İsrailoğulları'nın taptığı buzağı olduğu ileri sürüldüğü gibi, bunun İsrailoğulları'nın âlimleri veya Allah'a isyan eden herhangi bir kimse mânasına geldiği de söylenmiştir.⁵²³ Burada tuğyan kökünden türemiş olan tâğût teriminin kullanılması konumuz açısından dikkat çekicidir. Çünkü tâğût, tuğyanla alakalıdır. Tuğyanı yaşayan ve yaşatan şeydir. Ayrıca tâğûta kulluk da bir çeşit tuğyandır.

Yahudilerin tâğûta tapmak ve inkâr edenleri iman edenlerden daha üstün görmek suretiyle tuğyan ettikleri başka bir âyette şöyle anlatılır: “*Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar cibt ve tâğûta inanıyorlar. İnkâr edenler için de, 'Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır' diyorlar. Onlar, Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Allah kime lanet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın.*”⁵²⁴ Bu âyetin nüzul sebebi tefsirlerde özetle şöyle anlatılmaktadır: Bir grup Yahudi, Hz. Peygamberle savaşmak üzere Kureyş müşrikleriyle anlaşma yapmak için Mekke'ye gelmişlerdi. Kureyşliler onlara “siz kitap ehliniz bizden olduğunuzu kanıtlamanız için ilâhlarımıza secde edin” demişler, onlar da bunu kabul ederek Kureyşlilerin putlarına secde etmişlerdi. Ayrıca kendilerine yöneltilen “Muhammed mi daha doğru yolda yoksa biz mi?” sorusuna da “siz” cevabını vererek kâfirleri mü'minlerden üstün tutmuşlardı. İşte bu olay üzerine bu âyet nazil oldu.⁵²⁵ Müfessirler bu âyette Yahudilerden bahsedildiği konusunda hemfikirdirler. Taberî: “Âyet-i kerîme, kitap ehli olan Yahudileri kastetmektedir. Bunlar, Yahudilerden bir topluluk olabileceği gibi, Ka'b b. Eşref veya Huyey b. Ahtab gibi belli bir kişi de olabilir.” der.⁵²⁶

⁵²² Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, III, 22.

⁵²³ Taberî, a.g.e., IV, 391.

⁵²⁴ Nisâ, 4/51-52.

⁵²⁵ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, IV, 136-137; Vahidi, *el-Veciz*, I, 268; Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IV, 101; Kurtubi, *el-Cami'*, V, 249.

⁵²⁶ Taberî, a.g.e., IV, 137.

Taberî, âyetteki tâğût ifadesi ile putlar kast edilmiş olabileceği gibi insanlar veya şeytan da kastedilmiş olabilir, derken,⁵²⁷ İbn Mes'ud, burada tâğût ile Kâ'b b. Eşref ve Huyey b. Ahtab kastedilmiştir, der. Ayrıca tâğûtun insanı tuğyana götüren, azdıran her şey için kullanılabilmesi de söylenmiştir.⁵²⁸ Âyetin nüzül sebebini ve bu esnada cereyan eden olayları dikkate aldığımızda burada tâğût terimi ile putlara secde eden ve müşrikleri mü'minlerden üstün tutan söz konusu şahısların veya o esnada orada bulunan topluluğun kastedilmiş olduğu görüşünü daha isabetli bulmaktayız.

Yahudi bilginleri İslâm'a karşı çıkmakta o kadar ileri gitmişlerdi ki, Hz. Peygamber'e inananları, müşrik Araplardan bile daha sapkın olarak kabul ediyorlardı. Bir tarafta şirk koşmaksızın bir tek Allah'a iman; diğer tarafta ise, Tevrat'ın üzerinde çok durduğu ve hep kötülediği putperestlik ve şirk bulunmasına rağmen onlar, müşriklerin, Müslümanlardan daha doğru bir yolda olduklarını ilân ediyorlardı.⁵²⁹

Neticede, kendilerine ilâhi bir kitap verildiği halde onu bırakıp putları ve tâğûtları tercih edenleri, Allah lanetine uğratmış, rahmetinden kovmuş ve onları rezil etmiştir. Bu, onların inkârda inatçılıklarından ve kâfirleri müminlerden üstün görmelerindedir.⁵³⁰

Yahudilerin tuğyanına diğer bir örnek de, Mâide sûresinde anlatıldığı üzere Allah'ı cimrilikle itham etmeye çalışmalarıdır. Bu husus Kur'ân'da şöyle anlatılır. *"Bir de Yahudiler, 'Allah'ın eli bağıdır' dediler. Söylediklerinden ötürü kendi elleri bağlansın ve lanete uğrasınlar! Hayır, onun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur'ân) onlardan birçoğunun tuğyanını ve küfrünü artıracaktır. Biz onların arasına kıyamete kadar düşmanlık ve kin saldık. Her ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışırlar. Allah bozguncuları sevmez."*⁵³¹ Abdullah b. Abbas, Mücahid, Katade ve Dahhak bu âyette zikredilen, "Allah'ın eli"nden maksadın, Allah'ın lütfü ve ihsanı olduğunu

⁵²⁷ Taberî, a.g.e., IV, 135

⁵²⁸ Kurtubi, a.g.e., V, 248.

⁵²⁹ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 367.

⁵³⁰ Taberî, a.g.e., IV, 138.

⁵³¹ Mâide, 5/64.

söylemişler, Yahudilerin, “Allah’ın eli bağılıdır” şeklindeki sözleriyle “Allah cimridir, cömert değildir” demek istediklerini beyan etmişlerdir.⁵³² “Allah’ın eli bağılıdır” sözünü Yahudilerden bir grup söylediği için bu âyet onlar hakkında hususi olabileceği gibi bu söze karşı çıkmayan diğerleri de bu sözü söylemiş kabul edilebilir.⁵³³

Arapça bir deyme göre, “elleri zincirlenmiş” kimse, son derece cimri bir kişidir. Bununla Yahudilerin demek istediği, Allah’ın cömert olmayı bıraktığıdır. Yahudiler yüzyıllarca en bayağı durumlara düştükten ve tüm ulusal kurtuluş ümitlerini yitirdikten sonra, kaybolmuş şanları için yas tutmaya ve kendilerine karşı cimrilik gösteriyor diye Allah’ı suçlamaya başladılar. İçlerindeki beyinsizler, “Allah öylesine sıkılaştı ki, hazinelerin kapılarını bize karşı kapattı. Bizim için belâlâr ve felâketlerden başka yanında hiçbir şeyi kalmadı” demeye kadar gittiler.⁵³⁴ Oysa ki Allah Teâlâ Yahudilerin büyük günahlarını bağışlamış, onlara bol nimetler vermiştir. Fakat onlar şımarıklıkları sebebiyle öteden beri cahilce ve nankörce hareket eden ve bu tavırlarını sürdüren bir kavimdir.⁵³⁵ Nitekim âyetin şu kısmı buna işaret etmektedir. “*Andolsun, sana Rabbinden indirilen (Kur’ân) onlardan birçoğunun tuğyanını ve küfrünü artıracaktır.*” Sıhhat için yenilen doğal besinlerin hastanın hastalığını artırması gibi Kur’ân’dan işittikleri onların tuğyanını ve küfrünü artırıyor.⁵³⁶ Olmayan bir şeyin artmasından bahsedilemez. Demek ki Yahudiler tuğyan ve inkâr içerisindeydiler. Peygamber’e indirilen Kur’ân, yahudi inancında ve kültüründeki bazı anlayışlara karşı çıktığından, onların azgınlığını ve inkârını arttıracaktır. Kur’ân, azgınlık ve inkâr psikolojisinde olanlarda aksi tesir uyandırmaktadır.

Tâ-Hâ sûresinde Allah Teâlâ İsrailoğulları’na ihsan etmiş olduğu birtakım nimetlerden bahsettikten sonra şöyle buyurmaktadır: “*Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz ve helâl olanlarından yiyeğin. Bu konuda aşırı da gitmeyin (tuğyan etmeyin), yoksa üzerinize gazabım iner. Gazabım da kimin üzerine inerse o*

⁵³² Taberî, *Camîu'l-Beyan*, IV, 640.

⁵³³ Kurtubi, *el-Camî*, VI, 228.

⁵³⁴ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, I, 496.

⁵³⁵ Taberî, a.g.e., IV, 640.

⁵³⁶ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, II, 346; Âlûsî, *Rûhu'l-Me'âni*, IV, 267.

*muhakkak helâk olmuş demektir.*⁵³⁷ Bu âyetle Yahudiler tuğyan etmemeleri hususunda uyarılmaktadır. Bu durum onların tuğyana meyilli bir millet olduğuna da işaret etmektedir. Kurtubi âyette geçen “la tetğav” ifadesini “nimete şükretmeyip nankörlükte bulunarak veya bolluk ve afiyet neticesinde isyankârlığa düşerek tuğyan etmeyin”⁵³⁸ şeklinde izah ederken, Tahir b. Âşûr “nimet verene ibadeti azaltarak tuğyana düşmeyin”⁵³⁹ şeklinde açıklamaktadır. Esed ise bu ifadenin “kibirli, kendini beğenmiş kimseler gibi davranarak tuğyan etmeyin”⁵⁴⁰ anlamına geldiğini söyler. Zuhayli, “Yahudilerin caiz olanı aşır caiz olmayana yönelerek, Allah’ın nimetlerini inkâr ederek, ihtiyaçlarından fazla rızık alarak, haklara tecavüz ederek, kendilerine verilen emirlere muhalefet ederek tuğyan etmemeleri konusunda uyarıldıklarını, aksi takdirde Allah’ın gazabına uğrayacaklarının kendilerine hatırlatıldığını kaydetmektedir.”⁵⁴¹ Bu hitap kuvvetli ihtimale göre Firavun’un zulmünden kurtulan İsrailoğulları’nadır. Tevrat’ta da bu tür ifadeler vardır. Hitabın Hz. Peygamber dönemindeki Yahudilere yönelik olduğunu söyleyenler de vardır.⁵⁴² Söz konusu hitap Yahudilere olsa da buradaki ilâhi mesajın bütün insanlığa yönelik olduğu muhakkaktır.

Özetle söylemek gerekirse Yahudiler olur olmaz iftiralar atmak, Hz. Peygamber’e düşmanlık beslemek, müşrikleri mü’minlerden üstün tutmak, tâğûtlara tabi olmak gibi birtakım olumsuz davranışlarda bulunarak tuğyan etmişlerdir.

Kur’ân, Firavun’un, Nûh kavminin, Semûd’un ve diğerlerinin durumlarını ‘tuğyan’ kelimesiyle açıklarken, inkâr bataklığına saplanıp zulüm ve tuğyanda haddi aşan birey ve toplulukları ne fiziksel kuvvetlerinin, ne muhteşem saraylarının, ne de muhkem kalelerinin ilâhi hükmün hışmından kurtaramadığını haber vermektedir. Bunu yaparken geçmiş peygamberlerin ve kavimlerin başına gelen olaylardan ibret alınmasını amaçlamaktadır. Zira geçmişte vuku bulan olaylara ibret nazarıyla bakıldığında onların istikbale ışık tutan önemli mesajlar içerdiği görülecektir.

⁵³⁷ Tâ-Hâ, 20/81.

⁵³⁸ Kurtubi, *el-Cami’*, XI, 230.

⁵³⁹ Tahir b. Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, VIII, 275.

⁵⁴⁰ Esed, *Kur’ân Mesajı*, II, 635.

⁵⁴¹ Zuhayli, *Tefsîrü’l-Münir*, c. VIII, cz. XVI, 257.

⁵⁴² Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri*, V, 444.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Allah'ın gazabına uğrayan veya tarih sahnesinden silinen birey ve toplulukların başlarına gelen felâketlerin sebepleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde görülecektir ki, onların başlarına gelen bu felâketler Allah'ın kulları için belirlemiş olduğu sınırları ölçüsüzce aşmaları ve O'nun rehber olarak gönderdiği peygamberlerin uyarılarını hafife almalarındandır. Hiç şüphesiz bu şekilde davranarak tuğyan eden birey ve topluluklar yukarıda zikrettiklerimizle sınırlı değildir. Ancak, çalışmamızın sınırlarını aşar düşüncesiyle biz bunların hepsine yer vermeyerek sadece, tuğyanları Kur'ân'da bizzat "tuğyan" kelimesiyle anlatılan birey ve toplulukları incelemeye çalıştık. Şunu da belirtmek isteriz ki yukarıda verilen örnekler Kur'ân'daki tipik tuğyan örnekleridir. Ancak tuğyan mantığı her devirde aynıdır. Allah'ın koyduğu hükümleri tanımamak, yasaklarını çiğnemek kısaca Allah'ın belirlemiş olduğu sınırları ihlâl etmek tuğyandır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TUĞYANLA MÜCADELE VE TUĞYANIN SONUCU

30. Tuğyan Edenlerle Mücadele

Bu başlık altında, peygamberlerin tebliğ metotlarına, tuğyan edip azgınlık gösteren kimselere karşı tutumlarına, insanları tevhide davet ederken ortaya koydukları davet ilkelerine temas etmeye çalışacağız. Ayrıca genel anlamda bir tebliğcinin sahip olması gereken özelliklerin neler olduğunu, insanları dine davet ederken kullanacağı üslup ve yöntemin nasıl olması gerektiğini âyetlerin ışığında kısaca ortaya koymaya çalışacağız.

300. Tuğyan Edenlere Tebliğ

Tuğyan edenleri adalete, iyiliğe, güzelliğe davet edecek olan kimsenin son derece dikkatli olması, hikmet, güzel öğüt, tatlı dil gibi Kur'ân'ın belirlemiş olduğu temel davet ilkeleriyle muhatabını ikna etmeye çalışması gerekir. Davet hususunda şöyle bir metot takip edilebilir:

3000. Dua

Tâğîleri hakka davet edip tuğyanlarını terk etmeleri hususunda onları uyarmaya başlamadan önce, Allah'a yönelip O'ndan yardım istemek uygun olacaktır. Hz. Mûsa'nın, Firavun'u tuğyanından vazgeçirmek üzere görevlendirilmesi sırasında yapmış olduğu dua da buna işaret etmektedir. Allah Teâlâ Hz. Mûsa'ya Firavun'a gitmesini, onu tevhide davet etmesini emredince Hz. Mûsa, çeşitli mucizelerle donatılmış bir peygamber olduğu halde Allah'a şöyle dua etmiştir. *“Rabbim! Gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Dilimdeki tutukluğu çöz ki sözümü anlasınlar. Bana ailemden birini yardımcı yap.*

kardeşim Harun'u. Onunla gücümü artır. Onu işime ortak et."⁵⁴³ Firavun tuğyan eden kralların en şerlisi, inat ve küfürde en çok ısrar edeniydi. Bu yüzden Hz. Musa onun karşısına çıkmadan önce Rabbine dua ederek O'ndan yardım istemiştir.⁵⁴⁴ Buradan hareketle tuğyana sapmış kimseleri hakka çağırarak olan davetçinin ilk yapması gereken şeyin Allah'tan yardım istemek ve psikolojik olarak kendini davete hazırlamak olması gerektiğini söyleyebiliriz.

3001. Hikmetle Dâvet

İnsanları Allah yoluna davet etmek; onları Allah'a (c.c.) itaate teşvik etmek ve O'nun emirlerine muhalefetten sakındırmaktır.⁵⁴⁵ Bu davetin hikmetle yapılması gerekir. Nitekim Allah Teâlâ Hz. Peygamber'e hitaben "*Rabbinin yoluna hikmetle çağır...*"⁵⁴⁶ buyuruyor. Müfessirler hikmeti değişik şekillerde tarif etmişlerdir. Mukatil b. Süleyman'a göre hikmet, "Kur'an'daki emir ve nehiylerden oluşan nasihatlerdir."⁵⁴⁷ Mâturidi ise hikmeti, "insanların söylediklerine aykırı hareket etmemeleri" şeklinde tarif eder.⁵⁴⁸ Zemahşeri "sağlam ve doğru söz, şüpheyi gideren, gerçeği açıklayan delildir" der.⁵⁴⁹ Başka bir ifade ile hikmet, umudu korkuya uyarıyı da müjdeye karıştırarak güzel öğüdü açıklayan, eylemlerin derecelerini tarif eden şeydir.⁵⁵⁰

Hikmet; kişinin tebliği sırasında dikkatli ve basiretli olması, bunu körükörüne yapmamasıdır. Hikmet, hitabedilen kişinin zihin, yetenek ve şartlarının gözönünde bulundurulmasını ve mesajın bunlara uygun bir şekilde iletilmesini gerektirir. Bundan başka aynı metot herkese veya her gruba uygulanmamalı, aksine önce muhatabın hastalığı teşhis edilmeli, ona göre zihin ve kalbi uyarılarak tedavi edilmelidir.⁵⁵¹ İnsanlar hazır hale getirilmeden onlara yükümlülükler yağdırılmamalı, acelecilik, duygusallık ve tepkisellikle işi zora sokmamalı, bu konuların hepsinde ve diğer konularda hikmetin sınırlarını

⁵⁴³ Tâ-Hâ, 20/25-32.

⁵⁴⁴ Muhammed Cemaluddin el-Kasimî, *Tefsîru'l-Kasimî (Mehasinu't-Te'vil)*, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), Dâr'u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1379/1960, c. VI, cz. XI, s. 4176.

⁵⁴⁵ Mâturidi, *Te'vilât'ü Ehli's-Sünne*, II, 177.

⁵⁴⁶ Nahl, 16/125.

⁵⁴⁷ Mukatil b. Süleyman, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, s. 138.

⁵⁴⁸ Mâturidi, a.y.

⁵⁴⁹ Zemahşeri, *Keşşâf*, II, 619.

⁵⁵⁰ Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, II, 440.

⁵⁵¹ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'an*, III, 70.

aşmamalıdır.⁵⁵² Doyurucu, ikna edici, aynı zamanda -karşısındakinin kültür seviyesine göre- bilimsel ölçüde delillerle, gerçeği yansıtır mahiyetteki belgelerle, insanlara yarar sağlayacak, akıllara ışık tutacak, vicdanlarını harekete geçirecek misallerle insanlar davet edilmelidir.⁵⁵³

3002. Güzel Öğüt

Kendilerine ağır bir dil ile öğüt verildiğinde, tuğyanlarını ve kibirlerini artırmaları, tâğîlerin adetidir. Allah Teâlâ'nın, peygamberlerini göndermedeki gayesi ise azgınlıkta aşırı giden kullarının tuğyanını artırmak değil onlara faydalı olmaktır. İşte bundan ötürü, Allah Teâlâ Hz. Mûsa ve kardeşini, tuğyanın âdeta sembolü olan Firavun'a gönderirken bile onlara ona karşı yumuşak davranmayı emretmiştir. Bu konudaki âyet şöyledir: "*Firavun'a yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır yahut korkar.*"⁵⁵⁴

Yani, söz dinleyeceği umuduyla ona yumuşak söyleyin, olur ki nasihat dinler, yahut Allah'tan korkar. Böylece inkârından, hakkı kabul etmeye yönelir. İnkârından kabule dönmese bile, en azından kalbinde bir korku meydana gelir de hiç olmazsa inkârını bırakır. İkrara geçmese bile inkârını bırakması, inkârda ısrarından daha faydalıdır. Kısaca Hz. Mûsa'ya, Firavun'a hitap ederken, onu ölçülü davranmaya sevk edecek bir üslup seçmesi öğütlenmektedir.⁵⁵⁵ Bu âyet, davetçinin yumuşak söz ve hikmetle bir âsiyi hidâyete çağırmasının gerekliliğine örnek teşkil eder.⁵⁵⁶

İbn Abbas'a göre "yumuşak söz"den maksat, onun rencide edilmemesidir. Meselâ "Biz senin Rabbinin elçileriyiz" deyin. Onunla istişare ediyormuşçasına konuşun, ona künyeleriyle hitap edin.⁵⁵⁷ İbn Kesir, âyetin tefsirinde şunları kaydeder: "Firavun, azgınlık ve büyüklenmenin en üst derecesindedir. Bununla birlikte Allah Teâlâ, Hz. Mûsa'ya Firavun'a karşı lütuf ve yumuşaklıkla hitâb etmesini emretmiştir. Çünkü ince, yumuşak, hoş sözler gönüllerde daha

⁵⁵² Seyyid Kutup, *fi Zılâl*, IV, 2202.

⁵⁵³ Celâl Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, VII, 3441.

⁵⁵⁴ Tâ-Hâ, 20/44.

⁵⁵⁵ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, VIII, 53.

⁵⁵⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, VII, 27.

⁵⁵⁷ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, XI, 285.

tesirlidir.”⁵⁵⁸ Öte yandan, her Kur’ânî anlatım değişmeyen bir gerçeği ya da gerçekleri ortaya çıkarmak, yahut insan davranışlarıyla ilgili evrensel bir ilkeye açıklık kazandırmak amacını taşıdığına göre, açıktır ki, Allah’ın Hz. Mûsa’ya belirli bir günahkar için yönelttiği “onunla yumuşak, ılımlı bir tarzda konuş ki, aklını başına toplamak için fırsatı olsun” emri bütün çağlar için ve ihtidâya vesile olabilecek bütün tebliğ çabaları için geçerlidir.⁵⁵⁹

Nitekim Allah Teâlâ başka bir âyette şöyle buyuruyor : “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et. Onlarla en güzel şekilde tartış.*”⁵⁶⁰ “Güzel öğüt”, şiddet içermeyen, ilmi dayanağı olan doğru sözlerle, faydalı nasihatlerdir.⁵⁶¹ “Hikmet” ve “güzel öğüt”ten maksadın Kur’ân olduğu da söylenmiştir.⁵⁶² “Güzel öğüt”ü Kur’ân kıssaları veya terğîb ve terhîb ile Allah’a (c.c.) davet etmek şeklinde açıklayanlar da vardır.⁵⁶³

Güzel öğüt karşı tarafı kızdırmaz; onun günahla, kötülükle gururlanma damarını kabartmaz. Öğüt vermedeki yumuşaklık, çoğu zaman katı kalpleri bile doğru yola iletir, birbirinden nefret eden gönülleri kaynaştırır. Haddi aşan idarecilerin bencillik kompleksini depreştirmez. Tersine kalbi uyarır. Uyanan kalp ise öğüt alır, azgınlığın sonundan korkmaya başlar. Neticede azarlama, çıkışma ve rencide etmekten daha iyi sonuçlar doğurur.⁵⁶⁴

Davetçi, muhatabını sadece mantiki ikna metotlarıyla değil aynı zamanda duygularını cezbederek de inandırmaya çalışmalıdır. Aynı şekilde kişi sadece kötülüklerin yasak olduğu konusu üzerinde durmamalı, aynı zamanda insan doğasında varolan kötülük aleyhtarı tutumu, karşısındaki insanda da uyandırmaya çalışmalıdır. Bu kötülüklerin sonuçlarıyla da muhatabını uyarmalıdır. Bunun yanısıra kişi, karşısındakine hidâyetin ve iyi amellerin mükemmel ve doğru olduğunu mantıken kabul ettirmeye çalışmakla kalmayıp aynı zamanda onları sevdirmeye de çalışmalıdır. Ayrıca karşısındakinin mutluluğu ve refahını düşündüğünü gösterir bir tarzda olmalıdır. Öğüt verenin karşısındakini küçük

⁵⁵⁸ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 303.

⁵⁵⁹ Esed, *Kur'an Mesajı*, II, 629.

⁵⁶⁰ Nahl, 16/125.

⁵⁶¹ Mâturidi, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, II, 177.

⁵⁶² Zemaşerî, *Keşşâf*, II, 619.

⁵⁶³ Beğâvî, *Me'âlimu't-Tenzil*, V, 52.

⁵⁶⁴ Seyyid Kutup, *fî-Zılâl*, IV, 2336.

gördüğünü veya kendi üstünlüğü ile övündüğünü gösterecek hiç bir davranışı olmamalıdır. Aksine karşıdaki kimse, öğüt verenin kendisini düzeltmeye ve mutluluğa ulaştırmaya çabaladığını hissetmelidir.⁵⁶⁵

Tatlı dil, düşündürür ya da saygı duymaya sevk eder. Dini tebliğ ederken ve öğretirken öncelikle insanın düşüncesini harekete geçirmek ya da muhatabın o konuya saygı duymasını temin etmek gerekir. Düşünme aklın eylemi, saygı duymak da gönlün eylemidir. Her ikisi veya en azından onlardan biri hedef alınmalıdır. Bu hedefe, “yumuşak söz söyleme metodu” ulaştıracaktır.⁵⁶⁶

Kısaca; davetin etkili olması için yumuşak sözle yapılması gerekir. Kabalık, sertlikle yapılan telkinler olumsuz tepki uyandırır. Peygamber daima tatlılıkla yumuşaklıkla Hakk’a davet etmiştir. Bu yumuşak, kibar davranış birçok katı kalpliği yumuşatıp İslam’a bağlamıştır.⁵⁶⁷

Allah yoluna davet edilen kimse ne kadar günahkar olursa olsun davet edenin hakkı söylemesi ama yumuşak bir şekilde, kırıp dökmeden söylemesi uygundur. Çünkü yumuşak söz saldırganın öfkesini frenler, tuğyanın kabaran dalgalarını bertaraf eder. Yumuşak üslupla birlikte güzel, çekici ve doyurucu öğütler de isyankâr kimseler üzerinde derin izler bırakır. Bu yüzden hakka davet edenin bu tür materyalleri de kullanması son derece faydalı olabilir. Davet edenin dikkat etmesi gereken en önemli hususlardan biri de şudur: O, ne sadece cehennem ile korkutmalı, ne de yalnız cennet ile avundurmalı; korku ile ümit arasında dengeli bir hava oluşturup ruh ve vicdanları tesir altına almaya çalışmalıdır.

3003. En Güzel Şekilde Mücadele

İnsanları davet ederken hikmet, güzel öğüt ve yumuşak söz kadar muhatapla yapılan tartışma veya diğer mücadelelerin de en güzel şekilde olması gerekir. Zira Allah Teâlâ, Hz. Peygambere muhataplarıyla “en güzel şekilde mücadele etme” emrini vermiştir.⁵⁶⁸ Bu emir, kişinin şiddet ve sertlik içermeyen tatlı bir dile sahip olması, soylu bir davranış göstermesi, aklî ve cezbedici fikirler

⁵⁶⁵ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'an*, III, 71.

⁵⁶⁶ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, XII, 261.

⁵⁶⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, V, 432.

⁵⁶⁸ Bk. Nahl, 16/125.

öne sürmesi, polemik, tartışma ve karşıtlıklar içine düşmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Muhatabın isyan ve fitnelerini engelleyecek, öfkesini dindirecek bir yumuşaklıkla ona yaklaşmak gerektiğini anlatmaktadır.⁵⁶⁹ Başkalarıyla en güzel şekilde mücadele eden kimse, suçlamalara, çarpık fikir ve iğneli sözlere yönelmez; karşısındakini mağlup etmek ve tartışmada kendi üstünlüğünün alkışlanması için onunla alay da etmez. Çünkü bu tür davranışlar inatçılık ve dikbaşlılığa neden olur. Bunun tam tersine öğüt veren kişi karşısındakine tevazu ile yaklaşır, onu basit bir şekilde ikna etmeye çalışır ve karşısındakinin çarpık fikir ve kısır döngülere girdiğini gördüğü zaman onun daha çok sapıtması için tartışmayı bırakır.⁵⁷⁰

Muhatap, davetçinin amacının tartışmada üstün gelmek olmadığına kesin kanaat getirmeli ve bunu hissetmelidir. Tek amacının gerçeğe ulaşmak olduğunu anlamalıdır. İnsanların nefislerinin kendilerine özgü bir gururu ve inadı vardır. Yumuşaklıkla yanaşmadıkça, savunduğu düşüncesinden vazgeçmez ki, yenildiğini hissetmesin. Tartışmada savunulan görüşün değeri ile kişinin kendi onurunun değeri çabucak birbirine karışır. Bu sefer görüşünden vazgeçmeyi onurundan, saygınlığından ve değerinden ödün vermek şeklinde değerlendirir. En güzel biçimde tartışmak ise, bu hassas gurur duygusunu garanti altına alır. Karşısındaki adamın kendi kişiliğinin korunduğunu, değerinin ve onurunun garanti altında olduğunu, davetçinin bir gerçeği dile getirmekten, Allah için bu gerçeğe iletmekten başka amacı olmadığını, kendi kişiliğini güçlendirmek, görüşünü sağlamlaştırmak ve muhatabının görüşünü çürütmek için çalışmadığını gözler önüne serer.⁵⁷¹

Esed, başka inançlara bağlı kimselerle girilen tartışmalarda yöntem olarak en güzel, en yumuşak ve dolayısıyla akla ve sağduyuya en çok hitap eden yöntemleri seçmek konusundaki bu ısrarın “*dinde zorlama yoktur*”⁵⁷² ilkesiyle tam bir uyum ortaya koyduğunu belirtmektedir.⁵⁷³ Nitekim Nahl sûresinde, Allah Teâlâ Hz. Peygamber’e muhaliflere karşı münazara ve mücâdele yollarının en

⁵⁶⁹ Beydâvî, *Envâru 't-Tenzil ve Esrâru 't-Te'vîl*, III, 426.

⁵⁷⁰ Mevdudî, *Tefhimü 'l-Kur'ân*, III, 75.

⁵⁷¹ Seyyid Kutup, *fi-Zilâl*, IV, 2202.

⁵⁷² Kalem, 68/31.

⁵⁷³ Esed, *Kur'ân Mesajı*, II, 557.

güzeli ile, hüccet ve delillerle, yumuşaklık ve tatlılıkla mücâdele etmesini emrettikten sonra “...Şüphesiz senin Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir. O, doğru yolda olanları da en iyi bilendir.”⁵⁷⁴ buyurmaktadır. Burada, peygamber de olsa hiçbir kimsenin insanları doğru yola sokma gücüne sahip olmadığı; peygamberler ve onların yolunda yürüyenlerin sadece doğru yolu gösterip tarif etmekle görevli buldukları açıklanıyor. Hidâyetin ve hesaba çekmenin ise sadece Allah'a ait olduğuna işaretle bulunuluyor.⁵⁷⁵

Özetle, hakikati görmeyi kabul etmeyen kimselerle, kalpleri uyandıran, ruhlara öğüt veren, akılları aydınlatan bir yolla mücadele edilmelidir.⁵⁷⁶ Sert ve kaba bir hitap şekli, kırıcı bir davranış hak sözü kabule mâni olabilir, muhatabın kızgınlığını, inadını, kibrini ve tuğyanını artırabilir. Dolayısıyla bu tarzda davete zarar verici tavırlardan uzak durulmalıdır. Tartışmada veya konuşmada nazik ama etkili bir üslup kullanılmalı ancak buna rağmen tartışılan veya konuşulan kişi gerçekleri kabullenmek yerine onlardan uzaklaşma noktasına gelirse konu değiştirilmeli veya tartışmaya son verilmeli, nefsi arzular için içerisine sokulmamalıdır.

3004. Tehdit ve Korkutma

Kur’ân-ı Kerim dikkatli bir şekilde incelendiğinde, peygamberlerin insanları davet ederken tatlı bir dil, nazik bir üslup kullanmakla birlikte tehdit ve korkutmayı da bir tebliğ metodu olarak kullandıkları açıkça görülecektir. Ancak onlar bunu yaparken heva ve heveslerini işin içine katmamış, tehdit ve korkutmayı da münasip bir dille, uygun bir metodla yapmışlardır. Kur’ân’daki kıssalar gözden geçirildiğinde bunun örnekleri çokça görülecektir. Biz, Kur’ân’da tuğyanın sembolü olması itibariyle Firavun örneği üzerinde durmak istiyoruz. Allah Teâlâ Hz. Mûsa ve Harun’a “*Firavun’a gidin. Çünkü o tuğyan etmiştir. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki öğüt alır, yahut korkar*”⁵⁷⁷ şeklinde talimat vermiş ve bu talimatların ardından korku ve tehdit içerikli şu mesajlarla onları Firavun’a göndermiştir. “*Ona gidin ve şöyle deyin: Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz.*

⁵⁷⁴ Nahl, 16/125.

⁵⁷⁵ Muhammed Ali Sâbûnî, *Saffetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1416/1996, II, 137.

⁵⁷⁶ Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, II, 440.

⁵⁷⁷ Tâ-Hâ, 20/43-44.

İsrailoğulları'nı (serbest bırak ve) bizimle gönder. Onlara işkence etme. Sana Rabbinin katından bir mucize getirdik. Selâm, doğru yola uyanlara olsun. Şüphesiz bize, azabın yalanlayan ve yüz çevirenlere olacağı vahyolundu."⁵⁷⁸

Râzî bu âyetlerde birkaç bakımdan sertlik olduğunu ifade eder. Birincisi: "Şüphesiz biz Rabbinin elçileriyiz" ifadesidir. Bu ifade Firavun'un onlara boyun eğip, onlara itaati kabul etmesi anlamına gelir ki bu bütün ülkeye hükmeden bir krala çok ağır gelir. İkincisi: "İsrailoğulları'nı (serbest bırak ve) bizimle gönder" cümlesidir. Burada ise onun mülkünü noksanlaştırma söz konusudur. Çünkü o, yapmayı istediği bina ve benzeri şeylerin yapımında, İsrailoğulları'na muhtaç idi. Üçüncüsü: "Onlara işkence etme" ifadesidir. Dördüncüsü: "Sana Rabbinin katından bir mucize getirdik" ifadesidir. Allah Teâlâ burada önce yumuşaklığı sonra da sert davranılmasını emretmiştir. Şüphesiz bunu da bir faydaya binaen yapmıştır ki o da şudur. Bir kişinin ısrar ve inadı ortaya çıkınca, o zaman ona sert davranmak gerekir.⁵⁷⁹

İbn Kesir ise âyetleri şu şekilde izah eder: "Benim (geçmiş ümmetleri helâk ettiğim) günlerimi ona hatırlat. İntikam ve baskınımı ona uyar. Ona haber ver ki, Benim öfkemin karşısında hiç bir şey duramaz. Bununla beraber ona yumuşak söz söyle. Olur ki öğüt alır veya korkar."⁵⁸⁰

Son derece nazik bir üslubu olan Hz. Peygamber'in de azgınlık yapan muhaliflerini zaman zaman üstü kapalı bir şekilde tehdit ettiğini görmekteyiz. Kureyşliler Resûlullah'ın aleyhinde Dârü'n-Nedve'de toplandıkları zaman içlerinden biri onlara şöyle demişti: "Siz, onun elini kolunu bağlayarak hapsedin. Sonra onun helâk olmasını bekleyin. Bundan önceki Züheyr ve Nabiğa gibi şairler helâk oldukları gibi bu da helâk oluversin. Zira bu da onlar gibi biridir." Bunun üzerine Allah Teâlâ şu âyet-i kerîmeyi indirmiştir.⁵⁸¹ "Yoksa onlar, 'O bir şairdir. Onun, zamanın felâketine uğramasını bekliyoruz' mu diyorlar? Onlara de ki: 'Bekleyin. Ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.'"⁵⁸² Elmalılı'ya göre âyette geçen "gözetin" (terabbesu) ifadesi alay ve tehdit etmek manasınadır. Yani, "siz

⁵⁷⁸ Tâ-Hâ, 20/47/48.

⁵⁷⁹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, VIII, 54.

⁵⁸⁰ İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, V, 289.

⁵⁸¹ İbn Kesir, a.g.e., VII, 440.

⁵⁸² Tur, 52/30-31.

benim helâk olmamı bekliyorsunuz, ben de sizin helâkinizi bekliyorum.” demektir.⁵⁸³

İnsanlar bilmedikleri, tanımadıkları şeylerden korkmazlar. Dolayısıyla onlara öncelikle münasip bir dille Allah’ı anlatmak, tanıtmak, peygamberlerden bahsetmek, âhiretteki durumlardan haber vermek daha uygundur. Ancak bunu yaparken karşı taraf incinir veya küser endişesiyle Allah’ın âyetlerini gizlemek doğru değildir. Muhatap önce bilgilendirilmeli daha sonra bilgilendirildiği şeyler hususunda uyarılmalı ki bütün bunların onun üzerinde bir tesiri olsun. Kısaca, tehdit ve korkutma ancak bilgilendirmeden sonra bir tebliğ metodu olarak kullanılabilir.

301. Tuğyan Edenlerden Uzaklaşma

Davetçi, bütün davet metotlarını en mükemmel şekilde uyguladığı halde muhatapları inkâr ve azgınlıklarını ısrarla sürdürmeye devam ederler ve davetçi artık onlara tebliğin fayda vermeyeceğine kanaat getirirse onlardan yüz çevirmeli, hidâyete ihtimali bulunan diğer kimselere yönelmelidir. Azılı müşriklerin Hz. Peygamber’e “büyücü” ve “deli” demeleri üzerine Allah Teâlâ Zâriyât sûresinde bu tür iftiraların bütün peygamberlere atıldığını, bu iftiraları atanların bunu birbirlerine tavsiye etmediklerini, onların hepsinin ortak yönünün tuğyan etmiş olmak olduğunu beyan ettikten sonra “...onlardan yüz çevir. Artık kınanacak değilsin.”⁵⁸⁴ buyurarak hem peygamberini teselli etmiş hem de böyle inatçı isyankarlara karşı ortaya konacak tavrı bildirmiştir. O halde tebliğ vazifesini yaptıktan sonra insanlar doğru yola gelmiyorlar diye hiç kimsenin kendisini heder etmesine gerek yoktur. Hatta onlardan uzaklaşmasında da bir sakınca yoktur. Aksine burada inatçı zorbalardan uzak durmak gerektiğine işaret vardır.

Taberî de âyetlerin bu manada olduğunu şu izah tarzıyla ortaya koyar: “Sen, sana gönderdiğimiz emirleri tebliğ ettin. Onların inkârlarına aldırış etme. Bu yüz çevirmenle tebliğinde gevşek davranmıyorsun bilakis vazifeni en iyi bir şekilde yaptın. Bundan dolayı Rabbin tarafından kınanacak değilsin.”⁵⁸⁵

⁵⁸³ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 280.

⁵⁸⁴ Bk. Zâriyât, 51/52-54.

⁵⁸⁵ Taberî, *Camii'l-Beyan*, XI, 474.

Râzî'ye göre burada Hz. Peygamber'i güzel bir teselli vardır. Çünkü Hz. Peygamber'in kendisini kusurlu sayması ve "Onların iman etmeyişleri, benim tebliğdeki kusurumdan ötürüdür" diyerek, inzâr ve tebliğ işinde olabildiğince gayret göstermesi, O'nun üstün huylarındandı. İşte bundan dolayı Allah Teâlâ, "Sen, sana düşeni yaptın. Onlardan yüz çevirmen sana zarar vermez. Onların inkârları, senden kaynaklanan bir kusurdan ötürü değil. Dolayısıyla üzülme, çünkü sen, kusuru sebebiyle kınanmış bir kimse değilsin. Yüz çevirip inad ettikleri için, esasen kınanacak olanlar onlardır" demek istemiştir.⁵⁸⁶

Bu âyetle, dini tebliğ etmenin çok iyi anlaşılması gereken bir kaidesi anlatılmaktadır. Hak ve hakikate çağırın biri, ne zaman ki birine akla yatkın deliller göstererek, davetini açık açık ortaya sererse, onun şüphelerine, itirazlarına ve delillerine cevap da verirse, hak ve hakikati açıklamak için üzerine düşen görevi yerine getirmiş, vazifesini yapmış olur. Bundan sonra hâlâ o şahıs, yanlış inanç ve düşüncesinde ısrar ederse, onun hiçbir vebali, hakka çağırın üzerine düşmez. Artık o şahsın peşine düşmek, onunla münakaşa uğruna ömrünü feda etmek mecburiyetinde değildir. Hak davetçisinin işi sadece bu bir adamı nasıl olursa olsun kendi inancına ortak etmekten ibaret de değildir. Davetçi vazifesini yapmıştır.⁵⁸⁷

Katade diyor ki: "Bu âyet-i kerîme inince sahabilerin gücüne gitmiş, onlar, artık vahyin kesildiğini ve Allah'ın azabının yaklaştığını sanmışlar, bunun üzerine, bundan sonra gelen "Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir."⁵⁸⁸ âyeti nazil olmuş ve sahabiler rahatlamışlardır."⁵⁸⁹

Bu âyette davetin önemli başka bir kaidesi de açıklanmaktadır. Hakka davetin asıl amacı, kendilerine ulaştırıldığında ona değer verip onu kabul edecek vasıftaki temiz fitratlara iman nimetini götürmektir. Ancak davetçinin, binlerce insan arasında bu temiz fitratlı insanları tanıyabilmesi mümkün olmadığından, toplumda mevcut temiz fitratlı insanlara iman nimetinin ulaşabilmesi için o sürekli kendi tebliğ ve davet çalışmalarını sürdürür. Çünkü bu tip insanlar iman edecek yetenektedirler. İşte davetin asıl amacı bu insanları toplayıp bir araya

⁵⁸⁶ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 191.

⁵⁸⁷ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, V, 520.

⁵⁸⁸ Zâriyât, 51/55

⁵⁸⁹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, XI, 474.

getirmektir. Davetçi insanların davete kulak verip-vermeyeceklerini, imanı kabul edip-etmeyeceklerini ancak yaptığı bu çalışmalardan sonra anlayabilir. Karşısındaki insanların katı kalpli iman etmeyecek kimseler olduklarını anladığı andan itibaren davetçi kendi kıymetli vaktini bu insanlara harcayarak ziyan etmemelidir. Çünkü onlar, kendilerine verilen nasihattan ders almazlar. Bu kimseler üzerinde vakit ve enerji sarf edileceğine, davetten istifade etmek isteyen kimselere yönelmek gerekmektedir.⁵⁹⁰

Özetle, tuğyan edenlerle usulüne uygun bir şekilde mücadele edilmelidir. Önce vaaz ve nasihat metoduna başvurulmalı bunu yaparken de tatlı dil kullanılmalı ancak hak ve hakikatlerden asla taviz verilmemeli, gerçekler gizlenmeden olduğu gibi aktarılmalıdır. Zamana, şartlara ve muhatabın durumuna göre birtakım ilmi belgeler, mantıki fikirler ortaya konmalı, karşı tarafı uzaklaştırıcı, nefret ettirici hareketlerden kaçınılmalıdır. Daha sonra yerine göre tehdit yerine göre korkutma metoduna başvurulmalı, gösterilen bütün çabalara rağmen tâğîler tuğyanlarından vazgeçmezlerse onlardan uzaklaşarak hidâyete meyilli olan kimseler için çaba sarfedilmelidir. İşte, Kur'ân-ı Kerim davetin temellerini ve ilkelerini bu esaslara dayandırıyor. Kullanılabilecek yöntem ve yolları ortaya koyuyor.

31. Tuğyan Edenlerin Akıbeti

Kur'ân, toplumların sonunu ifade etmek için son, sonuç anlamına gelen “akıbet” kavramını kullanmaktadır. Akıbet kelimesi, hem mü'minlerin sonunun iyi olması durumunu,⁵⁹¹ hem de yalanlayanların sonunun kötü olması ve helâk olması durumunu ifadelendirmektedir. Fakat daha çok yalanlayanların yok oluşlarını ifade etmek için kullanılmaktadır.⁵⁹² Biz de bu kavramı, Kur'ân'ın da çoğunlukla kullandığı anlamda, ‘tuğyan edenleri dünya ve âhirette bekleyen kötü son’ anlamında kullanacağız. Zaten tuğyandan bahsedilen bir yerde iyi bir son olması beklenemez. Tuğyan edenlerin dünya ve âhiretteki akıbetlerini -konumuzun sınırlarını aşmamak için- tuğyan kavramının geçtiği âyetler çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

---

⁵⁹⁰ Mevdudi, a.g.e., V, 521.

⁵⁹¹ Bk. Ali İmran, 3/137; En'âm, 6/11,135; vb.

⁵⁹² Bk. Nisâ, 4/133; En'âm, 6/133; İbrahim, 14/19; Fâtır, 35/16.

310. Dünyadaki Akıbetleri

Kur'ân'da bahsi geçen kıssalardan anlaşıldığına göre, tuğyana sapan birey ve toplumlar hemen cezalandırılmayıp vahiy yoluyla uyarılmışlardır. Aşırılıklarına son vermeleri için onlara belli bir süre tanınmıştır. Bu süre zarfında bazen ibret almaları için ellerindeki nimetlerden yoksun bırakılmışlardır. Uyarılara fayda vermeyip kendilerine tanınan süre sona erince de birtakım göksel ve yersel afetlerle helâk edilmişlerdir.

3100. Mühlet Verilmesi

Kur'ân'da, birey ve toplumların helâk edilişleriyle ilgili âyetler incelendiğinde helâkin hemen gerçekleşmediği, bunun için bir sürenin beklendiği görülecektir. Tuğyan eden birey ve toplumlara, küfür, şirk ve zulümlerinde ısrar etmelerine, yeryüzünde fesat çıkarmalarına, ölçüsüzce hareket edip her türlü sınırı aşmalarına, bir an önce azabı isteyip Allah'a ve Peygamberlerine kafa tutmalarına rağmen pişman olup, tevbe etmeleri için mühlet verilmektedir. Hiç şüphesiz onların, böyle taşkınlık ve tez canlılık yapıp, bizzat kendi eylemleri ve söylemleriyle azabı çabucak istemelerine rağmen Allah Teâlâ'nın onlar gibi acelecilik yapmayı onlara mühlet vermesi Allah'ın rahmetinin bir sonucudur.

Yûnus sûresinde bu konuya şöyle temas edilir: *“Eğer Allah, insanlara onların hemen hayra kavuşmayı istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onların ecellerine hükmolunurdu. İşte biz, bize kavuşmayı ummayanları, tuğyanları içinde bocalar halde bırakırız.”*⁵⁹³

Allah Teâlâ, bu âyet-i kerîmede, kullarına karşı lütufkâr olduğunu, kulların birbirleri aleyhinde yaptıkları haksız beddualarını hemen kabul etmeyip müminlere günahlarından tevbe imkânı sunduğunu -tüm azgınlık ve isyanlarına rağmen- kâfirlere de mühlet verdiğini beyan etmektedir.⁵⁹⁴ Ayrıca, kerem ve

⁵⁹³ Yûnus, 10/11.

⁵⁹⁴ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, VI, 537.

rahmetini göstermekte acele ettiği halde, kullarını günahlarına karşılık cezalandırıp muaheze etmekte acele etmediğini ifade etmektedir.⁵⁹⁵

Kur'ân'ın pek çok yerinde Allah Teâlâ azgınlardan bahsederken “...onları tuğyanları içinde bocalar halde (kör ve şaşkın) bırakırız.”⁵⁹⁶ buyurmaktadır. Yani, Allah (c.c.) onlara mühlet verir ve onları hemen cezalandırmaz.⁵⁹⁷ Bu ifadeden de açıkça anlaşılacağı üzere tâğîler, tuğyanlarının cezası olarak hemen helâk edilmemekte, onlara tuğyanlarından vazgeçmeleri için fırsat verilmektedir.

Râzî'ye göre; âyette geçen “ameh” kelimesi ile “amâ” eş anlamlıdır. Ancak “amâ” kelimesi daha umumi olup hem maddî, hem de manevî körlük için kullanılır. “Ameh” ise, ne tarafa gideceğini bilmeyen kimsenin tereddüt ve şaşkınlığı manasını ifade edip sadece manevî körlükte kullanılır.⁵⁹⁸

Tâğîlerle ilgili benzer bir ifadeyi Allah Teâlâ Bakara sûresinde şöyle kullanır: “...Allah, tuğyanları içinde bocalayıp dururlarken onlara mühlet verir.”⁵⁹⁹ Burada geçen “yemüddühüm” ifadesine Mücahid “artırmak” anlamı verirken İbn Mesud “mühlet” anlamı vermektedir.⁶⁰⁰

Allah Teâlâ, tuğyan edenleri bir taraftan elçileri vasıtasıyla uyararak hidâyete davet ederken diğer taraftan, belki tevbe ederler diye, şiddetli bela, felâket, sıkıntı, zorluk ve benzeri problemlerle yüzyüze getirir. Bu felâketler, ıslah etmek, edeplendirmek ve uyandırmak içindir ve dolayısıyla geçicidir. Felâketlerin, kendileri dışında bir toplum tarafından oluşturulması mümkün olduğu gibi, deprem, sel, tufan, kuraklık, kıtlık gibi doğal etkenler vasıtasıyla oluşturulması da mümkündür. Fakat bu noktada bilmek gerekir ki Kur'ân'a göre bela ve musibetlere imtihan amacıyla mü'minler de düşer olabilirler. Ancak mü'minler Allah'ın yolundan sapmadıkça helâk olmazlar.⁶⁰¹

Firavun'a mühlet verilmesi de helâkin hemen gerçekleşmediğine, en azgın ve zalim kâfirlere dahi iman etme fırsatı verildiğine delil olarak gösterilebilir. Zira

⁵⁹⁵ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, II, 314.

⁵⁹⁶ Bk. En'âm, 6/110; A'râf, 7/186; Yûnus, 10/11; vb.

⁵⁹⁷ Kurtubi, *el-Cami'*, VII, 65.

⁵⁹⁸ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, I, 30.

⁵⁹⁹ Bakara, 2/15. وَيَمْدُهُمْ فِي طغيَانِهِمْ يُعْمَهُونَ

⁶⁰⁰ Mâverdi, *Tefsîrü'l-Mâverdi*, I, 78.

⁶⁰¹ Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, s. 102-103.

Firavun'un "*Sizin için benden başka bir ilâh tanımiyorum*"⁶⁰² ifadesi ile "*Ben sizin en yüce Rabbinizim*"⁶⁰³ ifadesi arasında kırk yıl geçtiği rivayet edilir. Bu da Allah Teâlâ'nın Firavun'u o ilk kelimesi sebebiyle o anda hemen cezalandırmadığına, tam aksine, ona kırk yıl süre tanıdığına delalet etmektedir. Fakat o kendisine verilen bu fırsata rağmen tavrını değiştirmeyip "*Ben sizin en yüce Rabbinizim*" sözünü sarf edince her iki sözünün karşılığı olarak cezalandırılmıştır. Bu da Allah Teâlâ'nın mühlet tanıyıp, ihmal etmeyeceğinin açık göstergesidir.⁶⁰⁴

Elmalılı da bu konuda şunları söyler: Hz. Mûsa'ya karşı direnen Firavun ve tebası hemen helâk edilmemiştir. Onlara düşünceleri ve uyanmaları için fırsatlar verilmiştir. Bu ikaz ve ihtarlar, akıllarını başlarına almaları, durumlarını mukayese etmeleri, hadlerini bilmeleri, Allah'ı düşünüp emrine karşı direnmekten ve azgınlıktan vazgeçmeleri, küfürden ve zulümden tevbe etmeye imkan bulmaları için yapılmıştır.⁶⁰⁵

Hz. Nûh, Hz. Hud, Hz. Sâlih ve diğer peygamberlerin muhatapları da tuğyan etmelerine rağmen Allah Teâlâ onlara da mühlet vermiştir. Ancak kendilerine yapılan tebliğ ve nasihata rağmen, bir toplum dalâlet üzerinde ısrar eder ve haddi aşarsa, onlara verilen mühlet sona erer ve Allah o toplumu helâk eder.⁶⁰⁶

Bu anlatılanlardan şu sonuca varmak mümkündür. Allah Teâlâ birey ve toplumları, inkâr ve azgınlıklarından ötürü cezalandırmakta acele etmez. Onları belli bir süre serbest bırakır, sözlü ve fiili olarak uyarır, onlara mühlet verir. Bu da Allah'ın rahmetinin genişliğindedir. Bir kısmı, kendilerine verilen bu süre zarfında ilâhi uyarılardan ibret alıp taşkınlıklarına son vererek iman ederken diğerleri tuğyanları içinde oyalanıp dururlar. Allah Teâlâ böylelerinin belli bir sınıra gelmelerini bekler. Nihayet o sınıra geldikleri zaman kendilerine verilen müddet sona erer ve hak ettikleri cezaya çarptırılırlar.

---

⁶⁰² Kasas, 28/38.

⁶⁰³ Nâzi'ât, 79/24.

⁶⁰⁴ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 41.

⁶⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 118.

⁶⁰⁶ Mevdudi, *Tefhimü'l-Kur'ân*, 3/25.

3101. Nimetlerin Geri Alınması

Tuğyan eden bireylerin veya toplumların sahip oldukları çeşitli nimetlerin ellerinden alınmak suretiyle cezalandırıldığına dair Kur'ân'da pek çok malumat vardır. Şüphesiz bizim bütün bu malumatları ele alıp incelememiz mümkün değildir. Burada, Allah Teâlâ'nın, kendilerine lütufta bulunarak büyük oranda maddî ve manevî nimetler verdiği halde bu nimetlerin kıymetini idrak edemeyip tuğyana sapan bazı birey ve toplumların bu nimetlerden yoksun bırakılmalarına dair birkaç örnek vermekle yetineceğiz.

Bu manadaki bireysel cezalandırılmaya Karun'u örnek verebiliriz: Karun'a, anahtarlarını dahi güçlü kuvvetli bir topluluğun taşımakta zorlanacağı kadar çok hazineler verilmiş, servetiyle dillere destan olmuş, fakat o, şükredecek yerde böbürlenip büyüklük taslamıştır. Bunun üzerine Allah Teâlâ onun eşsiz servetini elinden almış ve onu yerin dibine geçirmiştir.⁶⁰⁷

Yine, Kehf sûresinde anlatılan bağ/bahçe sahibinin durumunu burada zikredebiliriz. O, kendisine Allah tarafından ihsan edilen, hurmalıklarla donatılmış ve aralarında ekinler bitirilmiş, yemişini vermiş ve üstelik arasından bir de ırmak fişkirtilmiş iki bahçe ile gururlanmış, yandaşlarının çokluğu ile de güçlü ve kuvvetli olduğunu iddia etmişti. Ayrıca bu iki bahçenin yok olacağına ve kıyametin kopacağına da ihtimal vermemişti.⁶⁰⁸ Mal ve mülk sahibi olmakla, sülalesinin genişliği ile övünen bu kimse, gerçek nimet sahibi olan yaratıcısına karşı şırmamış, büyüklenmiş, dünya malı ile izzet bulacağını sanmış, neticede bunun acı akıbetine mahzun ve kederli bir şekilde düşer olmuştur: *“Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini ovuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. ‘Ah,’ diyordu, ‘keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım.’”*⁶⁰⁹

Seyyid Kutub'un kaydettiği gibi burada son derece canlı, somut bir sahne sunulmaktadır. Sanki bahçe her taraftan kuşatılmış, ürünlerin hepsi yok olmuş, sağlam hiçbir şey kalmamış, çardaklar yere düşmüş, kırılıp parçalanmıştır. Sahibi de yapmış olduğu masrafların iç yanıklığı ile, kaybolup giden malının, boşa giden

⁶⁰⁷ Bk. Kasas, 28/76, 81.

⁶⁰⁸ Bk. Kehf, 18/32-36.

⁶⁰⁹ Kehf, 18/47.

emeklerinin ardından duyduğu üzüntü ile dizlerini dövmektedir. Allah'a ortak koşmaktan dolayı pişman olmuş ve iş işten geçtikten sonra onun Rububiyetini kabul etmiştir.⁶¹⁰

Kalem sûresinde beyan edilen bahçe sahiplerinin nimetlerinin ellerinden alınması olayını hem bireysel hem de toplumsal alan için örnek verebiliriz. Allah'ın emrine uygun hareket eden ve yoksulların hakkını men etmeyen bir babanın evlatları, babalarının vefatı ile kendilerine miras kalan bahçelerin ürünlerinden insanları istifade ettirmekten kaçındılar ve Allah'ın hakkını kıskanıp cimrilik ettiler. Fakat onlar uykudayken Allah tarafından gönderilen bir afete bahçeleri kuşatılıverdi. Bahçe kapkara kesildi. Ürünü biçilmiş tarlaya, hiçbirşey bitirmeyen kumluk araziye dönüverdi. Onlar bahçeyi bu halde görünce "*Mutlak yolumuzu şaşırılmış olmalıyız! dediler. Yok, yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız! İçlerinden en makul olanı şöyle dedi. Ben size 'Rabbinizi tesbih etsenize dememiş miydim?' Onlar, 'Rabbimizi tesbih ederiz. Şüphesiz biz zalim kimseler imişiz' dediler.*"⁶¹¹ Allah Teâlâ, bu kıssada bahsi geçen kimselere karşı son derece lütufkâr davranıp onlara bol miktarda rızık verdiği halde onlar, cimrilik edip, yoksulları azıcık bir mahsulden yoksun bırakma planları yapınca Allah Teâlâ onların planlarını bozmuş, tuzaklarını başlarına çevirmiştir. İnfaktan kaçınmanın bedelini bahçelerindeki ürünlerin yanıp kül olmasıyla, ellerindeki bütün nimetlerden mahrum bırakılmakla ödemişlerdir.

Sebe' toplumu da son derece şirin ve güzel bir beldeye, etrafı verimli bahçelerle çevrilmiş bir memlekete sahip olmalarına rağmen bu nimetin kıymetini bilmediler. Nankörlük edip azgınlık gösterdiler. Allah Teâlâ da onları paramparça etti. Ellerinden nimetleri geri aldı. Ekşi meyveli, acı ılgınlı bitkilerle yetinmek zorunda kaldılar.⁶¹²

İsrailoğulları da, Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği sayısız nimetlere karşılık nankörlük etmişler, Allah hakkında kötü zanda bulunmuşlar ve aslı astarı olmayan sözler sarf etmişler,⁶¹³ peygamberlere karşı gelmişler, hatta bazı

⁶¹⁰ Seyyid Kutup, *fi-Zülâl*, IV, 2271.

⁶¹¹ Bk. Kalem, 68/17-29; Ayrıca Yorum İçin bk. Kerim Buladı, *Kur'an'da Nankörlük Kavramı*, s. 399.

⁶¹² Bk. Sebe', 34/15-16.

⁶¹³ Bk. Ali İmran, 3/23, 181; Mâide, 5/18, 24, 64; Tevbe, 9/30; vb.

peygamberleri öldürmüşlerdir.⁶¹⁴ Allah Teâlâ onları Firavun'un baskı ve zulmünden kurtarmış, onlara yurt vermiş, bildircin eti ve kudret helvası lutfetmiş, neredeyse susuzluktan helâk olacakları bir sırada, onlara kabileleri sayısınca, kayaların arasından pınarlar fişkırtmış, fakat bütün bunlara rağmen onlar, şükretmemiş, tam aksine “*Ey Mûsa! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız*” diyerek sarımsak, soğan, mercimek gibi başka yiyecekler isteyerek ve buzağıya taparak nankörlük etmişlerdir.⁶¹⁵

İsrailoğulları'nın bu kıymet bilmemelerine ve taşkınlıklarına karşılık Allah Teâlâ onlara, maymunlaşma, domuzlaşma, horluk, yoksulluk, Beyt-i Makdis'e kırk yıl girme yasağı, lanetlenme gibi cezalar vererek kendi yaptıkları yüzünden ellerindeki bazı nimetleri geri almıştır.⁶¹⁶

Allah Teâlâ, bir millete başkalarına nazaran üstünlükler ve bazı nimetler verdiği o millet, şımarır ve ahlâkını bozar da o nimete liyakatini kaybederse, nimeti onların elinden alır. Millet kendi üstün meziyetlerini bozmadığı müddetçe, Allah (c.c) verdiği nimeti onların elinden almaz.⁶¹⁷

Zikrettiğimiz bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Zira bu gibi kullanımlara Kur'ân çokça yer vermektedir. Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç, Allah Teâlâ'nın vermiş olduğu maddî ve manevî nimetlerin şükürünü eda etmeyip azgınlık ve taşkınlık göstererek ilâhî sınırları aşan birey ve toplumların bazen kendilerine verilen nimetlerin geri alınması suretiyle cezalandırılacağı gerçeğidir. Bir de, bu cezalandırılmanın sadece kâfirlere yönelik olmayıp zaman zaman maddî-manevi servetlerinin kıymetini bilmeyen mü'minlere yönelik de olabileceğidir.

3102. Tabiat Olayları İle Helâk Edilmeleri

İnsanlar, kendi iradeleriyle hak ya da batılı seçme özgürlüğüne sahiptirler. Hakkı inkâr edip batıla yönelerek Allah'a isyan eden, O'nun peygamberlerini yalanlayan, verilen nimetlere nankörlük eden, insanlara zulüm ve haksızlık eden,

⁶¹⁴ Bk. Nisâ, 4/155.

⁶¹⁵ Bk. Bakara, 2/47-61, 83, 93; Ali İmran, 3/23; Mâide, 5/19-20; Tâ-Hâ, 20/ 86/97.

⁶¹⁶ Bk. Bakara, 2/61; A'râf, 7/166; Mâide, 5/26, 60, 64; vb.

⁶¹⁷ Ali Özek v. dğr., Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 249.

onları küçümseyen, zayıfları ezen, servet ve zenginlikleri sebebiyle haddi aşan birey ve toplumlar işledikleri bu gibi günahlar sebebiyle bazen nimetlerden mahrum bırakılmak, bazen nimetlerin elden çıkması yanı sıra rüzgâr, tufan, deprem ve benzeri tabiat kuvvetleriyle helâk edilmek suretiyle cezalandırılmışlardır.

Kur'ân'da bir ceza olarak toplumların helâkini dile getiren âyetlere bir bütünlük içerisinde bakıldığında, helâk etmekle yok edildiği ifade edilen toplumların mutlaka tamamının yok edildiğinin veya fiilen ortadan kaldırıldığının kastedilmediği görülür. Helâk, bazen toplumu oluşturan bireylerin büyük çoğunluğunun veya tamamının ortadan kaldırılması ve bu dünya hayatlarına son verilmesi şeklinde olabileceği gibi, toplumun, egemenliğini kaybederek başka bir toplumun boyunduruğu altına girmesi ve onu toplum yapan temel özelliklerini, onurunu ve hayat sahnesindeki etkinliğini yitirmesi şeklinde de olabilir.⁶¹⁸ Birinci tür helâke Nûh, Ad, Semûd vb. kavimleri örnek olarak verebiliriz. Biz araştırmamızda birinci türdeki bu örnekler üzerinde durmaya çalışacağız.

Allah Teâlâ Necm sûresinde Ad, Semûd ve Nûh kavminin helâkiyle ilgili olarak şöyle buyurur: *“Şüphesiz O, önce gelen Âd kavmini ve Semûd kavmini helâk etti ve hiç kimseyi bırakmadı. Daha önce de Nûh'un kavmini helâk etmişti. Şüphesiz onlar daha zalim ve daha azgın (etğa) kimselerdi.”*⁶¹⁹ Yine Fecr sûresinde Ad, Semûd ve Firavun'un uğratıldıkları azaba dikkat çekilerek onlardan şöyle söz edilmektedir. *“Onlar ki ülkelerinde azdılar (tağa), oraları fesada boğdular. Bu yüzden Rabbin onların üzerine azap kamçısı yağdırdı.”*⁶²⁰

Allah Teâlâ, Âd kavmi, Semûd kavmi ve Firavun'un, yeryüzünde çokça bozgunculuk çıkardıklarını, Allah'ın haram kıldığı şeyleri işlemekten geri durmadıklarını, bu yüzden onlara azap yağdırdığını beyan etmektedir. Bu kavimlerden bazıları fırtınalarla, bazıları depremlerle bazıları da denizlerde

⁶¹⁸ Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, s. 98.

⁶¹⁹ Necm, 53/50-52.

⁶²⁰ Fecr, 89/11-13.

boğularak helâk olmuşlardır. Bunlar için "*Azap kamçısı yağdırdı.*"⁶²¹ ifadesinin kullanılması bu kimselerin azaplarının şiddetli olduğunu göstermektedir.⁶²²

Elmalılı da, "Nimet ne kadar büyük, ne kadar olağan üstü ise küfür ve inkârın azabı da o ölçüde eşsiz ve o nimetin zevali de o ölçüde acı olur"⁶²³ ifadesiyle, Kur'ân-ı Kerim'de ümmetlere verilen cezaların nimetlere orantılı olarak verildiğine işaret etmektedir.

Birey ve toplumların helâkiyle ilgili Kur'ân'da geçen âyetleri incelediğimiz zaman helâkin birtakım göksel ve yersel afetlerle, yani tabiat kuvvetleriyle gerçekleştiğini görüyoruz. Helâk, sadece göksel afetlerle gerçekleştiği gibi sadece yersel afetlerle de gerçekleşebilir. Göksel ve yersel afetler bir arada da olabilir. Mesela; Kur'ân'da tuğyan eden kavimlerden biri olarak zikredilen Nûh kavmi, şiddetli yağmur ve bu yağmurun sonucunda meydana gelen büyük tufanla helâk edilmiştir.⁶²⁴

Hız. Nûh, hak yoldan sapmış olan kavmini tevhide davet ediyor fakat onlar bir türlü onu dinlemiyor, aksine ona eziyet ediyorlardı. İnsanları Hz. Nûh'tan nefret ettiriyor, çocukları onu dinlemekten sakındırıyorlardı.⁶²⁵ Bununla da kalmayıp onu cinnet geçirmekle itham ediyor, alaya alıyorlardı. O ise hiç aldırış etmeden, onları davete devam ediyordu. Fakat bu durum onların azgınlığını artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. En sonunda şöyle dediler: "*Ey Nûh! Bizimle tartıştın ve tartışmayı uzattın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi kendisiyle bizi tehdit ettiğin azabı getir.*"⁶²⁶ Bunun üzerine gökten sular sağanak sağanak boşaldı. Yer her tarafından sular fişkırdı. Bütün bunlar yağmurlarla karıştı. Yer, gök her taraf sularla dolup taşı. Bu olay Kur'ân'da şöyle anlatılır: "Biz de göğün kapılarını dökülürcesine yağın bir yağmurla açtık. Yeryüzünü pınar pınar fişkırttık. Derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti."⁶²⁷ Gemidekiler dışında bütün inkârcılar suda boğulmak suretiyle helâk edildikten sonra tufan sona erdirildi, içerisinde inananların bulunduğu gemi, sular çekilip iş

⁶²¹ Fecr, 89/13.

⁶²² Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XII, 571.

⁶²³ Elmalılı, *Hak Dini*, III, 367.

⁶²⁴ Bk. A'râf, 7/64; Şu'arâ, 26/120; Kamer, 54/12; vb.

⁶²⁵ Ebu's-Suûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm*, VIII, 165.

⁶²⁶ Hûd, 11/32.

⁶²⁷ Kamer, 54/11-12.

bitirildikten sonra Cüdi dağı üzerine oturtuldu.⁶²⁸ Nûh kavmi ilk tuğyan eden ve ilk helâk edilen kavim oldu.⁶²⁹

Nûh tufanı sırasında suların köpürüp taşması Kur'ân'da tuğyan kökünden bir fiille (teğâ) ifade edilmektedir.⁶³⁰ “*En zalim ve en tuğyankar*”⁶³¹ olarak nitelendirilen Nûh kavmi azgınlığının suların tuğyanıyla cezalandırılması dikkat çekicidir. Bu olay bize insanın tuğyanının tabiatın tuğyanı ile cezalandırılmasının “sünnetullah”ın bir gereği olduğu izlenimini vermektedir.

Tuğyanları sebebiyle tabiat kuvvetiyle helâk edilen topluluklardan biri de Âd kavmidir. Kendilerine peygamber olarak gönderilen Hz. Hud'u akıl kıtlığı ve yalancılıkla suçlayarak onun risaletini reddettiler.⁶³² “*Senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz, seni tanrılarımızdan biri fena çarpmış!*” diyerek olur olmaz sözler sarfetttiler. Allah'ın âyetlerini inkâr ettiler, O'nun elçisine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.⁶³³ Bunun üzerine Allah Teâlâ Hz. Hûd'u ve onunla beraber olanları kurtardı, yalanlayıp inkâr edenlerin kökünü kazıdı.⁶³⁴

Âd kavmi, tuğyan etmenin, küfürde ileri gitmenin, büyüklük taslamannın, güç gösterisinde bulunmanın bedelini ağır bir şekilde ödedi. Allah Teâlâ, onlara yedi gece sekiz gün aralıksız devam eden şiddetli bir kasırğa (rih-i sarsar) gönderdi.⁶³⁵ Dondurucu derecede soğuk olan bu kasırğa onları, oracıkta içi boş hurma kütükleri gibi yere seriverdi.⁶³⁶ Ad kavmine gönderilen rüzgâr öylesine dehşetli ve soğuk idi ki önüne çıkan her şeyi soğuğunun şiddetinden kasıp kavuruyordu. Kuvveti doruk noktada olan bu rüzgâr Ad kavmini, buldukları yerlerden söküp alıyor ve helâk ediyordu.⁶³⁷ Allah'ın gazabı dolayısıyla o da gazablanmıştı. İnsanların tuğyanına tuğyanla karşılık veriyordu.⁶³⁸ Üzerinden geçtiği şeyleri canlı bırakmıyor, kül edip savuruyor, denize fırlatıyordu.⁶³⁹

⁶²⁸ Bk. Hûd, 11/44.

⁶²⁹ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, XV, 108.

⁶³⁰ Bk. Hakka, 69/11.

⁶³¹ Necm, 53/52

⁶³² Bk. A'râf, 7/66.

⁶³³ Bk. Hûd, 11/53-54, 59-60.

⁶³⁴ Bk. A'râf, 7/72.

⁶³⁵ el-Ferra, *Me'ânî'l-Kur'ân*, III, 180.

⁶³⁶ Bk. Hakka, 69/6-7.

⁶³⁷ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, X, 621.

⁶³⁸ Kurtubî, *el-Camî'*, XVIII, 259.

⁶³⁹ Bk. Zâriyât, 51/41-42; Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*, V, 279.

Allah'ın emriyle her şeyi yıkıyor ve mahvediyordu. Çok şiddetli gürültüsü olan, kökleri kesen, insanları yaprak gibi havada savuran elem dolu bu kasırga gelince, onların evlerinden başka hiçbir şeyleri görünmez oldu.⁶⁴⁰ Bu müthiş kasırga, Âd kavminin erkeklerini, kadınlarını, çocuklarını ve mallarını yerle gök arasında savurarak parçalamış ve helâk etmiştir. Sadece Hz. Hûd ve ona iman edenler kurtulmuşlardır.⁶⁴¹

Tabiat kuvvetiyle helâk edilen bir diğer kavim de Semûd kavmidir. Semûd kavmi, kendilerine peygamber olarak gönderilmiş olan Hz. Sâlih'e uymayı sapıklık ve delilik olarak telakki ettiler, onu yalancılık ve şımarıklıkla suçladılar. Allah Teâlâ onları imtihan etmek için onlara bir dişi deve gönderdi ve su içmesi için dişi deveye bir gün ayırmalarını onlara emretti. Fakat onlar bu emre uymayarak deveyi kestiler.⁶⁴² Tehdit ettiği azabı bize getir diyerek Hz. Sâlih'e meydan okudular. Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalayiverdi. Yurtlarında dizüstü donakaldılar.⁶⁴³ Allah Teâlâ onları "tâğiye" diye isimlendirdiği bir tabiat kuvvetiyle helâk etti.⁶⁴⁴ Yani onların üzerine çığlık gelen, ölçü tanımayan korkunç bir afet gönderdi.⁶⁴⁵ Müthiş gürültüyle birlikte şiddetli bir sarsıntı da baş gösterdi.⁶⁴⁶ Oturdıkları yerleri harabeye çevirdi, evleri barkları üzerlerine çöktü. Onları yere geçirmek suretiyle köklerini kazıdı.⁶⁴⁷ Bu dehşet verici felâket Semûd kavminin azgınlarını, ağıldaki hayvanların çığneyip ufaladıkları kuru çer çöp haline getirdi.⁶⁴⁸

Âyeti kerimede, Semûd kavmi azgınlarının "tâğiye" ile helâk edildikleri belirtilmektedir. "Tâğiye", tuğyan kökünden türeyen bir isim olup, tuğyan eden insanları cezalandırmak için Allah tarafından devreye sokulan azgın bir tabiat kuvvetini ifade etmektedir.⁶⁴⁹ Yani, "tâğiye" burada her türlü ahlâk ve adalet sınırını aşarak tuğyan eden Semûd kavminin azgınlarına, bu fiillerine uygun bir

⁶⁴⁰ Bk. Ahkaf, 46/24-25.

⁶⁴¹ Ali Özek v.dğr., a.g.e., Ahkaf 25. âyetin izahı, s. 504.

⁶⁴² Bk. Kamer, 54/23-29; Şems, 91/11-15.

⁶⁴³ Bk. A'râf, 7/77-78.

⁶⁴⁴ Bk. Hakka, 69/5.

⁶⁴⁵ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, XII, 207.

⁶⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 301.

⁶⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 246.

⁶⁴⁸ Kamer, 54/31.

⁶⁴⁹ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, X, 621.

ceza verildiğini ifade eden bir kavramdır. Sınırı aşan o müthiş ses, gürültü ve deprem tuğyanı yok etmiştir. Burada kullanılan “tâğiye” kelimesi, hem Semûd kavmini helâk eden kuvveti, hem de bu kavmin helâkine sebep olan tavrı aynı anda ifade etmektedir.⁶⁵⁰ Semûd kavmi, tuğyan eden bir topluluk olduğu için “tâğiye” ile yani azıp kuduran bir tabiat kuvvetiyle helâk edilmiştir.

Esas ceza âhirette olduğu halde, Kur’ân-ı Kerîm’de haddi aşip isyan eden, kendilerinden başka güç tanımayan, bazı birey ve toplulukların Allah’ın emrine boyun eğen tabii hadiseler (tufan, fırtına, zelzele vb.) yoluyla helâk edildikleri anlatılmaktadır. Akıl sahibi ve şerefli olarak yaratıldığı halde başkaldırıp isyan eden, her istediğini yapabileceğini zannederek büyüklenen insan, akıl sahibi olmadığı halde her emre boyun eğen, “Allah’ın askerleri” (Fetih, 48/7) tabiat güçleri, yani doğal âfetler tarafından mağlup ve perişan edilir.⁶⁵¹

Allah Teâlâ bu ve benzeri diğer kavimleri helâk ettiği gibi bundan sonra da dilerse birtakım kimseleri veya toplulukları helâk etmeye kadirdir. “*De ki O, size üstünüzden ya da ayaklarınızın altından azap göndermeye veya sizi parça parça birbirinize kırdırmaya güç yetirendir.*”⁶⁵² Önceki kavimler, kendilerine gönderilen peygamberlere iman etmeyip isyan ve taşkınlıklara devam edince Allah, onların bazılarının üzerine gökten taş yağdırıp onları helâk etti. Memleketleri taş yığını haline geldi; bazılarını da şiddetli depremler helâk etti, memleketlerini viranelere çevirdi, bir kısmını da iç karışıklıklarla birbirine kırdırdı. İşte bu âyet-i kerîme o olaylara işaret ederek son peygamberin ümmetini uyarmaktadır.⁶⁵³

Allah’ı inkâr etmek, O’nun vaz’ettiği risalet müessesini, o müessesenin Allah tarafından görevlendirilen peygamberlerini ve onların Allah adına ortaya koyduğu hükümleri tanımamak, birey ve toplumlar için uyulması gereken İlahi yasaları çiğnemek, güç ve kuvvetine güvenerek insanları ezmek, zulüm ve fesadı yaygınlaştırmak büyük bir tuğyandır. Elbette böyle büyük bir tuğyan ve başkaldırının cezası da büyük olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta insanın tuğyanının tabiat kuvvetlerinin harekete geçirilmesiyle cezalandırılması,

⁶⁵⁰ Beğâvî, *Me’âlimu’t-Tenzil*, VIII, 204.

⁶⁵¹ Halit Ünal, “Tuğyan”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, VIII, 100.

⁶⁵² En’âm, 6/65.

⁶⁵³ Ali Özek v.dğr., a.g.e., En’am 65. âyetin izahı, s.134.

tevbe kapılarının kapanıp helâkin hemen gerçekleşmesidir. Tâgîlere tanınan mühlet sona erdiğinde Allah'ın emriyle tuğyana geçen maddî güç tarafından ellerindeki bütün imkânlar alınır ve böylece azabın ilk kademesi gerçekleşir. Ancak amellerin ceza ve mükâfatı tam manasıyla bu dünyada verilmez. Birey ya da toplumların tuğyanlarının belli bir noktaya gelmesi beklenir. Dolayısıyla yıllarca, asırlarca fesat tohumu ektikten sonra ölenler bu dünyada hiç azap çekmemiş olabilirler fakat Allah'ın adaleti gereği âhirette sorgulanır ve cezaya çarptırılırlar.

311. Âhiretteki Akıbetleri

Âhireti hesaba katmayarak dünya hayatını tuğyan içinde geçirenler, öldükten sonra yaptıklarının hesabını vermek üzere huzura çıkarıldıklarında kendilerini aklamak için çareler arayacaklar. Birbirlerini suçlayacaklar. Büyük bir tartışma ve çekişmenin içine girecekler. Mü'minler tarafından alaya alınacaklar. Neticede yaptıklarının bedelini ağır bir şekilde ödemek zorunda kalacaklar. Tâgîlerin âhiretteki bu halleri Kur'ân'ın pek çok yerinde anlatılmaktadır.

3110. Birbirleriyle Çekişmeleri

Kur'ân'daki ilâhi beyandan anlaşıldığına göre, insanlar öldükten sonra tekrar diriltilmeleri için Sûr'a üfürülecek ve herkes beraberinde bir sevk edici melek olduğu halde sorgulanmak üzere Allah'ın huzuruna getirilecektir. (bk. Kâf, 20/21). İnsanları sürekli olarak tuğyana teşvik eden şeytanla ona tâbi olup azan kimseler birbirlerini suçlayacaklar, tartışacaklar ancak bu durum sonucu değiştirmeyecek hep birlikte taşkınlıklarının hesabını vereceklerdir. Allah Teâlâ da: *"Atın cehenneme, (hakka karşı) inatçı, hayrı hep engelleyen, haddi aşan şüpheci her kâfiri! Allah ile beraber, başka bir ilâh edinen o kimseyi atın şiddetli azabın içine! Arkadaşı (olan şeytan) der ki: "Ey Rabbimiz! Onu ben azdırmadım, fakat kendisi derin bir sapıklık içinde idi." Allah, şöyle der: "Benim huzurumda çekişmeyin. Çünkü ben bu (konudaki) uyarıyı size önceden yaptım. Benim katımda söz değiştirilmez ve ben kullara zulmedici değilim,"*⁶⁵⁴ buyuracaktır.

---

⁶⁵⁴ Kâf, 50/24-29.

Allah Teâlâ bu âyetlerde, belirlemiş olduğu sınırları fütursuzca aşarak tuğyan eden kimselerle, onların elebaşısı konumundaki şeytanın, âhirette belki cezadan kurtuluruz ümidiyle birbirlerini suçlayarak huzurunda çekişmelerinin kendilerine fayda vermeyeceğini, yarattıklarından hiç kimseyi başkasının suçundan dolayı cezalandırarak zulmetmeyeceğini, bu konudaki hükmünün kesin olduğunu ve asla değişmeyeceğini, bunu da dünya hayatında peygamberleri vasıtasıyla duyurduğunu beyan etmektedir.

Haddi aşarak tuğyan edenlerin, âhirette birbirlerini suçlayacaklarına dair şu âyetleri de örnek olarak verebiliriz. *“İşte böyle! Şüphesiz azgınlar (tâğîler) için elbette kötü bir dönüş yeri, cehennem vardır. Onlar oraya girerler. Orası ne kötü bir yataktır! İşte (azap), onu tatsınlar: Bir kaynar su ve bir irin. O azaba benzer çeşit çeşit başka azaplar da vardır. (Kendi aralarında şöyle derler:) ‘İşte sizinle beraber cehenneme tıklılacak bir grup. Onlara rahat ve huzur olmasın! Şüphesiz onlar cehenneme gireceklerdir.’ O grup da, ‘Hayır, size rahat ve huzur olmasın. Bu cehennemi bizim önümüze siz sürdünüz. Orası ne kötü durak yeridir!’ der. Şöyle derler: ‘Ey Rabbimiz! Bunu bizim önümüze kim sürdüyse, cehennemde onun azabını bir kat daha artır.’”*⁶⁵⁵

Allah Teâlâ bu âyet-i kerîmelerde, cehennemliklerin birbirleriyle kavga ettiklerini ve birbirlerinden rahatsız olduklarını beyan etmektedir. Cehennemlikler hiçbir zaman huzur içinde olamayacaklar, birbirleriyle çekişecekler, birbirlerini yalanlayacaklar, birbirlerine lanet okuyacaklardır.⁶⁵⁶ Cennet ehli aralarında selamlaşırken cehennemlikler birbirlerini la'netleyecek, birbirlerini yalanlayacak ve birbirlerini inkâr edeceklerdir. Bir grup, zebaniler ve cehennem bekçileri eşliğinde cehenneme geldikleri zaman onlardan önce oraya giren önderler sonradan girenlere “rahat yüzü görmeyin” diyecekler; cehenneme yeni girenler de, “Hayır, asıl siz rahat yüzü görmeyin. Bizi buraya siz sürdünüz. Bizi bu neticeye sürükleyen şeylere siz davet etmişiniz.” diyecekler.⁶⁵⁷ *“Onlar rahat yüzü*

⁶⁵⁵ Sâd, 38/55-61.

⁶⁵⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, X, 602.

⁶⁵⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 76.

görmesinler!” sözü kâfirler arasındaki dayanışmanın sona erdiğine, hatta düşmanlığa dönüştüğüne dair Allah Teâlâ tarafından verilen bir haberdir.⁶⁵⁸

“*Ey Rabbimiz! Bunu bizim önümüze kim sürdüyse, cehennemde onun azabını bir kat daha artır.*”⁶⁵⁹ âyetini Zuhayli şöyle izah etmektedir: Yani uyanlar, kendilerini peşlerinden gitmeye çağıran önderleri kastederek şöyle dediler: “Rabbimiz! Bizim bu ateşe girmemize sebep olanlara ve bizim önümüze bu azabı getirenlere, küfürlerinin ve dalâlete düşürmelerinin karşılığı olarak ateşteki azabı kat kat artır.”⁶⁶⁰ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Rabbimiz, bunlar bizi saptırdılar. Bunlara eteşten bir kat daha azap ver.*” Allah ‘*Hepsi için bir kat daha fazla azap vardır, ama siz bilmezsiniz.*’ buyurdu.⁶⁶¹ Yani sizden her birinizin kendi durumuna göre azabı vardır. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Ve dediler ki: Rabbimiz, biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz, onlara iki kat azap ver ve onları büyük bir lanetle rahmetinden kov.*”⁶⁶²

Azgınlıkları neticesinde cehenneme sevk edilecek kimselerin birbirleriyle atışmalarına Sâffât sûresinde de yer verilir: (Allah, meleklerine şöyle emreder): “*Zulmedenleri, onlarla işbirliği yapanları ve Allah’tan başka taptıklarını bir araya toplayıp onları cehennem yoluna koyun. Onları durdurun. Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir. Onlara, ‘Ne diye yardımlaşıyorsunuz?’ denir. Hayır, onlar bugün teslim olmuş kimselerdir. Birbirlerine yönelip sorarlar (çekişirler). Şöyle derler: ‘Siz bize sağdan gelirdiniz. Bize haktan yana görünürdünüz.’ Diğerleri de onlara şöyle derler: ‘Hayır, siz zaten mü’min kimseler değildiniz. Bizim sizin üzerinizde hiçbir hâkimiyetimiz yoktu. Hatta siz azgın (tâğîn) bir kavimdiniz. Artık Rabbimizin sözü (azap) bizim hakkımızda gerçekleşti. Biz onu mutlaka tadacağız. Evet, biz sizi saptırdık. Çünkü biz de sapkın kimselerdik.’ Şüphesiz o gün, onların hepsi azapta ortaklıklar. İşte biz suçlulara böyle yaparız.*”⁶⁶³

⁶⁵⁸ Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, c. XII, cz.23, s. 22.

⁶⁵⁹ Sâd, 38/61.

⁶⁶⁰ Bk. Zuhayli, *Tefsiru'l-Münir*, c. XII, cz.23, s.221.

⁶⁶¹ A'râf, 7/78.

⁶⁶² Ahzab, 33/67-68.

⁶⁶³ Sâffât, 37/22-34.

Âyet-i kerîmede zikredilen birbirlerini suçlayanların kimler oldukları ve bu suçlama ile ne demek istedikleri farklı şekillerde izah edilmiştir. Dahhak'ın, Abdullah b. Abbas'tan naklettiğine göre: “Burada birbirlerini suçlayanlar, ileri gelen müşriklerle onlara tabi olan mustaz'aflardır.” O suçlama ise mustaz'afların müstekbirlere: “Siz bizi, güç ve kuvvetinizle eziyor ve zorla kendinize tabi kılıyordunuz.” şeklindeki sözleridir. Mücahid ise burada birbirlerini suçlayanların kâfirlerle şeytanlar olduğunu, suçlamanın ise, kâfirlerin şeytanlara: “Siz bize suret-i hak'tan görünüyordunuz.” demeleri olduğunu söylemiştir. Katade ise burada birbirleriyle tartışanların, insanlarla cinler olduklarını, suçlamanın ise insanların cinlere: “Siz bize hayrı gösterenler olarak görünüyor ve bizi gerçek hayırdan uzaklaştırıyordunuz.” demeleri olduğunu ifade etmiştir. İbn Zeyd de burada birbirlerini suçlayanların, insanoğlu ile şeytanlar olduklarını söylemiş, suçlamanın ise, insanların, kâfir olan şeytanlara: “Siz bize sağlam bir yoldan gelir gibi gözüküyor fakat bizi hayırdan uzaklaştırıyor, İslamdan, imandan ve amel-i salihden alıkoyuyordunuz.” şeklinde olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁴

Yukarıda zikredilen görüşlerin hepsi de mümkün olmakla birlikte, cehennem ehlinden birbirlerini suçlayacak olanları bu kadarla sınırlı tutmayıp, birbirlerinin azab görmesine sebep olan herkesin bu suçlamaları karşı tarafa yönelteceğini söylemenin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Nitekim, Râzî'nin tefsirinde, birbirlerini suçlayacak olanların idare edenlerle idare edilenler, öncülük edenlerle tâbi olanlar olacağı şeklinde daha kapsamlı bir ifade bulunmaktadır. Yine Râzî'nin beyanına göre bu suçlama, karşılıklı düşmanlık ve öfke şeklinde cereyan edecek, aynı zamanda, susturmak ve utandırmak için yapılacaktır. Tabi olanlar, “Bizi siz aldattınız” derken, liderler, “Bizim sözümüzü kabul etmeseydiniz” diyecekler; bütün bu sözleri sarf ederken azarlayıcı ve kınayıcı bir üslup kullanacaklardır.⁶⁶⁵

Kendilerine tabi olanları saptıranlar, şimdi kendilerini suçlayan bu kimse-
lere şöyle derler: “Allanın birliğini itiraf etmiyordunuz. Bir kısım putlara kulluk
ediyordunuz. Bizim sizi, imandan alıkoyacak bir hâkimiyetimiz de yoktu. Bilakis
sizler, tuğyan eden bir kavimdiniz. Allah'a isyan etme ve onun emirlerine karşı

⁶⁶⁴ Taberî, *Camiu'l-Beyan*, X, 481.

⁶⁶⁵ Râzî, *Tefsiru'l-Kebir*, IX, 329.

gelme isteğindeydiniz. Bu yüzden Rabbimizin bize vaad ettiği azap üzerimize hak olmuştur. Bizler de sizler de dünyada yaptığımız amellerden dolayı bu azabı mutlaka tadacağız. Biz sizi, Allah'ın yolundan ve ona iman etmekten saptırdık. Zira bizler de sapık kimselerdik.”⁶⁶⁶

“İşte cehennem halkının birbiriyle münakaşa etmesi, şüphe götürmez bir gerçektir.”⁶⁶⁷ Uyanlar ve kendilerine uydukları önderleri arasındaki bu münakaşa ve çekişmeden sonra Yüce Allah, her iki sınıfın da düçar olacağı azabı şöyle vafediyor: “Şüphesiz o gün, onların hepsi azapta ortaklırlar.”⁶⁶⁸ Yani, dalâlete götürenlerle götürülenler hep birlikte aynı azaba çarptırılacaklardır. Tabi olanların “biz kandırıldık” şeklindeki mazeretleri kabul olunmazken, önderlerin “biz onları saptırmadık, onlar zaten dalâlette idiler” şeklindeki mazeretleri de kabul olunmayacaktır.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki dünya hayatında tuğyan ederek ilâhî sınırları aşanlarla, onlara tabi olanların arasındaki birlik ve dayanışma âhirette sona erecek, dostluğun yerini düşmanlık alacak, cehenneme sevk edildiklerini görünce amansız bir çekişme ve tartışmanın içerisine girerek birbirlerini suçlayacaklar; sürekli huzursuz olacaklar, birbirlerine beddua edeceklerdir. Önderlere uyanlar kandırıldıklarını iddia ederek azgınlıklarının faturasını liderlerine kesmeye çalışacak, ancak onlar sadece çağırdıklarını, kimseyi zorlamadıklarını, herkesin bu çağrıya gönülden icabet ettiğini belirterek onların bu taleplerini reddedeceklerdir. Neticede Allah Teâlâ, uyanları da, kendilerine uydukları kimseleri de, tıpkı tuğyan ve küfürde ortak oldukları gibi azapta ortak yapacak, kendi amelleri dolayısıyla cehenneme koyacaktır. “İşte biz suçlulara böyle yaparız.”⁶⁶⁹ emri ilâhisi gereği herkes, işlediği amelin karşılığını bulacaktır.

⁶⁶⁶ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, X, 482; Ayrıca bk. İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 10; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, c. XII, cz. XXIII, s. 51.

⁶⁶⁷ Sâd, 38/64.

⁶⁶⁸ Sâffât, 37/33.

⁶⁶⁹ Sâffât, 37/34.

3111. Tuğyan Edenlerle Alay Edilmesi

Sâd sûresinde, tuğyana sapanların kendi aralarındaki âhîret diyalogundan sunulan bir kesit, onların dünyada mü'minleri alaya aldıklarını göstermektedir. *"O azgınlara (müminleri kasederek) Ne oluyor bize? Dünyada kötü saydığımız adamları burada göremiyoruz. Dünyadayken biz onlarla alay ederdik. Yoksa onlar, gözümüzden mi kaçtılar?"*⁶⁷⁰ diyerek bir anlamda inananlara karşı işledikleri alaya alma suçunu itiraf edeceklerdir.

Taberî'nin izahına göre, dünyada iken dini kabul etmeyip tuğyan eden azgın kâfirler, cehenneme girdiklerinde, dünyadayken kendileriyle alay ettikleri ve hakir gördükleri müminleri orada göremeyince bu ifadeleri kullanacaklardır.⁶⁷¹

Ancak durum onların zannettiği gibi olmayacak; mü'minler cehennemde değil cennette olacaklar ve dünya hayatında iken kendilerini hor ve hakir görüp, alay ve eğlence konusu yapmak suretiyle tuğyan eden kimselerle karşılaştıkları zaman onların bu dünyada yaptıklarına karşılık orada onlarla alay edeceklerdir. İbn Abbas'dan gelen bir rivayette bu sahne şöyle canlandırılır. *"Müminler cennete, kâfirler de cehenneme girince, Allah, cennetten cehenneme, kâfirlerin bulunduğu tarafa bir kapı açar. Onlar bu kapının açıldığını görünce, cehennemden çıkmaya ve cennete yönelmeye başlarlar. Bu sırada cennetlikler de süslü çadırlar içerisinde onları seyretmektedir. Onlar tam cennetin kapısına ulaştıklarında, işte o zaman kapı yüzlerine kapanır, müminler de o gün onlara gülerler."*⁶⁷²

İşte bu durum Allah Teâlâ'nın; *"Şüphesiz günahkarlar, (dünyada) iman edenlere gülüyorlardı. Mü'minler yanlarından geçtiğinde, birbirlerine kaş göz ederek onlarla alay ediyorlardı. Ailelerine dönerken zevk ve neşe içinde gülüşe gülüşe dönüyorlardı. Mü'minleri gördükleri vakit, 'Hiç şüphe yok, şunlar sapık kimselerdir' diyorlardı. Halbuki onlar, mü'minlerin başına bekçi olarak gönderilmemişlerdi. İşte bugün de mü'minler kâfirlere gülerler. Tahtlar üzerinde etrafi seyrederek. Nasıl, kâfirler yapmakta olduklarının karşılığını buldular*

⁶⁷⁰ Sâd, 38/62-63.

⁶⁷¹ Taberî, *Camîu'l-Beyan*, X, 602.

⁶⁷² Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, I, 310; Kurtubî, *el-Camî*, I, 208.

mi!”⁶⁷³ âyetlerinde bahsettiği durumdur ki, Allah Teâlâ'nın, dünyada iken müminleri alaya almalarına karşılık âhirette onları cezalandırmasıdır.⁶⁷⁴ Zira Allah Teâlâ “*Bir kötülüğün karşılığı, onun gibi bir kötülüktür (ona denk bir cezadır)*”⁶⁷⁵ buyurmaktadır. Kötülüğün cezası kötülükle isimlendirildiği gibi alayın cezası da alayla isimlendirilmiştir.⁶⁷⁶

Bakara sûresinin on dört ve on beşinci âyetlerinde, mü'minleri alaya almak suretiyle tuğyana sapan münafiklarla, Allah Teâlâ'nın alay edeceğinden bahsedilmektedir. Ancak Allah Ta'âlânın münafiklarla alay etmesi, onları içinde buldukları dalâlette yüzüstü bırakması ve vakti geldiği zaman, bu alaylarından ötürü yakalarına yapışıp lâyük oldukları cezayı onlara vermesidir. Bu ceza, mü'minlerle alay edenlerin, alayla birlikte, başlarına gelecek bir azâb olacaktır.⁶⁷⁷ Nitekim Allah Te'âlâ şöyle buyurmuştur: “*O gün (hesap günü), erkek ve kadın münafıklar, îman etmiş olanlara bizi bekleyin; nurunuzdan bir parça ışık alalım, diyeceklerdir. (Onlara alaylı bir şekilde) arkınıza dönün de nuru orada arayın, denilecek, sonra da kendileri ile mü'minler arasına, kapısı bulunan bir duvar çekilecektir. Bu duvarın içinde rahmet, dış tarafında ise azab vardır. Münafıklar onlara bağıracaklar: Biz sizinle beraber değil miydik? (Mü'minler de) diyecekler ki: Evet, (beraberdiniz); fakat Allah'ın emri (ölüm) gelinceye kadar kendinizi, siz kendiniz yaktınız; hep mü'minleri gözlediniz; (İslâm'dan) şüphe ettiniz. Sizi ihtiraslarınız aldattı; hattâ sizi aldatanlar, Allah'a karşı bile aldattılar.*”⁶⁷⁸

İşte, mü'minlerle alay edenlerin akıbeti, böyle alaylı bir azâb olacaktır. Fakat onlar, bu azaba çarptırılınca kadar, yeryüzünde azgınlık içinde dolaşmalarına göz yumulacak, onlara dokunulmayacak, tâ ki hesap günü, lâyük oldukları cezayı hakkıyla çekebilsinler.⁶⁷⁹

Allah Teâlâ dünya hayatında yapılan şeylerin hiçbirini karşılıksız bırakmadığı gibi, sırf inançlarından ötürü, mü'minleri alaya almak suretiyle tuğyan edenlerin tuğyanlarını da karşılıksız bırakmaz. Dünyada büyüklük

⁶⁷³ Mutaffifin, 83/29-36.

⁶⁷⁴ Kurtubi, *el-Cami'*, I, 208.

⁶⁷⁵ Şûrâ, 42/40.

⁶⁷⁶ Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, I, 178.

⁶⁷⁷ Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, *Kur'ân-ı Kerim Meâl ve Tefsiri*, I, 53.

⁶⁷⁸ Hadid, 57/13-14.

⁶⁷⁹ Talat Koçyiğit, İsmail Cerrahoğlu, a.g.e., I, 54.

taslayanlar âhirette küçülmekte, dünyada insanları eğlence konusu yapanlar âhirette eğlenceye konu olmaktadır. Dünyadayken insanlara azab edenler de, âhirette azaba maruz kalmaktadır. Yani âhiretteki cezalar dünyadaki amellere uygun olarak verilmektedir.

3112. Ebedi Azaba Maruz Bırakılmaları

Dünya hayatında iken tuğyan edip Allah'ın emirlerine karşı gelenler, amellerinin karşılığı olarak âhirette cehenneme konulacak ve onun can yakıcı azabını tadacaklardır. *“İşte böyle! Şüphesiz azgınlar (tâgîn) için elbette kötü bir dönüş yeri, cehennem vardır. Onlar oraya girerler. Orası ne kötü bir yataktır! İşte (azap), onu tatsınlar: Bir kaynar su ve bir irin. O azaba benzer çeşit çeşit başka azaplar da vardır.”*⁶⁸⁰ Alimler, burada geçen azgınlar (tâgîn) kelimesiyle kimlerin kastedildiği hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Müfessirlerin çoğu bu kelimeyle kâfirlerin kastedildiğini ifade ederken Cübbâi gibi bazıları, kâfir olsun olmasın, büyük günah işlemiş olan herkesin kastedildiğini söylemişlerdir.⁶⁸¹ Biz, tuğyan ifadesinin büyük günah sahibi olan, Allah'ın, mükellefiyetlerini çiğneyen ve o hususlarda haddi aşan kimseler için de kullanıldığını görmüştük. Dolayısıyla ikinci görüşün daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Allah Teâlâ tuğyan edenler için kötü bir dönüş yeri olduğunu, bunun da cehennem olduğunu belirttikten sonra onların oradaki azaplarının kaynar su, irin ve bunun gibi başka azaplar olduğunu belirtmiştir. Âyette geçen “hamim” kelimesinden maksadın, sıcaklığın son derecesine ulaşmış sular olduğu söylenmiştir. İrin diye tercüme edilen “gassak” kelimesinden maksadın ise, cehennemliklerin vücutlarından akan kan ve irin, gözlerinden akan yaş, tahammül edilemeyecek derecede soğuk olan ve pis kokan bir içecek olduğuna dair rivayetler vardır.⁶⁸² Bütün bu rivayetlerin ortak yönü şudur: Cehennemliklere sunulan yiyecek veya içecekler insana tiksinti veren bir özelliğe sahiptir. Ayrıca bunlar cehennem ehline beslenmek için değil azap etmek için verilir. Elmalılı'nın

⁶⁸⁰ Sâd, 38/55-58. هذا وإن للطاغين لشرّ جهنم يصلونها فبئس المهاد هذا فليذوقوه حميمٌ وغساقٌ وآخرٌ من شكله أزواج

⁶⁸¹ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, IX, 403.

⁶⁸² Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukatil b. Süleyman*, III, 122; Taberî, *Camîu'l-Beyan*, X, 598-599; Beğâvî, *Me'âlimu't-Tenzîl*, VII, 98; Kurtubi, *el-Cami'*, XV, 221; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, VII, 75; Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, c. XII, cz. 23, s. 131.

kaydettiğine göre “hamîm” cehennemlikleri sıcaklığı ile yakarken, “gassâk” da soğukluğu ile yakacaktır.⁶⁸³

İbn Kesir, “başka azaplar” ifadesiyle şiddetli soğuk ve sıcak yel, kaynar su içme, zakkum yeme, yukarılara çıkarılıp aşağılara atılma ve daha başka birbirine zıt muhtelif şeyler kastedildiğini ve bunların hepsi ile cehennemliklere azab edileceğini, hakarete ve alçaltılmaya maruz bırakılacaklarını beyan etmektedir.⁶⁸⁴

Bu ifadelerden anlaşıldığına göre tuğyan edenleri cehennemde pek acıklı azaplar beklemektedir. Onlara cehennemde içecek verilecek ama bu boğazı yakan kaynar sudan ibaret olacak, yiyecek verilecek ama bu da yenilemeyecek derecede soğuk ve kötü kokulu olan irin ve benzeri bir şey olacaktır. O halde insanın bu kötü sonla karşılaşmaması için ilâhi sınırlara tecavüz etmemesi, isyana ve inkâra düşmemesi, günahta aşırılığa kaçmaması gerekir.

Tuğyan edenlerinin dünyada iken takip edildiğine, akıbetlerinin cehennem olduğuna ve orada çeşitli cezalara maruz kalacaklarına Nebe’ sûresinde şöyle temas edilir: “*Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir; tuğyan edenler için, içinde çağlar boyu kalacakları bir dönüş yeridir. Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar! Ancak uygun bir ceza olarak kaynar su ve irin içecekler. Çünkü onlar hesaba çekilmeyi ummuyorlardı. Âyetlerimizi de alabildiğine yalanlamışlardı. Biz ise, her şeyi bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) tamamıyla sayıp tespit ettik. Kâfirlere şöyle denilir: Şimdi tadın. Artık bundan sonra yalnızca azabınızı artıracacağız.*”⁶⁸⁵

Görüldüğü gibi Cehennem tuğyan eden, kendilerini hidâyete erdirmek için gönderilen davetçileri dinlemeyen kimseler için tek dönüş yeridir. Oradan kaçmaları mümkün değildir.⁶⁸⁶ Allah Teâlâ’nın koyduğu sınırları aşan azgınlar, onca hararete rağmen, orada, ne serin bir rüzgâr, ne ateşe mani olacak gölge vesilesiyle bir rahatlık, ne de, susuzluklarını dindirecek ve içlerinden o yangını

⁶⁸³ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 477.

⁶⁸⁴ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, VII, 75.

⁶⁸⁵ Nebe’, 78/21-30.

⁶⁸⁶ Merâğî, *Tefsîru’l-Merâğî*, c. XV, cz. XXX, s. 13; Ayrıca bk. Tantâvî, *el-Cevâhir fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Kerîm*, c. XIII, cz. XXV, s. 9.

silip süpürecek bir içecek bulabilirler... Velhasıl, onlar orada, ne serin bir hava, ne de soğuk bir su bulabilirler.⁶⁸⁷

Cehennemi anlatmak için, gözetleme yeri, av yakalamak için tuzak yeri anlamına gelen "mirsaden" kelimesi seçilmiştir. Çünkü kâfir ve âsiler hiçbir kimsenin kendilerini gözetlemediğini sanmaktadırlar. Tıpkı av hayvanının kendisi için kurulmuş tuzaktan habersiz, hoplayıp, zıplaması gibi, kâfir ve âsiler de dünyada böyle yaşarlar. Fakat cehennem bir tuzak gibi hazır beklemektedir ve onlar bu tuzağa takılarak cehenneme düşeceklerdir.⁶⁸⁸ Dünya hayatını tuğyan ederek geçiren, Allah'a karşı büyüklenerek ilâhi sınırları aşan kimseler sonsuza dek orada kalacaklardır.⁶⁸⁹

Yukarıda zikredilen "ahkab" kelimesi etrafında farklı görüşler ortaya konmuştur. Elmalılı, bu görüşleri zikredip şöyle bir değerlendirme yapar: Ahkab, "hukub" kelimesinin çoğuludur. Hukub, ard arda olma mânâsını da içererek asır ve karn kelimeleri gibi peşpeşe gelen birçok seneyi kapsayan bir devir demektir ki "seksen küsur yıl" diye yaygındır. Her biri bin sene demek olan âhret günleriyle, senesi üçyüz altmış gün olmak üzere seksen yıl diye rivayet edilmiştir ki yirmi dokuz bin sene kadar bir devir demek olur. Yetmiş bin sene diyenler de olmuştur. Her ne olsa "hukub," sonu olan bir müddeti ifade ettiği için buradan cehennem azabının sona ereceğini anlamak isteyenler olmuştur. Fakat şunu gözden kaçırmamak gerekir ki tekil bir kelime olan "hukub"un, sonu olan bir süreyi ifade etmesinden çoğul olan "ahkâb"ın da sonlu olması gerekmez. Tefsirciler der ki: Bu kelimedede ard arda gelme mânâsı bulunduğu ve az bir müddetin de ard arda gelmesi halinde sonsuza kadar gidebileceği cihetle, devirlerce, sonsuza kadar demek olur. Nitekim, bir çokları da "hukub" kelimesinin, bütün zamanları içine alan dehir mânâsında olduğunu söylemişlerdir. Sonra bundan bir sona erme anlaşıldığı var sayılsa bile, bu bir mefhum-u muhaliftir. Diğer âyetlerde geçen ve kâfirlerin cehennemde sonsuza kadar kalacaklarını açıkça gösteren naslarla çelişkili olamaz. Öte yandan "azgınlar" tabiri, "takva sahipleri" karşısı olarak müminlerin âsilerini de kapsayan bir mânâda düşünülmesi halinde cehennemde

⁶⁸⁷ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, XI, 17; Ayrıca bk. Hâzin, *Lübâbü't-Te'vil fi Me'âni't-Tenzil*, IV, 347.

⁶⁸⁸ Mevdudî, *Tefhimü'l-Kur'ân*, VII, 15.

⁶⁸⁹ Kasımî, *Tefsîru'l-Kasımî*, c. IX, cz. XVII, s. 6036

kalışın sona ermesi onlara nazaran olabilir. Gerçekte cehennem münimlerin âsilerine ait olan tabakasının neticede söneceği hakkında bir hadis-i şerif de rivayet edilmiştir.⁶⁹⁰

Daha önce Nebe' sûresinden zikrettiğimiz âyetler açıkça göstermektedir ki cehennem, Allah'ın belirlemiş olduğu sınırları küstahlaşarak aşmak suretiyle tuğyan edenler için bir gözetleme yeridir ve onların barınağı olacaktır. Allah Teâlâ tuğyana düşenlerin akıbetlerinin ne olacağını, nasıl felâketlerle karşılaşacaklarını gözler önüne sererek tuğyan felâketine dikkat çekiyor. İnsanları tuğyana düşmemeleri hususunda uyarıyor.

Allah Teâlâ'nın emirlerine karşı gelip isyan eden ve böylece haddi aşan, ayrıca geçici dünya hayatını, ebedi olan âhiret hayatına tercih eden kimsenin varıp kalacağı yerin cehennem olduğu şu âyetlerde açık bir şekilde ortaya konmaktadır. *"Kim tuğyan eder ve dünya hayatını tercih ederse, şüphesiz, cehennem onun sığınağıdır."*⁶⁹¹ Burada tuğyan, hidâyetin sınırını aşan, dünya hayatını tercih eden, onu âhiretin önüne geçiren, yalnız dünyaya çalışan, âhiret için hiçbir hesabı olmayan her insanı kapsamaktadır. Âhiret kriteri, insanın elindeki ve vicdanındaki ölçüleri değerlendiren tek ölçüdür. Âhiret hesabı bir kenara itildiğinde veya dünya hayatı ona tercih edildiğinde elindeki bütün ölçüler altüst olur. Ölçüsündeki bütün değerlerin düzeni bozulur. Hayatındaki vicdani ve ahlâki tüm ilkeler ve prensipler yıkılır. Azgın, isyankar, haddini aşan bir insan konumuna düşer.⁶⁹² Hayatını fitratındaki maya ve cevhere uygun düzenlemiyerek hakikate karşı kalp ve kafasını kapalı tutmak suretiyle meşru ve kutsal hiçbir sınır tanımaz, denge çizgisini aşar. Böylece cehennemde yaşamaya mahkum edilir.⁶⁹³

Tuğyan edenlerin akıbeti bu şekilde ortaya konduktan sonra, dünya hayatında iken Allah Teâlâ'nın koyduğu ölçülere göre hareket eden, âhiret hayatına inanan, amelleriyle bir gün baş başa kalacağını bilerek hazırlığını yapan mü'minlere şu müjdeli haber veriliyor. *"Kim de, Rabbinin huzurunda*

⁶⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 499.

⁶⁹¹ Nâzi'ât, 79/37-39. فَمَا مِنْ طَغَىٰ وَآثَرَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

⁶⁹² Seyyid Kutup, *fi Zılâl*, VI, 3818.

⁶⁹³ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, XIII, 6586.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tuğyan kelimesi sözlük anlamı itibariyle suların aşırı derecede çoğalıp yatağından taşmasını, denizin dalgalarının her zamankinden fazla kabarmasını, insanın azgınlık ve taşkınlık göstermesini, isyanda ve küfürde ileri gitmesini vb. ifade etmektedir. Yani tuğyan kelimesinin kök anlamında her türlü aşırılık, ölçsüzlük ve dengesizlik vardır. Hem tabiattaki olayların aşırılığı hem de insanın sınır tanımazlığı bu kavramla ifade edilmektedir. İhmalkârlık, dini yarım yamalak yaşamak da taşkınlık ve aşırılık olarak telakki edilmiştir. Ancak tuğyan daha çok belirlenen sınırları ve ölçüleri aşırılık yönünde ihlal etmeyi, sınır tanımazlığı, cebir ve şiddet kullanmayı anlatır.

Kur'ân-ı Kerim'de de bu kavramın sözlük anlamının paralelinde her türlü aşırılığı ifade etmek üzere kullanıldığını görmekteyiz. Gökyüzünden yağmurun sağanak halde boşalıp, yeryüzünden suların fişkırarak her tarafı kaplamasıyla meydana gelen Nuh Tufanı tuğyanın türediği kök olan “teğa” kelimesiyle anlatılır. Yine aşırı derecede isyankâr olan Semûd kavminin korkunç bir gürültüyle helâk edilişleri de tuğyanın türevlerinden biri olan ve azgın bir tabiat kuvvetini ifade eden “tâğiye” ile anlatılır. Ancak Kur'ân'da tuğyan kavramının tabiat kuvvetleriyle ilgili olarak kullanılmasına sebep insanların azgınca davranışlarıdır. İnsanların aşırılıklarına tabiattaki birtakım kuvvetlerin her zamanki ölçülerini aşmasıyla karşılık verilir. Yani tuğyanın öznesi ve dolayısıyla sebebi Kur'ân'a göre her zaman insandır.

Kur'ân'a göre aşırı tüketim, ölçü ve tartıda adaletsizlik, istikametten sapma, mü'minleri alaya alma, nimetlere nankörlük etmek gibi aşırılıklar da tuğyandır. Bu anlamda mü'minler de bazı davranışlarıyla tuğyana düşebilmektedir. Ancak tuğyan kavramı Kur'ân'da daha çok inkârda, isyanda ve zulümde ileri gitmeyi, hak ve adalet sınırlarını aşmayı ifade eder. Özellikle güç ve otorite sahibi olan zalim iktidar sahiplerinin ve mütreflerin ilâhî sınırları ölçsüz bir şekilde aşarak Allah'a ve peygamberlere karşı gelmelerini, insanlara zulmetmelerini anlatır. Bu anlamda Firavun'un kendini ilâh yerine koyması,

insanlara işkence yapıp onları köleleştirmesi, Nuh kavminin inkârdaki ısrarı, Âd kavminin azgınlıkları, Semûd kavminin isyankârlıkları, Yahudilerin nankörce tutum ve davranışları hep tuğyan kavramıyla ifade edilmiştir.

Küfür, zulüm, i'tida, bağy gibi kavramlarla tuğyan arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Bu kavramlar bazen birbirinin yerine kullanılabilen, bazen birbiriyle neden sonuç ilişkisi içerisinde olabilmekte, bazen birbirinin açıklayıcısı olarak kullanılabilir. Ancak tuğyan kendini kendine yeterli görüp, ilâhi sınırları hiçbir engel tanımaksızın aşan kimsenin halini anlatmak üzere kullanıldığında –ki Kur'ân'da çoğunlukla bu anlamdadır-, inkârın, isyanın, azgınlığın ve benzeri bütün olumsuz sıfatların en uç noktasında bulunmayı anlatır. Bu haliyle tuğyan en azgın en âsi kimselerin sıfatıdır.

Tuğyan kavramının anlamında diğer bazı kavramlar gibi kapalılık yoktur. Anlamı son derece açıktır. Bu yüzden olsa gerek müfessirler bu kavramın anlamı üzerinde hep birbiriyle örtüşen izahlar yapmışlardır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Kur'ân'ın nüzülünden bu yana, tarihi süreç içerisinde bu kavramın anlam alanında bir değişme de olmamıştır. Ayrıca konumuz icabı incelediğimiz eserlerin hiçbirinde tuğyan kavramı ve önemli bir türevi olan tâğût kavramının cahiliye devri veya öncesine ait kullanımına rastlayamadık. Kanaatimizce bu kavramlar İslâm öncesi Arap toplumunda yaygın olarak kullanılmamaktaydı. Kur'ân'ın ilâhi ölçü ve sınırları aşan kimseleri ifade için tuğyan ve türevi diğer kelimeleri seçmesinin bu kavramların kullanım sahasının genişlemesine yol açtığı düşünülebilir.

Tuğyan kavramı içerisinde önemli bir yere sahip olan tâğût kavramı; insanların ve cinlerin azgınları, sihirbaz, kâhin, şeytan, put, kötülüğü emreden nefis, her türlü sapkın önder, Allah'ın dışında tapınılıp mabut tutulan canlı veya cansız her şey, insanların idarecisi durumunda olup ilâhi hükümlere muhalif olarak kararlar veren insan suretindeki şeytanlar, Allah'a karşı kulluk vazifesini yerine getirmeyi engelleyen düşünce sistemleri, sapkın ideolojiler, Allah'a isyan eden ve insanları kendisine itaat etmeye zorlayan nüfuz sahibi kimseler ve benzeri anlamlarda kullanılmaktadır. Kısaca tâğût; aşırı derecede tuğyan ederek kendini ilâh yerine koyan, ilâhi buyruklara muhalif olarak kanunlar ihdas eden, bu

kanunlara isteyerek tabi olan, Allah'ın dışında herhangi bir şeye kulluk eden insan ile insanlar tarafından ilâh kabul edilen bütün bâtil tanrılar, insanların isyanına sebep olan görünür ve görünmez her türlü varlık hakkında kullanılan bir kavramdır.

Kur'ân tâğûtu reddedilmesi gerektiğini, Allah'a imanla tâğûta imanın bir arada bulunamayacağını özenle vurgular. Tâğûtu hükmüne başvurmayı, onun uğrunda çaba sarfetmeyi ve onunla dostluk anlamına gelebilecek her türlü ilişkiyi kesin bir dille yasaklar.

Ayrıca bu çalışmada yer verilen deliller göstermektedir ki; tuğyan edenlere destek olmak da tuğyandır. Onların tuğyanlarına seyirci kalmak da dolaylı yollardan onlara destek anlamına geleceği için tuğyandır ve sorumluluk gerektirir. Dolayısıyla tuğyan edenleri tuğyanlarına son vermeleri hususunda uyararak gerekir. Ancak bu uyarıyı yaparken üslubu iyi düzenlemek, onların taşkınlıklarını daha da artıracak tavırlardan uzak durmak icap eder. Tatlı dille, yumuşak sözle, güzel nasihatlerle ama taviz vermeden, gerçekleri gizlemeden tuğyan edenleri uyararak, aşırılıklarına son vermeye davet etmek dinî ve sosyal bir sorumluluktur.

Netice itibariyle şunu söyleyebiliriz. Allah Teâlâ birey ve toplulukları verdiği nimetleriyle dener. Nimetine şükredenlere fazlasını da verir. Nankörlük edip azgınlık ve taşkınlık gösterenleri de hemen cezalandırmayıp her türlü aşırılıklarına ve isyanlarına rağmen tevbe edip azgınlıklarına son vermeleri için onlara mühlet tanır. Buna rağmen onlar tuğyanlarına son vermezlerse, bir kısmını ellerindeki nimetlerden yoksun bırakarak suretiyle, bir kısmını da birtakım yersel ve göksel afetlerle helâk etmek suretiyle cezalandırır. Ancak tuğyan edenleri asıl ceza âhirette beklemektedir. Zira tuğyan edip dünya hayatını âhîret hayatına tercih edenlerin barınağının cehennem olacağı ve onların orada çeşit çeşit azaba çarptırılacakları Kur'ân-ı Kerim'de net bir şekilde ortaya konulmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

ABDÜLBÂKÎ, Muhammed Fuad: *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, 3. baskı, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1414/1994.

el-AHFES, Said b. Mes'adeti'l-Belhi'l-Mecaşi'i: *Me'âni'l-Kur'ân*, I-II, thk. Muhammed Emin el-Verd, 'Âlimu'l-Kütüb, Beyrut, 1405/1985.

AHTERİ, Mustafa b. Şemsüddin Ahteri Karahisarî: *Ahteri Kebir*, Meral Yayınevi, ts.

AKYÜZ, Vecdi : *Kur'ân'da Siyasî Kavramlar*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

el-ÂLÛSÎ, Şihabuddin Mahmud: *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XVI, thk. Muhammed Hüseyin, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1414/1993.

ARSLAN, Ali : *Büyük Kur'ân Tefsiri*, I-XI, Arslan Yayınları, İstanbul, ts.

el-ASKERİ, Ebu Hilâl : *el-Furûku'l-Luğaviyye*, Dâru'l-Âfâkı'l-Cedîde, Beyrut, 1400/1980.

ATEŞ, Süleyman : *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1997.

AYDIN, Hayati : *Kur'ân'da İnsan Psikolojisi*, 6. baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

BAYRAKLI, Bayraktar : *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, I-XXI, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2001... (Ciltlerin

baskı tarihleri farklıdır.)

el-BEĞAVÎ, Ebu Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd: *Me'âlimu't-Tenzil*, I-VIII, thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Dâr'u Tayyibe, Riyad, 1417/1997.

el-BEYDÂVÎ, Nâsirü'd-din Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî: *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, I-V, thk. Abdükadir İrfan, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1416/1996.

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl: *Câmi'ü's-Sahîh*, I-IV, Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts.

BULADI, Kerim : *Kur'ân'da Nankörlük Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı : *Tefsir'u Ruhü'l-Beyan*, I-X, Dâru'l-Fikr, ys. 1330h.

el-CÜRCÂNÎ, Ebü'l-Hasen Seyyîd Şerîf Alî b. Muhammed b. Alî: *Kitâbü't-Ta'rifât*, thk. Abdülmün'im Hafenî, Dâru'r-Rüşd, Kâhire, 1991.

ÇELİK, Ahmet : *Kur'ân Semantiği Üzerine*, Ekev Yayınları, Erzurum, 2002.

EBU HAYYAN, Yusuf b. Ali el-Endülûsî: *Bahru'l-Muhît (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, I-VIII, Matbaatu'n-Nasr, Riyad, ts.

EBU'S-SUÛD, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî: *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-IX, Dâru'l-Mushaf, Kahire, ts.

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır: *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, Sadeleştirilenler, İsmail Karaçam ve Diğerleri, Azim Dağıtım, İstanbul, ts.

- ESED, Muhammed : *Kur'ân Mesajı*, I-III, trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- el-FERRA, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyâd: *Me'âni'l-Kur'ân*, I-III, 'Âlimu'l-Kütüb, Beyrut, 1403/1983.
- FİRÛZÂBÂDÎ, Mecdüddin Muhammed b. Ya'kub: *Kâmûsü'l-Muhit*, I-IV, Dâr'u İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1412/1991.
- el-HÂZİN, Ali b. Muhammed b. İbrahim: *Lübâbü't-Te'vil fi Me'âni't-Tenzil*, I-IV, nşr. Muhammed Emin Remc, Beyrut, ts.
- İBN ÂŞÛR, Muhammed Tahir : *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XV, Dâr'u Sehnun, Tunus, 1997.
- İBN Esir, Ebu's-Sa'âdât el-Mubarek b. Muhammed, *en-Nihaye fi-Ğaribi'l-Hadis*, I-V, thk. Ebu Abdirrahman Salah b. Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1997.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE, Şemsüddin Ebu Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr: *İ'lâmü'l-Muvakkı'in*, Mısır, 1375/1955.
- İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail b.Ömer: *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-VIII, thk. es-Seyyid Muhammed Seyyid-Vecih Muhammed Ahmed, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1423/2002.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru's-Sadr, Beyrut, ts.
- el-İSFEHANÎ, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. Ragıb: *Müfredât'u Eلفazı'l-Kur'ân*, 2. baskı, thk. Safvan Adnan Dâvûdi, Dâru's-Şamiye, Beyrut, 1418/1997.
- İSLÂMOĞLU, Mustafa : *İman*, 17. baskı, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2007.

- İZUTSU, Toshihiko : *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, trc. Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.
-
- : *Kur'ân'da Dini ve Ahlâkî Kavramlar*, trc. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul, ts.
- KARAMAN, Fikret ve Diğerleri: *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- KARAMAN, Hayreddin ve Diğerleri: *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, I-V, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yayınları, Ankara, 2007.
- el-KASİMÎ, Muhammed Cemaluddin: *Tefsîru'l-Kasimî (Mehasinu't-Te'vil)*, I-IX, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dâr'u İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1379/1960.
- KOÇYİĞİT, Talat- CERRAHOĞLU, İsmail: *Kur'ân-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, I-II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- el-KURTUBÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b.Ahmed: *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XXIV, Dâr'u İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1405/1985.
- el-KUŞEYRÎ, Ebu'l Kasım Abdülkerim b. Hevazin b. Abdülmelik: *Letaifu'l-İşârât*, I-III, thk. Abdülatif Hasen Abdurrahman, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/2000.
- KUTUP, Seyyid : *fi-Zilâli'l-Kur'ân*, I-VI, 23. baskı, Dâru's-Şuruk, Beyrut, 1415/1994.
- el-MÂTURÎDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud: *Te'vîlâtü Ehli's-Sünne*, I-V, thk. Fatma Yusuf el-Haymi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1425/2004.
- el-MÂVERDÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib: *en-Nüktü ve'l-Uyûn (Tefsiru'l-Mâverdi)*, I-VI, thk. Seyyid b.

Abdülmaksûd b. Abdurrahim, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412/1992.

el-MERÂĞÎ, Ahmed Mustafa : *Tefsîru'l-Merâğî*, I-XV, Matbaatu İsa el-Babî el-Halebî, Mısır, 1373/1953.

el-MEVDUDÎ, Ebu'l-A'lâ : *Tefhimü'l-Kur'ân*, trc. Kurul, İnsan Yayınları, İstanbul, 1997.

_____ : *Kur'ân'ın Dört Temel Terimi*, trc. Mahmut Osmanoğlu, Özgün Yayıncılık, İstanbul, 1999.

_____ : *Kur'ân'da Firavun*, trc. Ömer Turan, Çizgi Yayınları, İstanbul, ts.

MUSTAFA, İbrahim ve Diğerleri: *Mu'cemül Vasit*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, ts.

MUKATİL b. Süleyman : Ebu'l-Hasen Mukatil b. Süleyman b. Beşir, *Tefsir'u Mukatil b. Süleyman*, I-III, thk. Ahmed Ferid, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

_____ : *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerim*, thk. Abdullah Mahmud Şehhate, trc. M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul, 2004.

en-NESEFÎ, Ebu'l-Berakât Abdullah b. Ahmed: *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I-IV, thk. Mervan Muhammed, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 1416/1996.

en-NEYSABURÎ, Muhammed b. Ebu'l-Hasen: *İcâzü'l-Beyan an-Meâni'l-Kur'ân*, I-II, thk. Hanif b. Hasen el-Kasimî, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1415/1995.

OKUMUŞ, Ejder : *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş*, İnsan Yayınları,

İstanbul, 1995.

- ÖZEK, Ali ve Diğerleri : *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri : *Kur'ân'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul, 2001.
- er-RÂZÎ, Fahrüddin Muhammed b. Ömer: *et-Tefsirü'l-Kebir*, I-XI, 3. baskı, Dâr'u İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1420/1999.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali : *Saffetü't-Tefâsîr*, I-III, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1416/1996.
- es-SA'LEBÎ, Ebu İshâk Ahmed: *el-Keşf ve'l-Beyan (Tefsiru Sa'lebi)*, I-X, thk. Ebu Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyai't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1422/2002.
- SAMÎ, Şemseddin : *Kamus'i-Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts.
- es-SUYÛTÎ, Abdurrahman Celâleddin: *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1414/1993.
- eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali: *Fethu'l-Kadîr*, I-V, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1403/1983.
- et-TABATABAÎ, es-Seyyid Muhammed Hüseyin: *el-Mîzân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, I-XX, 3. baskı, Matbaat'u İsmailiyyan, İran, 1393/1973.
- et-TABERÎ, Muhammed b. Cerir: *Camîu'l-Beyan fi Te'vîli'l-Kur'ân*, I-XII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412/1992.
- et-TAHANEVÎ, Muhammed Ali b. Ali: *Keşşafu Istilahati'l-Funun*, I-II, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1404/1984.

et-TANTAVÎ, el-Cevheri: *el-Cevâhir fî Tefsîri 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*, I-XIII, Mısır, 1350 h.

TEMEL, Ahmet Vefa : *Kur'ân-ı Kerim Açısından Taassubun Boyutları*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007.

ÜNAL, Ali : *Kur'ân'da Temel Kavramlar*, Kırkambar Yayınları, İstanbul, 1998.

VAHİDÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed: *el-Veciz fî-Tefsiri 'l-Kitabi 'l-Aziz*, I-II, thk. Safvan Adnan Dâvudi, ed-Dâru's-Şamiyye, Beyrut, 1415/1995.

_____ : *Esbabu'n-Nüzûl*, thk. Mustafa Dîb el-Buğa, Dâr'u İbn Kesir, Dimeşk, 1417/1997.

VATANDAŞ, Celâleddin : *Tevhid ve Değişim*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1999.

YILDIRIM, Celal : *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, I-XIII, Anadolu Yayınları, ts.

ez-ZEBÎDÎ, Muhammed Murtaza el-Hüseyni: *Tâcü 'l-Arûs min Cevâhiri 'l-Kâmûs*, I-XXV, thk. İbrahim et-Terzi, ys., 1385/1965.

ez-ZEMAŞERÎ, Cârullah Mahmud b. Ömer: *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmidî 't-Tenzîl*, I-IV, thk. Muhammed Abdüsselam Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1995.

ez-ZUHAYLÎ, Vehbe : *et-Tefsiru 'l-Münir fî 'l-Akideti ve 'ş-Şeriatî ve 'l-Menhec*, I-XVI, Dâru'l-Fikr, Suriye, 1418/1998.

b. Makaleler

ÇAĞRICI, Mustafa : "Hevâ", *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 274-276.

HARMAN, Ömer Faruk : “Firavun”, *DİA*, XIII, İstanbul, 1996, s. 118-121.

_____ : “Hûd”, *DİA*, XVIII, İstanbul, 1998, s. 279-281.

KERİMOĞLU, Yusuf-ÇETİNKAYA, Yalçın: “Tâğût”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, VII, İstanbul, 2000, s. 347-349.

KIRCA, Celâl : “Âd”, *DİA*, I, İstanbul, 1988, s. 333-334.

ÜNAL, Halit : “Tuğyan”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, 2000, 99-101.

ÖZALP, Ahmet : “Firavun”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul, 2000, 369-371.

ŞAFAK, Ali : “Bağy”, *DİA*, IV, İstanbul, 1991, s. 451-452.

TURGAY, Nureddin : “Zulüm”, *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, 2000, 385-387.

ÖZET

“Kur’ân’da Tuğyan Kavramı” adlı bu çalışmanın amacı Kur’ân’daki olumsuz nitelikli kavramlardan biri olan tuğyan kavramını türevleriyle birlikte incelemek, konu etrafında eski ve yeni tefsirlerde yapılan değerlendirmeleri ortaya koymaktır. Bu maksatla tuğyan kavramının kavramsal çerçevesi çizilmeye, Kur’ân’a göre tuğyan olan tutum ve davranışlar tespit edilmeye, insanı tuğyana sevk eden faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Tuğyan-tâğût ilişkisi üzerinde durulmuş, Kur’ân’da tuğyana saptığı belirtilen birey ve topluluklardan örnekler verilmiştir. Tuğyanın dini, iktisadi-ahlâki ve siyasi boyutuna değinilmiş, tuğyana sapanlara karşı takınılması gereken tavır ortaya konmaya çalışılmıştır. Tuğyan edenleri dünya ve ahirette bekleyen birtakım musibetlere temas edilmiştir. Netice itibariyle bu araştırmada, tuğyan kabul edilen hususlara, tuğyanın sebeplerine, tuğyan-tâğût ilişkisine, tuğyan-küfür yakınlığına, tuğyan edenlerin dünya ve ahiretteki hallerine dair bazı sonuçlara varılmıştır.

SUMMARY

THE CONCEPT OF TUGHYAN IN THE QUR'AN

Aim of this dissertations is to analyze the word 'tughyan' (with its Arabic derivatives) which has got a negative meaning in the context of the Qur'an and to show the former and newly comments on this word in the Tafsir books (Qur'an Exegesis). At the beginning, we will try to define the conceptual borders of 'tughyan'; then determine the actions and deeds that can be considered as 'tughyan' and the factors that urge mankind into 'tughyan'. The relation between tughyan and taghut is presented and examples are given for societies who were attributed to this action in the Qur'an. The religious, economic, ethical and political aspects of tughyan are mentioned and examples of appropriate attitude towards people in 'tughyan' is given. We have mentioned that tughyan brings evil in this world and the hereafter. As a result, in this research, conclusions were given about the actions regarded as tughyan, the causes of tughyan, the relation between taghut and tughyan, the closeness of tughyan and kufur (disbelief) and the situation of those in this world and the hereafter.

ÖZGEÇMİŞ

Süleyman GÜR, 02/01/1977 tarihinde Trabzon/Çaykara'da doğdu. İlköğrenimini Çaykara/Akköse köyünde, Ortaöğrenimini Zeytinburnu İ.H.L'de tamamladı. 2002 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığında İmam-Hatip olarak göreve başladı. Daha sonra Erzurum Mehmet Nuri Yılmaz Eğitim Merkezi İhtisas Kursuna katıldı. Halen burada ihtisas eğitimini sürdürmektedir.